

Reprodukčné správanie mestského a vidieckeho obyvateľstva na Slovensku

Edícia: Akty
Bratislava, október 2008

Analytická publikácia hodnotiaca základné črty populačného vývoja v mestách a vidieckych obciach Slovenska v rokoch 1996–2007 podľa súčasného administratívneho usporiadania.

Autor: © Mgr. Branislav Šprocha
Výskumné demografické centrum
Inštitút informatiky a štatistiky (INFOSTAT) Bratislava

Recenzenti: Ing. Boris Vaňo
Výskumné demografické centrum – INFOSTAT Bratislava

PhDr. Pavol Tišliar, PhD.
Katedra archívnictva a pomocných vied historických
Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

1. vydanie

2008 © INFOSTAT – Inštitút informatiky a štatistiky Bratislava

Obsah tohto dokumentu je chránený autorským zákonom. Nemožno ho meniť alebo z neho odstrániť informácie o správe práv k nemu. Na spracovanie, preklad, adaptáciu, zaradenie do súborného diela, vystavenie, vykonávanie alebo prenos dokumentu je nutný súhlas nositeľa majetkových práv. Vyhradené je aj právo na udelenie súhlasu na rozmnožovanie a verejné rozširovanie rozmnožením, predajom alebo inou formou prevodu vlastníckeho práva. Bez súhlasu možno z obsahu tohto dokumentu použiť iba krátku časť vo forme citácie, len na účel jeho recenzie alebo kritiky alebo na vyučovacie účely, vedeckovýskumné účely alebo umelecké účely. Rozsah citácie nesmie presiahnuť rámec odôvodnený jej účelom. Majetkové práva vykonáva INFOSTAT – Inštitút informatiky a štatistiky Bratislava.

Práca neprešla jazykovou úpravou.

ISBN 978-80-89398-01-0
EAN 9788089398010

OBSAH

Úvod	5
1. Sobášnosť	7
2. Rozvodovosť	17
3. Plodnosť	25
4. Potratovosť	37
5. Úmrtnosť	47
6. Prírastok a počet obyvateľov	59
7. Veková štruktúra	63
Záver	69
Literatúra	71

ÚVOD

Publikácia „Reprodukčné správanie mestského a vidieckeho obyvateľstva na Slovensku“ predstavuje alternatívny pohľad na demografickú diferenciáciu populácie Slovenska v rokoch 1996 až 2007. Svojou koncepciou sa snaží prehĺbiť a doplniť poznatky o stave a vývoji reprodukčného správania, ktorý bol prezentovaný v analýzach vydaných vo Výskumnom demografickom centre v predchádzajúcom období. Samotná práca predstavuje komplexnú analytickú štúdiu, ktorej hlavnou úlohou je predstaviť aktuálnu demografickú situáciu na Slovensku z netradičného hľadiska.

Rozdelenie na dve subpopulácie, mestskú a vidiecku, bolo založené na základe súčasného administratívneho členenia. Populáciu miest predstavuje obyvateľstvo s trvalým pobytom v obciach, ktoré v roku 2007 mali štatút mesta. Vidiecku populáciu tvorí obyvateľstvo s trvalým pobytom v ostatných obciach Slovenska. Okrem tohto dichotomického členenia sme za účelom komparácie a detailnejšej analýzy vyčlenili ďalšie tri subpopulácie, a to mesta Bratislava, Košice a ostatných krajských miest.

Každému demografickému procesu je venovaná jedna z kapitol, pričom ich obsah a štruktúra sú zostavené tak, aby bolo možné nadviazať na predchádzajúce publikácie mapujúce populačný vývoj Slovenskej republiky.

Analýza jednotlivých procesov je síce zameraná na vývoj po roku 1996, no v úvode každej kapitoly sa aspoň čiastočne snažíme čitateľovi pre pochopenie a zorientovanie sa v problematike v stručnosti predstaviť ich základný stav a vývoj na celoslovenskej úrovni v priebehu posledných približne dvadsiatich rokov.

Našou snahou bolo, aby práca priniesla nové, zaujímavé a ako je nám známe doposiaľ nepublikované poznatky o populačnom vývoji Slovenska. Svojou povahou je síce určená pre tých, ktorí sa s demografickým vývojom a samotnou populačnou problematikou stretávajú a zaoberajú sa ňou v každodennom živote, no jej ambíciou je, aby zaujala aj tých, ktorí sa chcú niečo zaujímavé dozvedieť o súčasnej reprodukcii v mestskom a vidieckom prostredí a špeciálne sa demografiou nezaobierajú.

Všetky údaje použité v predloženej práci a ktoré sú prezentované v tabuľkách a grafoch v jednotlivých kapitolách, pochádzajú zo Štatistického úradu SR. Z tohto dôvodu Štatistický úrad ako zdroj neuvádzame.

Publikácia „Reprodukčné správanie mestského a vidieckeho obyvateľstva na Slovensku“ vychádza v obmedzenom náklade, je nepredajná a bude distribuovaná medzi zástupcov najvyšších riadiacich orgánov, štátnej správy, výskumných inštitúcií, vysokých škôl a médií tak, aby bola v dostatočnej miere zabezpečená informovanosť odbornej a laickej verejnosti. V plnom rozsahu bude k dispozícii na internetovej stránke Výskumného demografického centra (www.infostat.sk/vdc).

1. SOBÁŠNOSŤ

Uzatvorenie manželstva, aj napriek výrazným zmenám v procesoch sobášnosti a plodnosti, ktoré sa naštartovali na začiatku 90. rokov, ešte stále zohráva dôležitú úlohu v demografickej reprodukcii, keďže viac ako 70 % detí sa rodí manželským párom. Vznik právne uznávaného partnerstva dlhodobo predstavuje dôležitú súčasť populačného vývoja Slovenska (Šprocha a Tišliar, 2008), a preto je mu oprávnené venovaná v súčasnosti rozsiahla pozornosť.

Na základe historických skúseností môžeme povedať, že intenzita a štruktúra sobášnosti významne a citlivo reagujú na spoločenský a ekonomický vývoj, zmeny v hodnotových orientáciách a životnom štýle, ktoré prebiehajú v populácii.

Sobáše správanie, ktoré prevládalo na Slovensku ešte na konci 80. rokov, sa vyznačovalo vysokým podielom osôb, ktoré aspoň raz vstúpili do manželstva (90–95 %) a nízkym vekom pri jeho uzatvorení (Vaňo a kol., 2001). Politické a spoločenské zmeny po roku 1989 sa však výraznou mierou podpísali pod charakter sobášneho správania populácie Slovenska. Najvýraznejšie sa tieto zmeny prejavili v poklese intenzity sobášnosti a raste priemerného veku pri sobáši, najmä pri prvom sobáši.

Vo vývoji počtu uzavretých sobášov v rokoch 1996–2007 môžeme vo všetkých subpopuláciách vyčlenených podľa miesta trvalého pobytu vidieť približne rovnaké tendencie ako na úrovni celého Slovenska (tab. 1.1). Postupný pokles počtu sobášov vyvrcholil v roku 2001, kedy dosiahol svoje historické minimum. V nasledujúcich približne troch rokoch došlo k miernemu nárastu. Ten bol prerušený už v roku 2005 a 2006, pričom práve v prvom roku smesvedkami pomerne výrazného poklesu.

Tab. 1.1 Vývoj počtu sobášov podľa miesta trvalého bydliska

Populácia	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Ženich												
Bratislava	2058	2163	2111	2285	2198	2027	2185	2375	2470	2406	2485	2569
Košice	1324	1227	1222	1326	1164	1080	1195	1195	1236	1214	1239	1322
Ostatné krajské mestá	2332	2434	2510	2340	2419	2164	2341	2423	2630	2454	2412	2544
Mestá	15268	15595	15187	15375	14712	13591	14370	15068	15986	15180	15022	15994
Vidiak	12216	12360	12307	11965	11191	10204	10692	10934	11899	10969	10917	11443
Slovensko	27484	27955	27494	27340	25903	23795	25062	26002	27885	26149	25939	27437
Nevesta												
Bratislava	1916	2084	2032	2142	2123	1999	2123	2276	2275	2295	2375	2494
Košice	1332	1254	1251	1279	1121	1058	1190	1171	1009	1198	1192	1253
Ostatné krajské mestá	2436	2481	2426	2425	2494	2199	2444	2465	2631	2463	2334	2502
Mestá	15666	16120	15645	15801	15037	13805	14835	15331	16127	15371	15156	16056
Vidiak	11818	11835	11849	11539	11866	9990	10227	10671	11758	10778	10783	11381
Slovensko	27484	27955	27494	27340	26903	23795	25062	26002	27885	26149	25939	27437

V roku 2007 však opätovne dochádza k nárastu počtu sobášov na hodnotu 27,4 tis. Približne 58 % z nich sa odohráva v mestskom prostredí, a to na strane nevesty ako aj na strane ženícha.

Pri porovnaní mestskej a vidieckej populácie môžeme pozorovať niektoré rozdiely vo vývoji počtu sobášov v rokoch 1996–2007. Intenzita poklesu v mestách a na vidieku do roku 2001 bola v oboch populáciách približne rovnaká. Od tohto roku je nárast počtu uzatvorených manželstiev vyšší v mestskom prostredí. Asi najvýraznejšie sa oproti sledovaným subpopuláciám odlišoval vývoj v Bratislave. Pokles počtu sobášov v rokoch 1996–2001 ju zasiahol len minimálne. Na druhej strane od roku 2001 vidieť pomerne významný nárast počtu uzatváraných manželstiev.

Na analýzu štrukturálnych zmien v populáciách takto definovaných územných jednotiek nedisponujeme potrebnými údajmi. S veľkou pravdepodobnosťou však platí fakt, ktorý je možné pozorovať na celoslovenskej úrovni. Potenciál sobášaschopného obyvateľstva sa zvyšuje, no v dôsledku nízkej intenzity sobášnosti je len slabo využívaný (Vaňo ed., 2007).

Rozdiel v intenzite sobášnosti slobodných medzi mestami a vidiekom sa znižuje

Intenzita sobášnosti meraná ukazovateľom úhrnej sobášnosti slobodných dokazuje vyššie popísané skutočnosti vo vývoji počtu sobášov (tab. 1.2). Na začiatku sledovaného obdobia bola hodnota úhrnej sobášnosti u oboch pohlaví najvyššia na vidieku a v Košiciach. Naopak najnižšiu úroveň dosahovala populácia s trvalým pobytom v hlavnom meste. Rozdiel medzi populáciou miest a vidieka bol 0,07 sobáša na 1 muža, ženu. Medzi rokmi 1996–2007 došlo predovšetkým v Bratislave k zmene trendu. Do roku 2001 intenzita sobášnosti slobodných viac-menej stagnovala, no od tohto roku začala nepravidelne rásť až do súčasnosti.

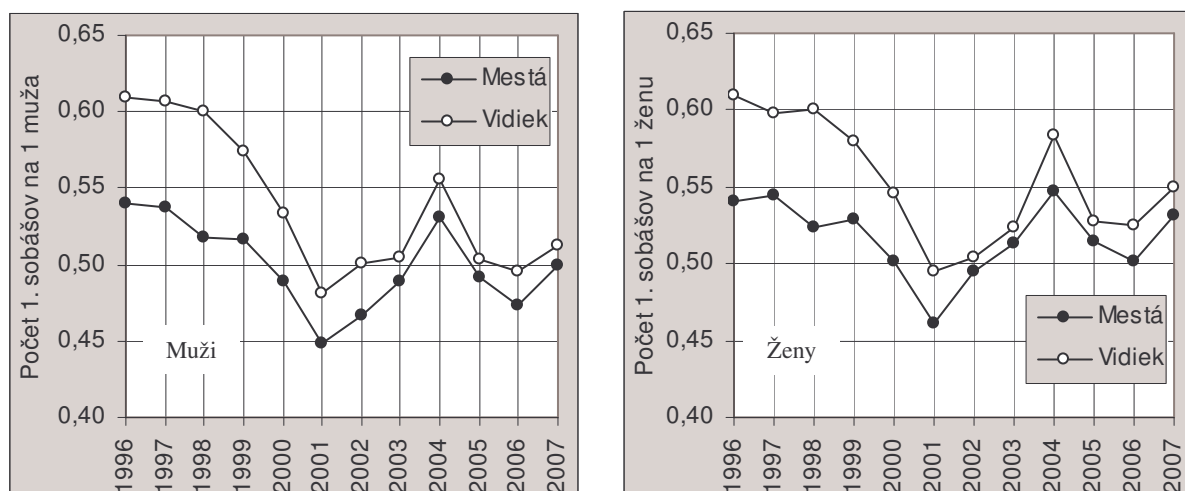
Tab. 1.2 Vývoj úhrnej sobášnosti slobodných podľa miesta trvalého bydliska

Populácia	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	Zmena 2007/1996 (v %)
<i>Muži</i>													
Bratislava	0,48	0,50	0,48	0,53	0,50	0,46	0,49	0,53	0,57	0,53	0,53	0,54	11,5
Košice	0,58	0,51	0,51	0,54	0,48	0,45	0,49	0,49	0,51	0,50	0,50	0,54	-6,9
Ostatné krajské mestá	0,54	0,56	0,57	0,51	0,52	0,46	0,49	0,51	0,57	0,51	0,49	0,51	-6,1
Mestá	0,54	0,54	0,52	0,52	0,49	0,45	0,47	0,49	0,53	0,49	0,47	0,50	-7,4
Vidiek	0,61	0,61	0,60	0,57	0,53	0,48	0,50	0,51	0,56	0,50	0,50	0,51	-16,1
Slovensko	0,57	0,57	0,55	0,54	0,51	0,46	0,48	0,49	0,54	0,50	0,48	0,51	-11,4
<i>Ženy</i>													
Bratislava	0,45	0,49	0,46	0,49	0,48	0,46	0,48	0,51	0,53	0,52	0,52	0,54	19,4
Košice	0,57	0,52	0,52	0,53	0,46	0,45	0,50	0,49	0,52	0,51	0,51	0,54	-4,9
Ostatné krajské mestá	0,56	0,56	0,53	0,53	0,54	0,47	0,52	0,53	0,58	0,52	0,49	0,54	-4,3
Mestá	0,54	0,55	0,52	0,53	0,50	0,46	0,50	0,51	0,55	0,51	0,50	0,53	-1,5
Vidiek	0,61	0,60	0,60	0,58	0,55	0,50	0,50	0,52	0,58	0,53	0,53	0,55	-9,8
Slovensko	0,57	0,57	0,56	0,55	0,52	0,48	0,50	0,52	0,56	0,52	0,51	0,54	-4,9

V ostatných subpopuláciách došlo približne do roku 2001 k poklesu. Výsledkom toho je fakt, že úroveň sobášnosti slobodných je v Bratislave u žien v súčasnosti približne rovnaká ako u ostatných subpopulácií a u mužov dokonca vyššia. Okrem toho sa tiež potvrdil nerovnomerný vývoj z pohľadu populácie s trvalým pobytom v mestách a na vidieku. Pokles na vidieku bol o niečo výraznejší. Došlo tak k zmenšeniu rozdielov medzi hodnotami úhrnnej sobášnosti slobodných medzi mestami a vidiekom, ktoré vznikli v predchádzajúcom období.

Graf 1.1 a 1.2: Úhrnná sobášnosť slobodných v mestách a na vidieku – muži a ženy

Aj napriek klesajúcemu trendu zohrávajú vo vývoji sobášnosti hlavnú úlohu sobáše slobodných. Tento fakt platí vo všetkých sledovaných subpopuláciách, no treba povedať, že s určitými rozdielmi medzi mestami a vidiekom. Podiel sobášov slobodných dosahoval v rokoch 1996–2007 najvyššie hodnoty vo vidieckom prostredí, aj keď i tu postupne ich zastúpenie klesá.

Tab. 1.3 Vývoj podielu sobášov slobodných podľa miesta trvalého bydliska

Populácia	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Muži (v %)												
Bratislava	72,0	73,4	73,5	75,6	76,3	74,4	75,2	76,4	81,0	79,2	77,7	78,1
Košice	84,2	82,9	83,7	82,7	83,6	81,9	83,1	81,2	84,0	82,9	81,4	81,5
Ostatné krajské mestá	83,4	84,0	83,9	83,5	82,8	83,4	82,1	83,9	87,0	84,1	81,7	82,0
Mestá	83,7	83,3	84,1	83,9	84,2	83,2	82,6	83,1	85,7	83,8	81,9	81,8
Vidiek	94,0	93,4	93,6	93,1	92,7	92,5	92,1	91,0	92,3	90,9	89,8	88,8
Slovensko	88,2	87,8	88,3	88,0	87,9	87,2	86,6	86,4	88,5	86,8	85,2	84,7
Ženy (v %)												
Bratislava	79,0	80,8	78,1	80,9	80,8	79,9	81,0	82,2	85,1	83,3	82,9	82,4
Košice	87,8	85,9	87,1	85,8	85,6	85,5	85,8	84,1	86,2	84,6	84,5	84,9
Ostatné krajské mestá	87,7	87,0	86,7	86,8	87,8	86,2	85,8	87,8	88,6	86,1	84,8	86,1
Mestá	86,6	86,4	86,5	87,1	86,9	86,0	86,0	86,4	87,5	86,0	84,9	84,6
Vidiek	94,7	93,5	94,4	93,7	93,7	93,4	92,7	92,5	93,4	92,2	91,2	90,3
Slovensko	90,1	89,4	89,9	89,9	89,7	89,1	88,7	88,9	90,0	88,5	87,5	87,0

V roku 2007 predstavovali sobáše slobodných u žien na vidieku viac ako 90 % a u mužov približne 89 %. V mestskom prostredí sobáše slobodných sú zastúpené približne o 6–7 % menej ako na vidieku. Zaujímavým sa javí vývoj podielu sobášov slobodných v Bratislave. V porovnaní s druhou polovicou 90. rokov sa ich váha mierne zvýšila, a to najmä u mužov.

I napriek tomuto trendu je zastúpenie prvých sobášov v Bratislave počas celého sledovaného obdobia zo všetkých subpopulácií najnižšie.

Odkladanie sobášov do vyššieho veku prebieha v mestách s vyššou intenzitou ako na vidieku

Jednou z hlavných zmien vo vývoji sobášnosti je rast priemerného veku pri sobáši a najmä pri prvom sobáši. Práve odkladanie uzavretia manželstva do vyššieho veku predstavuje jednu zo základných príčin poklesu intenzity sobášnosti. Tento vývoj sa prejavuje vo všetkých sledovaných subpopuláciách Slovenska a vo všetkých rokoch (tab. 1.4).

Určité rozdiely však môžeme vidieť v intenzite tohto procesu. V roku 1996 dosahovala Bratislava u oboch pohlaví najvyššie priemerné veku pri vstupe do prvého manželstva, pričom tieto rozdiely v porovnaní s ostatnými populáciami boli väčšie u žien ako u mužov (napr. oproti vidieckej populácii o 2,3 roku). V priebehu dvanástich rokov sa táto diferenciácia ešte zväčšila. Rozdiely sa však prehlbovali aj pri porovnaní miest s vidiekom. V roku 1996 bol priemerný vek pri prvom sobáši u mužov v mestách približne o 0,5 roku a u žien o 0,8 roku vyšší. V súčasnosti dosahuje rozdiel v priemernom veku pri prvom sobáši medzi mestami a vidiekom približne 1,4 roku u mužov a 1,6 roku u žien v prospech miest.

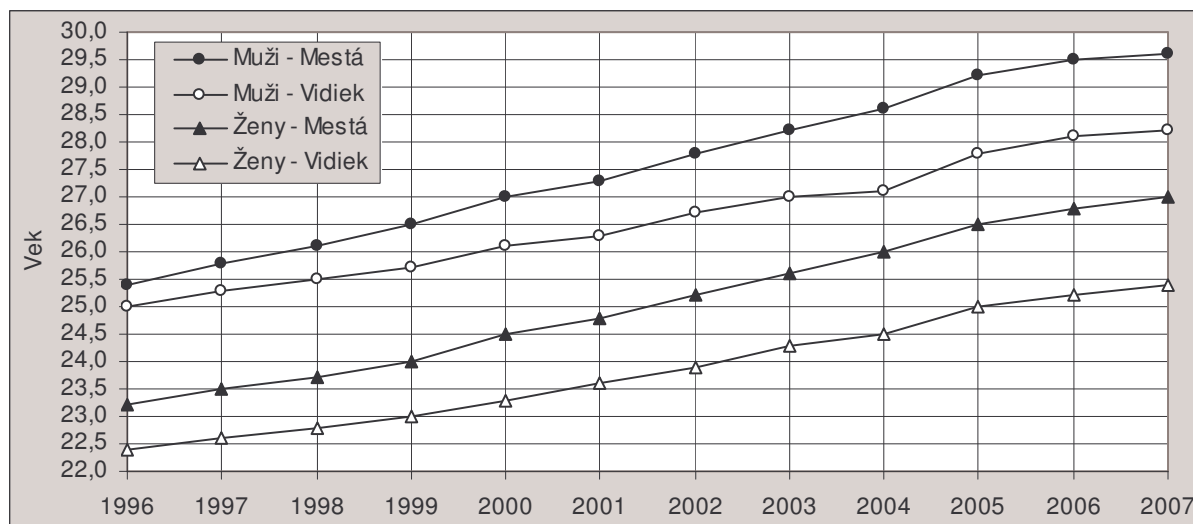
Tab. 1.4 Vývoj priemerného veku pri prvom sobáši podľa miesta trvalého bydliska

Populácia	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	Rozdiel 2007–1999
Muži													
Bratislava	26,6	27,1	27,6	28,0	28,5	28,7	29,4	29,5	30,2	30,7	30,9	30,8	4,3
Košice	25,8	26,1	26,7	26,8	27,3	27,9	28,2	28,8	29,0	29,7	29,7	29,7	4,0
Ostatné krajské mestá	25,4	26,0	26,3	26,6	27,1	27,4	27,7	28,2	28,8	29,4	29,6	29,7	4,3
Mestá	25,4	25,8	26,1	26,5	27,0	27,3	27,8	28,2	28,6	29,2	29,5	29,6	4,2
Vidiek	25,0	25,3	25,5	25,7	26,1	26,3	26,7	27,0	27,1	27,8	28,1	28,2	3,3
Slovensko	25,2	25,5	25,8	26,1	26,6	26,9	27,3	27,7	28,0	28,6	28,8	29,0	3,8
Ženy													
Bratislava	24,6	25,2	25,2	25,6	25,9	26,4	26,9	27,1	27,5	28,1	28,3	28,3	3,7
Košice	23,7	23,8	24,3	24,4	24,8	25,2	25,6	25,9	26,4	26,9	27,2	27,5	3,8
Ostatné krajské mestá	23,5	23,7	24,0	24,3	24,8	25,1	25,4	25,8	26,4	26,7	26,9	27,3	3,8
Mestá	23,2	23,5	23,7	24,0	24,5	24,8	25,2	25,6	26,0	26,5	26,8	27,0	3,9
Vidiek	22,4	22,6	22,8	23,0	23,3	23,6	23,9	24,3	24,5	25,0	25,2	25,4	3,0
Slovensko	22,8	23,1	23,3	23,6	24,0	24,3	24,7	25,0	25,3	25,8	26,1	26,3	3,5

Môžeme tak povedať, že zmeny v časovaní sobášnosti zatiaľ výraznejšie zasiahli mestské prostredie. Dokazuje to aj dynamika rastu priemerného veku. V roku 2007 sa typický vek pri uzavretí prvého sobáša u mužov pohyboval v mestách na úrovni približne 29,6 roku, u žien 27,0 rokov. Na vidieku to bolo 28,2 roku u mužov a 25,4 roku u žien. Zmena tohto ukazovateľa predstavovala v mestskom prostredí nárast približne o 16 % (4,2 roku muži a 3,9 roku ženy), kým na vidieku asi o 12 % (3,3 roku muži a 3,0 roku ženy).

Vek najvyššej sobášnosti sa u oboch pohlaví vo všetkých sledovaných populáciách počas celého obdobia posúval do vyššieho veku. V rokoch 1996–1999 mali muži v mestskom prostredí najvyššiu intenzitu sobášnosti sústredenú do veku 23–24 rokov a na vidieku do veku 22–23 rokov. V súčasnosti sa toto maximum presunulo do vekového intervalu 26–28 resp. 25–27 rokov.

Graf. 1.3: Priemerný vek pri prvom sobáši v mestách a na vidieku

U žien pozorujeme podobný vývoj. Na začiatku sledovaného obdobia sa nevesty v mestskom prostredí najčastejšie vydávali vo veku 20–22 rokov. Na vidieku bola maximálna intenzita vo veku 19–21 rokov. V priebehu dvanástich rokov sa v mestách vytvorilo maximum vo veku 24–26 rokov, kým na vidieku je možné vidieť nevýrazné maximum už vo veku 23–24 rokov. Postupná zmena časovania vstupu do manželstva a intenzít sobášnosti tak zasiahli nielen populáciu slovenských miest, ale tiež vidiecky priestor.

V období rokov 1996–2007 proces poklesu intenzity sobášnosti slobodných na vidieku prebiehal dynamickejšie ako v mestách, a to najmä v druhej polovici 90. rokov. Príčinu tohto javu je potrebné pravdepodobne hľadať predovšetkým v difúzii zmien reprodukčného správania v spoločnosti Slovenska. Ako ukazuje populačný vývoj Bratislavy, k týmto zmenám dochádza najprv v prostredí najväčších miest a časom sa postupne šíria aj do rurálneho prostredia.

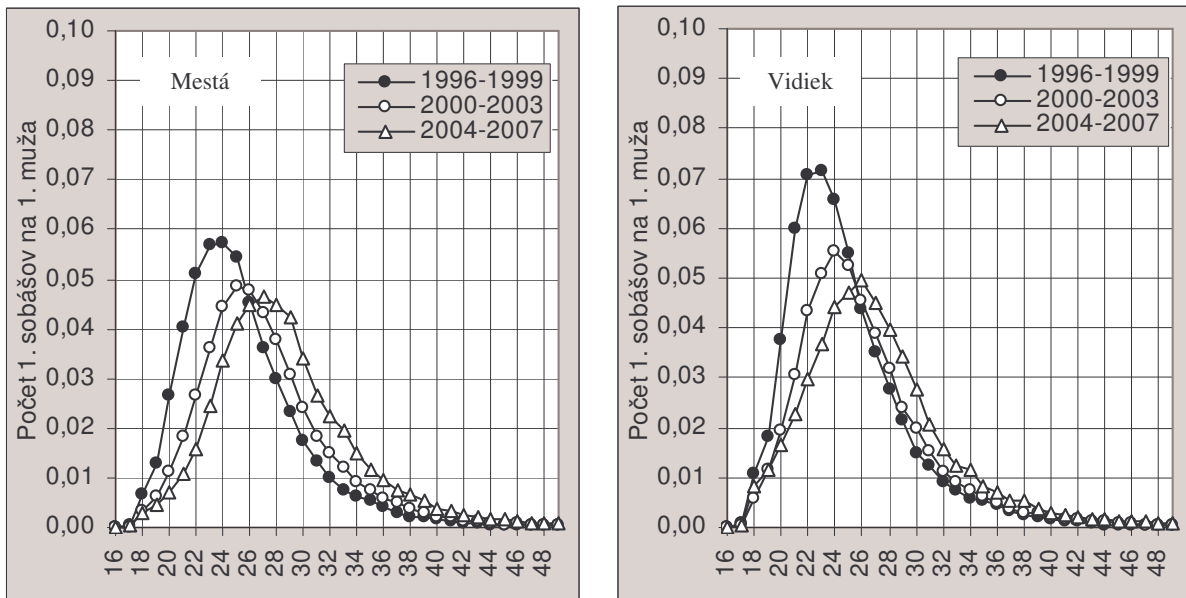
Obdobie druhej polovice 90. rokov tak predstavovalo v mestskom prostredí úsek, kde sme skôr svedkami určitej stabilizácie poklesu intenzity sobášnosti, kým na vidieku existoval ešte pomerne veľký priestor na ďalší pokles.

Daný argument potvrdzuje vývoj špecifických mier sobášnosti v rokoch 1996–1999 a 2000–2003. Ako vidieť v mestskom prostredí pokles intenzity nebol už taký výrazný a dochádzalo skôr k určitému nárastu intenzity vo vyššom veku (graf 1.4, 1.6). Podobne sa vyvíjala intenzita sobášnosti slobodných v hlavnom meste Slovenska. V najmladších vekových skupinách (najmä 20–24 rokov) intenzita síce ešte mierne klesala, no dôležitým faktorom bol

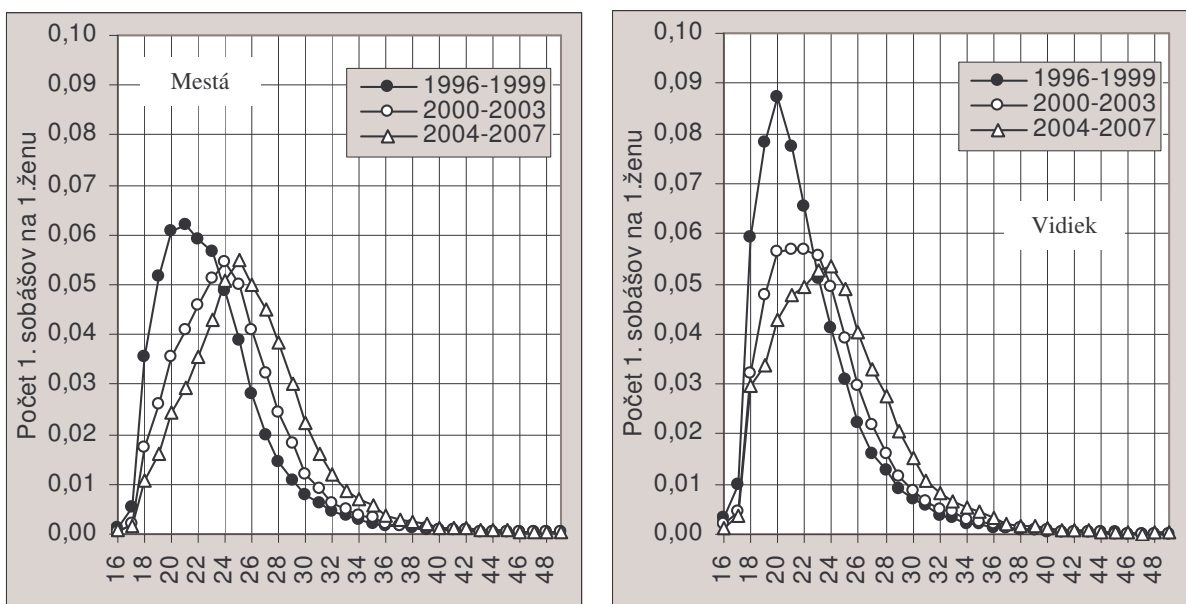
predovšetkým dynamický nárast vo veku 30–34 a 35–39 rokov u mužov a 25–29 a 30–34 rokov u žien.

Na vidieku ešte stále zohrával hlavnú úlohu pokles intenzity sobášnosti u mužov do 25 resp. u žien do 22 rokov (graf 1.5, 1.7). V rokoch 2004–2007 však už aj tu sledujeme mierny nárast intenzity sobášnosti slobodných vo vekových skupinách nad 25 rokov.

Graf 1.4 a 1.5 Miery sobášnosti slobodných podľa veku v mestách a na vidieku – muži

Graf 1.6 a 1.7 Miery sobášnosti slobodných podľa veku v mestách a na vidieku – ženy

Intenzita opakovaných sobášov je v mestách vyššia ako na vidieku

Sobáše rozvedených a ovdovených vplývajú na celkovú sobášnosť len minimálnou mierou. Z pohľadu vývoja intenzity opakovaných sobášov je celkovo v dôsledku rozkolísaných hodnôt len ťažko možné určiť jednoznačný trend ich vývoja medzi rokmi 1996 a 2007. Ako je však vidieť z grafov č. 1.8 a 1.9 v mestách i na vidieku dochádza v poslednom období k miernemu nárastu. Pri porovnaní mestskej a vidieckej populácie je zrejmé, že intenzita opakovaných sobášov je v mestách výrazne vyššia (až o 50 %). Tento jav platí u oboch pohlaví, pričom u mužov je o niečo výraznejší.

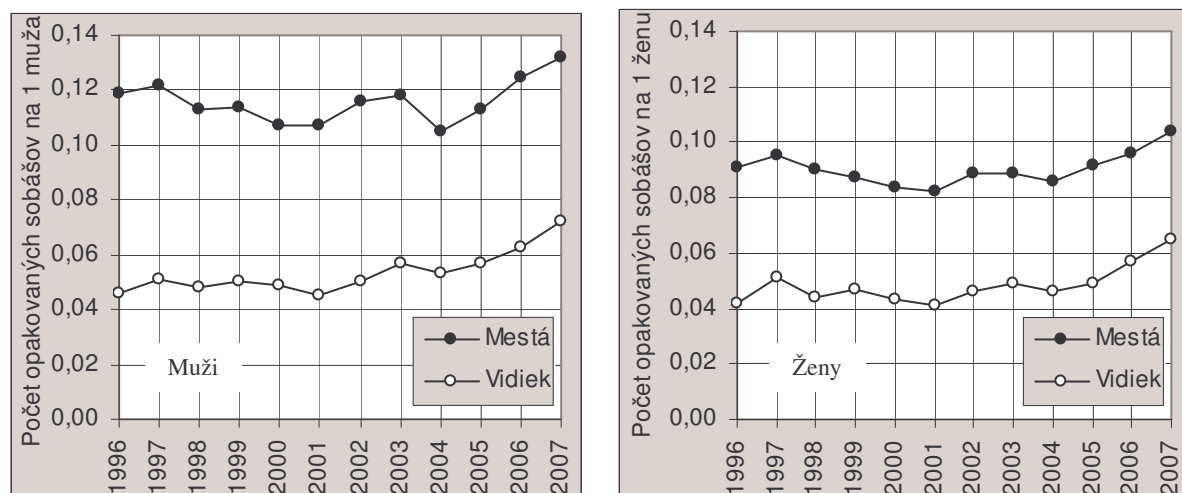
Tab. 1.5 Miery sobášnosti slobodných podľa miesta trvalého bydliska – muži

Vek	1996-1999	2000-2003	2004-2007	1996-1999	2000-2003	2004-2007	1996-1999	2000-2003	2004-2007
	Bratislava			Košice			Ostatné krajské mestá		
15-19	2,5	1,2	0,6	4,4	2,5	1,2	4,6	1,9	1,2
20-24	31,9	18,0	10,6	42,8	23,1	16,5	46,2	27,4	18,3
25-29	41,0	44,0	45,8	42,2	43,6	44,7	40,6	45,0	46,9
30-34	15,6	22,9	32,1	11,8	17,5	24,7	11,9	16,5	24,7
35-39	5,1	8,3	13,1	3,8	5,7	9,0	3,3	5,4	8,7
40-44	1,6	2,6	3,9	1,4	1,8	3,0	1,1	1,3	2,7
45-49	0,8	0,7	1,7	0,5	0,8	1,4	0,4	0,4	1,3
Vek	Mestá			Vidiek			Slovensko		
15-19	5,0	2,4	2,0	7,4	4,5	5,1	4,9	2,7	2,7
20-24	46,4	27,4	18,3	61,1	39,9	29,9	53,2	32,7	23,2
25-29	37,8	41,6	44,0	36,6	38,5	43,2	38,5	41,2	43,7
30-34	11,0	15,6	23,5	9,9	12,6	17,7	10,3	14,6	21,5
35-39	3,4	5,0	8,2	3,5	4,1	5,9	3,4	4,5	7,1
40-44	1,1	1,6	2,7	1,1	1,5	2,2	1,1	1,5	2,5
45-49	0,4	0,6	1,1	0,4	0,6	1,0	0,4	0,6	1,0

Tab. 1.6 Miery sobášnosti slobodných podľa miesta trvalého bydliska – ženy

Vek	1996-1999	2000-2003	2004-2007	1996-1999	2000-2003	2004-2007	1996-1999	2000-2003	2004-2007
	Bratislava			Košice			Ostatné krajské mestá		
15-19	11,8	5,0	3,3	19,7	10,1	5,7	19,7	9,0	5,4
20-24	43,2	34,0	25,9	57,6	41,5	33,1	59,1	47,3	36,4
25-29	28,5	41,1	48,0	24,9	34,7	46,3	24,9	37,3	46,1
30-34	7,7	11,3	18,8	5,9	7,6	13,2	5,2	7,7	14,0
35-39	2,5	3,4	5,7	1,6	2,1	3,8	1,7	2,1	4,0
40-44	1,1	1,1	1,8	1,0	0,8	1,1	0,6	0,7	0,6
45-49	0,6	0,7	1,1	0,4	0,3	0,8	0,3	0,4	0,5
Vek	Mestá			Vidiek			Slovensko		
15-19	23,5	11,5	7,3	37,6	21,6	17,2	23,8	12,7	9,5
20-24	57,4	45,6	36,6	64,5	55,0	49,2	61,2	49,4	41,8
25-29	22,3	33,1	43,7	18,2	23,6	34,0	21,5	29,9	39,6
30-34	4,9	7,2	13,1	4,3	5,4	9,2	4,6	6,6	11,9
35-39	1,5	2,0	3,4	1,2	1,5	2,6	1,4	1,7	3,0
40-44	0,6	0,7	1,0	0,4	0,5	0,7	0,5	0,6	0,9
45-49	0,3	0,4	0,6	0,2	0,1	0,4	0,3	0,3	0,5

Graf 1.8 a 1.9: Úhrnná sobášnosť vyššieho poradia v mestách a na vidieku

Tab. 1.7 Úhrnná sobášnosť vyššieho poradia podľa miesta trvalého bydliska

Populácia	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
<i>Muži</i>												
Bratislava	0,19	0,18	0,18	0,18	0,16	0,17	0,18	0,19	0,15	0,16	0,18	0,18
Košice	0,12	0,13	0,12	0,13	0,11	0,12	0,12	0,13	0,12	0,13	0,14	0,14
Ostatné krajské mestá	0,12	0,12	0,12	0,12	0,13	0,11	0,13	0,12	0,10	0,12	0,13	0,13
Mestá	0,12	0,12	0,11	0,11	0,11	0,11	0,12	0,12	0,11	0,11	0,13	0,13
Vidiek	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,06	0,05	0,06	0,06	0,07
Slovensko	0,09	0,09	0,09	0,09	0,08	0,08	0,09	0,09	0,08	0,09	0,10	0,11
<i>Ženy</i>												
Bratislava	0,11	0,11	0,12	0,12	0,11	0,12	0,12	0,12	0,10	0,11	0,12	0,12
Košice	0,09	0,10	0,09	0,09	0,08	0,08	0,09	0,10	0,09	0,10	0,10	0,10
Ostatné krajské mestá	0,08	0,09	0,09	0,09	0,08	0,08	0,09	0,08	0,08	0,09	0,10	0,09
Mestá	0,09	0,10	0,09	0,09	0,08	0,08	0,09	0,09	0,09	0,09	0,10	0,10
Vidiek	0,04	0,05	0,04	0,05	0,04	0,04	0,05	0,05	0,05	0,05	0,06	0,07
Slovensko	0,07	0,08	0,07	0,07	0,07	0,07	0,07	0,07	0,07	0,07	0,08	0,09

Priemerný vek rastie aj pri sobášoch vyššieho poradia

Rast priemerného veku pri sobáši sa týka sobášov všetkých poradií, a to v mestskom aj vidieckom prostredí (tab. 1.8). Za obdobie rokov 1996–2007 sa priemerný vek pri sobáši vyššieho poradia zvýšil u mužov s trvalým pobytom v mestách o 2,1 roku a na vidieku o 4,5 roku.

U žien to bolo v mestskom prostredí o takmer 2,8 roku a na vidieku o rok viac. Aj napriek vyššej dynamike pri zmene časovania opakovaných sobášov na vidieku, vykazujú mestá stále vyšší priemerný vek pri vstupe do manželstva vyššieho poradia a to u oboch pohlaví.

Tab. 1.8 Priemerný vek pri opakovaných sobášoch podľa miesta trvalého bydliska

Populácia	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	Rozdiel 2007-1996
Muži													
Bratislava	42,47	42,67	43,55	42,67	43,43	43,03	43,43	43,39	43,74	45,28	45,05	44,83	2,36
Košice	40,87	43,28	42,70	42,63	42,47	42,85	42,87	42,49	45,67	45,11	43,54	43,98	3,11
Ostatné krajské mestá	40,81	42,13	40,38	41,59	42,49	42,21	42,31	42,84	41,56	43,76	43,36	43,35	2,54
Mestá	41,54	41,62	41,42	41,93	42,31	42,57	42,60	42,98	43,06	43,60	43,73	43,67	2,13
Vidiiek	38,69	40,08	39,15	40,10	39,65	40,61	40,72	41,12	41,65	41,55	42,07	43,20	4,51
Slovensko	40,56	40,99	40,64	41,28	41,45	41,96	42,01	42,36	42,56	42,91	43,17	43,43	2,87
Ženy													
Bratislava	37,92	38,98	38,41	38,53	38,47	38,61	39,98	39,34	40,31	40,74	40,68	41,31	3,39
Košice	37,80	39,45	37,42	39,12	38,49	40,06	38,81	39,39	41,59	39,67	40,32	40,52	2,72
Ostatné krajské mestá	37,45	37,38	37,00	38,08	38,32	38,43	37,48	39,35	38,05	39,86	39,82	39,52	2,07
Mestá	37,10	37,37	37,30	37,72	37,99	38,49	38,46	39,24	39,33	39,57	39,48	39,86	2,76
Vidiiek	35,07	35,27	35,40	35,79	35,31	36,65	36,74	37,46	37,80	37,27	38,89	38,87	3,80
Slovensko	36,50	36,74	36,80	37,19	37,27	38,04	38,04	38,77	38,93	38,98	38,35	39,60	3,10

Zhrnutie

Proces sobášnosti prekonal od začiatku 90. rokov v populácii Slovenska pomerne výrazné zmeny. Najvýznamnejším znakom je pokles intenzity, ktorá je vo veľkej miere ovplyvnená najmä rastom priemerného veku pri prvom sobáši. Tieto základné trendy sa prejavili v mestskom i vidieckom prostredí.

Hlavnú úlohu v procese sobášnosti hrá v oboch prostrediach sobášnosť slobodných. Jej vývoj bol poznamenaný poklesom približne do roku 2001, následne došlo k nárastu, ktorý v rokoch 2005 a 2006 vystriedal opäť pokles. V roku 2007 intenzita sobášnosti slobodných vzrástla. V načrtnutej podobe prebehol tento vývoj v mestách i na vidieku. Určitý rozdiel však existoval v intenzite. Na vidieku bol pokles úhrnnej sobášnosti slobodných o niečo výraznejší a tiež následný rast intenzity nebol tak dynamický ako v mestách. Výsledkom tohto vývoja je zníženie rozdielu v intenzite sobášnosti slobodných v mestách a na vidieku. Na poklese intenzity sobášnosti slobodných sa podieľali predovšetkým vekové skupiny do 25 rokov. Približne od roku 2001 však sledujeme určitý nárast vo vekových skupinách nad 25 rokov (najmä 25–29 a 30–34). Tento proces je o niečo intenzívnejší v mestskom prostredí ako na vidieku.

Dôležitým prvkom zmien v procese sobášnosti je rast priemerného veku pri sobáši a najmä pri prvom sobáši. Tento trend je možné vidieť v oboch prostrediach, pričom rast priemerného veku pri prvom sobáši bol u mužov i žien vyšší v mestách ako na vidieku.

Z pohľadu vývoja sobášnosti sa špecificky vyvíjala populácia s trvalým pobytom v hlavnom meste Slovenska. V roku 1996 Bratislava mala najnižšiu intenzitu u oboch pohlaví. Rozdiel bol výrazný predovšetkým pri porovnaní s populáciou vidieka (u mužov 0,130 a u žien 0,157 sobáša na jedného muža respektíve ženu). V súčasnosti je však úhrnná sobášnosť slobodných mužov najvyššia a u slobodných žien dosahuje hodnoty priemeru populácie Slovenska.

2. ROZVODOVOSŤ

Rozvodovosť na Slovensku sa na rozdiel od ostatných demografických procesov vyznačuje aj v 90. rokoch a na začiatku 21. storočia rastom svojej intenzity. Kým v roku 1990 bolo rozvedených celkovo 8 867 manželstiev, v roku 2007 to bolo už 12 176 rozvodov pri klesajúcom počte uzatváraných manželstiev. Nastúpený trend dokazuje tiež vývoj úhrnnej rozvodovosti, ktorá sa v tomto období zvýšila z 0,23 na 0,40. Z toho vyplýva, že ak sa intenzita rozvodovosti dlhodobo zachová na danej úrovni, celkovo by sa až 40 % manželstiev rozviedlo.

Jednotlivé sledované subpopulácie sa z hľadiska vývoja rozvodovosti nesprávali v období rokov 1996–2007 homogénne. Kým u obyvateľstva s trvalým pobytom vo vidieckych obciach došlo k pomerne výraznému zvýšeniu počtu rozvodov i rastu samotnej intenzity rozvodovosti, v mestskej populácii pozorujeme menej intenzívny nárast. Zreteľne to môžeme vidieť pri porovnaní počtu realizovaných rozvodov (tab. 2.1) a intenzity rozvodovosti medzi rokmi 1996 a 2007. Rozdiel v počte rozvedených manželstiev predstavuje na vidieku viac ako 80 %, pričom v mestách je to len približne 14 % a z hľadiska úhrnnej redukovanej rozvodovosti je tento rozdiel u mužov 62 % na vidieku a 12 % v mestách a u žien 57 % oproti 16 % (tab. 2.2).

Tab. 2.1 Vývoj počtu podaných a realizovaných návrhov na rozvod a ich podiel podľa miesta trvalého bydliska

Populácia	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
<i>Počet ukončených návrhov</i>												
Bratislava	1243	1166	1309	1182	1134	1130	1178	1234	1208	1294	1415	1218
Košice	433	674	578	612	523	535	560	544	549	634	733	676
Ostatné krajské mestá	1176	1030	1053	1028	976	1059	1217	1273	1263	1324	1401	1298
Mestá	7333	7116	7097	7165	6861	7172	7782	7720	7700	8209	8926	8378
Vidiek	2069	2022	2215	2499	2412	2645	3178	2998	3189	3344	3790	3798
Slovensko	9402	9138	9312	9664	9273	9817	10960	10718	10889	11553	12716	12176
<i>Počet všetkých návrhov</i>												
Bratislava	1581	1486	1648	1520	1462	1392	1484	1564	1524	1627	1523	1271
Košice	633	917	783	812	710	742	733	748	741	824	804	725
Ostatné krajské mestá	1528	1372	1431	1366	1224	1329	1541	1594	1576	1609	1495	1334
Mestá	9597	9304	9291	9295	8928	9090	9824	9825	9770	10198	9806	8914
Vidiek	2625	2534	2825	3162	3099	3353	3928	3781	4087	4148	4201	4134
Slovensko	12222	11838	12116	12457	12027	12443	13752	13606	13857	14346	14007	13048
<i>Podiel ukončených návrhov (v %)</i>												
Bratislava	78,6	78,5	79,4	77,8	77,6	81,2	79,4	78,9	79,3	79,5	92,9	95,8
Košice	68,4	73,5	73,8	75,4	73,7	72,1	76,4	72,7	74,1	76,9	91,2	93,2
Ostatné krajské mestá	77,0	75,1	73,6	75,3	79,7	79,7	79,0	79,9	80,1	82,3	93,7	97,3
Mestá	76,4	76,5	76,4	77,1	76,8	78,9	79,2	78,6	78,8	80,5	91,0	94,0
Vidiek	78,8	79,8	78,4	79,0	77,8	78,9	80,9	79,3	78,0	80,6	90,2	91,9
Slovensko	76,9	77,2	76,9	77,6	77,1	78,9	79,7	78,8	78,6	80,5	90,8	93,3

Dôležitou spoločensko-právnu charakteristikou v procese rozvodovosti je podiel realizovaných rozvodov z celkového počtu podaných žiadostí. Jednoznačne môžeme povedať, že v celom období sa tento ukazovateľ postupne zvyšoval, a to v mestskom i vidieckom prostredí. Medzi jednotlivými subpopuláciami z tohto pohľadu neexistovali výrazné odlišnosti. Daný ukazovateľ je predovšetkým výsledkom fungovania súdnej praxe a závažnosti jednotlivých prípadov. Určitú zmenu v plynulom náraste podielu realizovaných žiadostí môžeme vidieť v roku 2006, kedy vo všetkých subpopuláciách tento významne vzrástol. Celkovo tak v roku 2006 a 2007 bolo už viac ako 90 % podaných žiadostí vybavených kladne. Vysvetlenie je potrebné pravdepodobne hľadať v zmene súdnej praxe, či už vo zvýšení výkonnosti, efektívnosti súdov alebo v zmenenom prístupe pri posudzovaní jednotlivých prípadov.

Intenzita rozvodovosti sa zvyšuje v mestách i na vidieku

Ako môžeme vidieť z tab. 2.2, v sledovanom období najvyššiu intenzitu rozvodovosti¹ vykazovala u oboch pohlaví populácia Bratislavy. Okrem toho je tiež jasný rozdiel medzi mestami a vidiekom. Ten sa v rokoch 1996–2007 postupne znižoval. V roku 1996 bola intenzita rozvodovosti na vidieku približne o 60 % nižšia ako v mestách. V súčasnosti to je už len o niečo viac ako 40 %. Aj napriek tomuto vývoju môžeme povedať, že vidiecke obyvateľstvo si naďalej uchováva nižšiu rozvodovosť ako mestské.

Tab. 2.2 Úhrnná redukovaná rozvodovosť podľa miesta trvalého bydliska

Populácia	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	Rozdiel 2007/1996 (v %)
Muži													
Bratislava	0,40	0,38	0,42	0,38	0,37	0,39	0,40	0,42	0,41	0,43	0,47	0,40	0,00
Košice	0,26	0,39	0,34	0,36	0,30	0,32	0,34	0,33	0,33	0,37	0,43	0,40	53,85
Ostatné krajské mestá	0,36	0,31	0,31	0,30	0,29	0,31	0,36	0,38	0,37	0,39	0,41	0,38	5,56
Mestá	0,33	0,32	0,32	0,32	0,31	0,32	0,35	0,35	0,35	0,37	0,40	0,37	12,12
Vidiek	0,13	0,13	0,13	0,15	0,14	0,16	0,18	0,17	0,18	0,19	0,33	0,21	61,54
Slovensko	0,25	0,24	0,24	0,25	0,24	0,25	0,28	0,27	0,28	0,29	0,37	0,30	20,00
Ženy													
Bratislava	0,35	0,33	0,37	0,33	0,32	0,33	0,35	0,36	0,36	0,38	0,41	0,35	0,00
Košice	0,23	0,36	0,30	0,32	0,27	0,29	0,30	0,29	0,29	0,34	0,39	0,36	56,52
Ostatné krajské mestá	0,32	0,28	0,28	0,27	0,26	0,28	0,32	0,34	0,34	0,36	0,38	0,35	9,38
Mestá	0,31	0,30	0,30	0,30	0,29	0,31	0,33	0,33	0,33	0,35	0,38	0,36	16,13
Vidiek	0,14	0,13	0,14	0,16	0,15	0,16	0,20	0,18	0,19	0,20	0,34	0,22	57,14
Slovensko	0,24	0,23	0,24	0,24	0,23	0,25	0,28	0,27	0,27	0,29	0,36	0,30	25,00

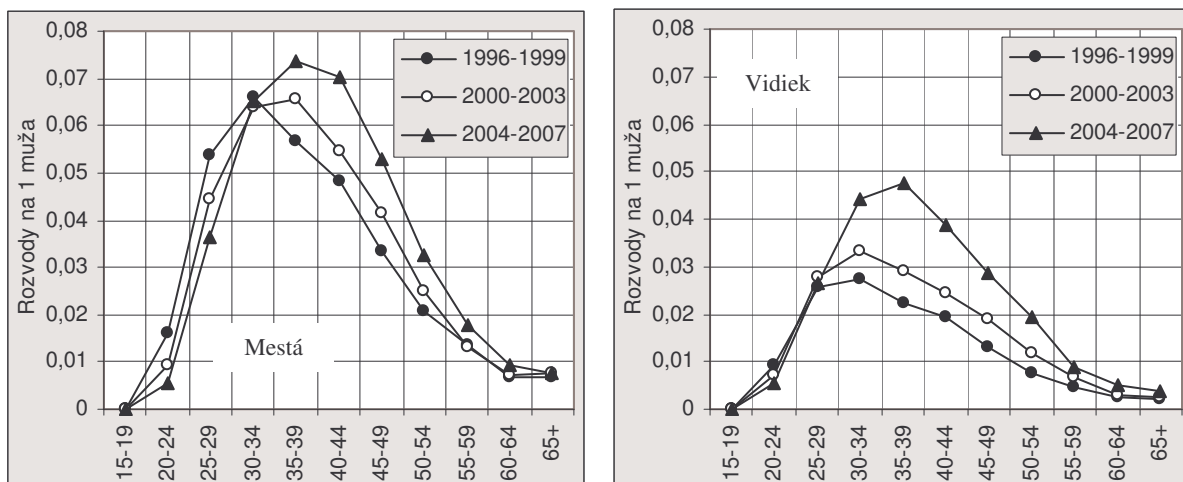
¹ Základnými charakteristikami rozvodovosti sú špecifické miery rozvodovosti vydatých a ženatých podľa veku a podiel rozvedených manželstiev podľa dĺžky trvania manželstva z príslušnej sobášnej kohorty. Žiaľ, tieto ukazovatele nemôžeme použiť v dôsledku nedostupnosti údajov, a preto používame len redukované miery sobášnosti.

Z pohľadu intenzity rozvodovosti v jednotlivých vekových skupinách v daných obdobiach je zjavné, že u oboch pohlaví došlo k postupnému rastu intenzity a presúvaniu rozvodovosti do vyššieho veku.

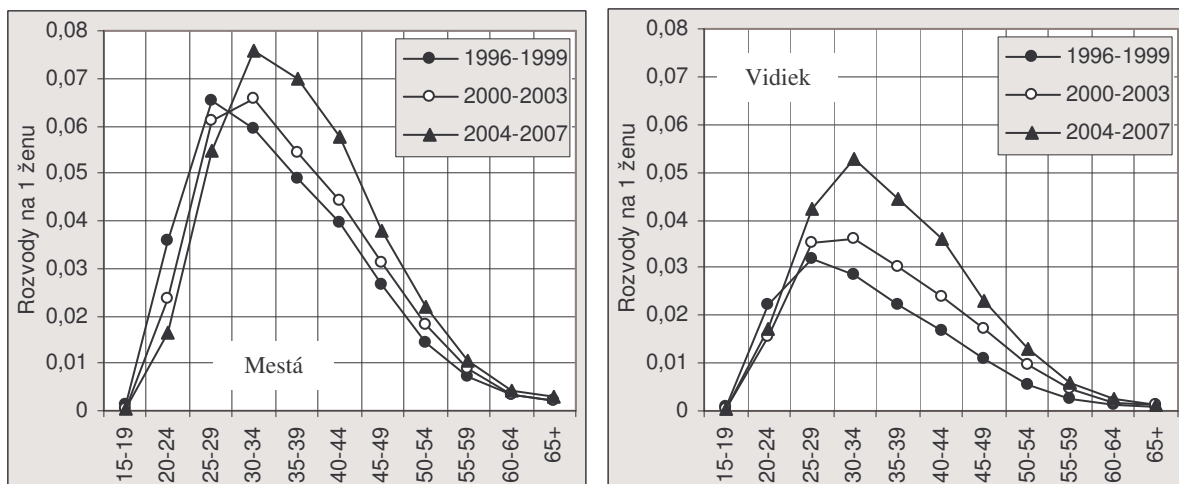
V mužskej zložke s trvalým pobytom v mestách Slovenska bola v rokoch 1996–1999 najvyššia intenzita rozvodovosti vo vekovom intervale 30–34 rokov. V rokoch 2004–2007 sa maximum presunulo do veku 35–39 rokov. Výrazne vzrástla tiež rozvodovosť vo veku 40–44 rokov a najmä 45–54 rokov. Na druhej strane môžeme vidieť vo veku do 35 rokov pokles, ktorý najintenzívnejšie zasiahol vekovú skupinu 20–24 ročných (graf 2.1). Tento trend je predovšetkým výsledkom poklesu intenzity sobášnosti v tomto a v predchádzajúcich vekoch.

Na vidieku bola na začiatku sledovaného obdobia najvyššia intenzita rozvodovosti vo veku 30–34 rokov. Za ňou nasledovali vekové skupiny 25–29 a 35–39 ročných. Do súčasnosti výrazne vzrástla rozvodovosť vo veku 35–50 rokov. Celkovo tak vzrástla rozvodovosť u mužov nad 30 rokov na vidieku o viac ako 50 % (graf 2.2).

Graf 2.1 a 2.2 Rozvodovosť podľa veku vo vybraných obdobiach – muži mestá a vidiek

Graf 2.3 a 2.4 Rozvodovosť podľa veku vo vybraných obdobiach – ženy mestá a vidiek

V porovnaní miest a vidieka je jasne vidieť odlišnú úroveň rozvodovosti takmer vo všetkých vekových skupinách. Najvýraznejšie rozdiely, ak neberieme do úvahy vek nad 55 rokov, sú vo vekovej skupine 45–54 ročných, ktoré dosahujú viac ako 50%.

U žien v mestách i na vidieku bola v rokoch 1996–1999 najvyššia intenzita rozvodovosti vo veku 25–29 rokov. V súčasnosti sa toto maximum presunulo do veku 30–34 rokov ako výsledok zvyšovania priemerného veku pri sobáši (graf 2.3, 2.4). Aj u žien je možné pozorovať rozdielnu intenzitu rozvodovosti v mestách a na vidieku. Najviac sa to odzrkadľuje (ak opäť nepočítame vek nad 55 rokov) vo vekovej skupine 35–54, kde diferenciu dosahuje viac ako 60 %.

Podiel rozvedených manželstiev s maloletými deťmi klesá

Rozvody manželstiev s maloletými deťmi tvorili na Slovensku dlhodobo viac ako 70 % zo všetkých rozvedených manželstiev. Až v druhej polovici 90. rokov začal ich podiel klesať. V súčasnosti predstavujú súdne rozvedené manželstvá s maloletými deťmi menej ako 70 % z celkového počtu rozvodov. Táto tendencia je jedným z mála pozitívnych javov vo vývoji rozvodovosti.

Z pohľadu sledovaných subpopulácií je najnižší podiel rozvedených manželstiev s deťmi vo veľkých mestách Bratislava a Košice. Celkovo je však možné vidieť pomerne prudký pokles zastúpenia takéhoto typu rozvodov v mestskom prostredí. Kým v roku 1996 predstavovali takmer 75 %, v súčasnosti tvoria približne 64 %. Odlišná situácia je na vidieku, kde sa do roku 2001 podiel rozvodov s maloletými deťmi výraznejšie neodlišoval od mestského prostredia. Nasledujúci nárast na začiatku 21. storočia a pomerne nepravidelný pokles zapríčinili, že podiel rozvádzaných manželstiev s maloletými deťmi tu stále atakuje 70% hranicu (tab. 2.3). Príčiny tohto vývoja a rozdielov medzi mestami a vidiekom je treba hľadať pravdepodobne v rozdielnej úrovni plodnosti v nedávnej minulosti. Okrem toho určitú úlohu môže zohrávať tiež zmena časovania pôrodov.

V rodinách žijúcich v mestskom prostredí sa vo všeobecnosti skôr uplatňujú nové stratégie reprodukčného správania. Rodí sa tu menej detí a nie vo všetkých rodinách dochádza k narodeniu dieťaťa v krátkom časovom rozpätí od uzatvorenia manželstva. Preto sa do veku najvyššej pravdepodobnosti rozvodu, ktorá v posledných rokoch dosahuje hranicu 4–9 rokov od uzavretia manželstva (Šprocha, 2008b), dostávajú častejšie manželské páry, ktoré ešte nemajú deti.

Tab. 2.3 Podiel rozvedených manželstiev s maloletými deťmi podľa miesta trvalého bydliska (v %)

Populácia	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Bratislava	72,1	67,8	66,8	64,3	61,9	63,6	63,9	61,8	61,8	56,6	56,5	54,0
Košice	65,6	69,4	70,1	69,1	66,0	66,4	65,2	62,3	61,6	62,9	61,7	60,1
Ostatné krajské mestá	75,5	72,3	73,5	71,5	69,7	69,3	69,1	67,2	67,1	68,4	63,0	61,9
Mestá	74,5	73,0	72,4	70,7	69,7	70,0	69,3	68,2	66,1	64,7	64,5	64,0
Vidiek	74,5	72,9	73,0	70,8	71,7	70,2	72,2	73,5	70,1	68,8	71,7	69,2
Slovensko	74,5	73,0	72,5	70,7	70,3	70,1	70,2	69,7	67,3	65,9	66,6	65,7

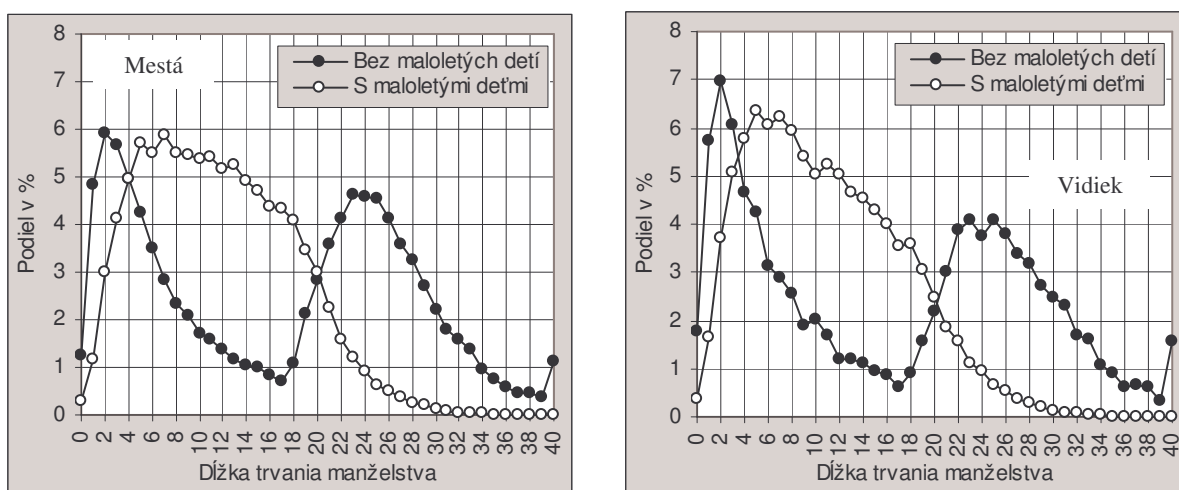
V mestách i na vidieku pribúdajú rozvody dlhoročných manželstiev

Ďalším z javov, ktoré môžeme sledovať vo vývoji rozvodovosti, je postupné zvyšovanie priemernej dĺžky trvania manželstva v čase rozvodu. Na začiatku sledovaného obdobia v roku 1996 sa manželstvá v Bratislave v priemere rozvádzali po 12,6 rokoch, v ostatných krajských mestách po 12,4 rokoch a na vidieku po 11,3 rokoch. V súčasnosti je táto hodnota približne o tri roky vyššia. V Bratislave prekročila hranicu 15,5 roku a v ostatných krajských mestách dosahuje hodnoty cez 15 rokov. Rozdiel medzi mestami a vidiekom predstavuje aj v roku 2007 približne 0,6 roku v prospech mestskej populácie.

Tab. 2.4 Priemerná dĺžka trvania manželstva pri rozvode podľa miesta trvalého bydliska

Populácia	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	Rozdiel 2007-1996
Bratislava	12,6	12,9	13,1	13,5	14,4	14,3	14,6	14,6	15,0	15,2	15,3	15,6	3,04
Košice	11,6	12,7	12,9	13,5	13,4	13,9	14,5	14,5	14,7	14,9	15,1	14,8	3,26
Ostatné krajské mestá	12,4	12,6	13,1	12,9	13,9	13,5	13,7	14,6	14,3	14,9	15,1	15,1	2,77
Mestá	11,9	12,4	12,8	13,1	13,5	13,8	13,8	14,2	14,3	14,7	14,8	14,9	3,00
Vidiek	11,3	11,9	12,1	12,2	12,6	13,3	13,1	13,0	13,6	13,9	14,2	14,4	3,02
Slovensko	11,8	12,3	12,6	12,8	13,2	13,6	13,6	13,8	14,1	14,4	14,7	14,8	2,96

Graf 2.5 a 2.6 Rozvody podľa priemerného trvania manželstva v čase rozvodu a počtu maloletých detí v mestách a na vidieku v rokoch 1996–2007

Príčinu zvyšovania priemernej dĺžky trvania manželstva v čase rozvodu je potrebné hľadať predovšetkým v úbytku veľmi skorých rozvodov a v náraste rozvodov po dlhšom trvaní manželstva.

Prvý jav úzko súvisí so zmenou sobášneho správania v populácii Slovenska. Vysoká a skorá sobášnosť často vynútená tehotenstvom partnerky, neuvážené sobáše po krátkej známosti, ktoré pred rokom 1990 veľkou mierou ovplyvňovali intenzitu rozvodovosti a priemernú dĺžku trvania manželstva pri rozvode, postupne ustupujú do úzadia (Pilinská ed., 2005).

Okrem týchto faktorov má na rozvodovosť veľký vplyv aj počet detí a ich vek. Vo všeobecnosti platí jav, že manželstvá s maloletými deťmi sa rozvádzajú s menšou intenzitou ako bezdetné manželstvá alebo manželstvá už s dospelými deťmi (Vaňo ed., 2007).

Nižšiu rozvodovosť dosahujú manželstvá v mestách i na vidieku, ktoré majú malé deti v prvých rokoch po sobáši a tiež také, ktorým sa deti narodia aj po dlhšom čase od sobáša. Na druhej strane manželstvá bez maloletých detí majú výrazné zastúpenie z celkového počtu rozvodov po 2 rokoch od manželstva a potom v rozpätí 22–26 rokov od manželstva. V druhom prípade ide väčšinou o manželstvá, kde sú deti už dospelé, a nie je teda potrebné, aby nefunkčné spolužitie existovalo ďalej.

Rozvody v mestách i na vidieku sa posúvajú stále do vyššieho veku

Významnou črtou časovania rozvodovosti je jej posun do vyššieho veku. Tento jav môžeme pozorovať vo všetkých subpopuláciách, a to u oboch pohlaví po celé obdobie. V porovnaní s rokom 1996 priemerný vek pri rozvode u mužov v Bratislave a na vidieku vzrástol o viac ako štyri roky rovnako ako u žien v Bratislave a v ostatných krajských mestách. Z pohľadu porovnania mestá vidiek je u oboch pohlaví priemerný vek pri rozvode vyšší v mestách. Rozdiel u mužov je však len 0,3 roku, pričom u žien je to až 1,2 roku.

Tab. 2.5 Priemerný vek pri rozvode podľa miesta trvalého bydliska

Populácia	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	Rozdiel 2007-1996
<i>Muži</i>													
Bratislava	39,4	40,4	40,0	40,4	41,7	41,4	41,3	42,0	42,3	42,3	43,1	43,5	4,1
Košice	38,9	39,2	39,5	40,4	40,2	40,5	41,0	41,8	41,6	41,7	42,5	42,1	3,2
Ostatné krajské mestá	38,9	38,9	39,6	39,3	40,0	39,7	40,0	40,7	40,8	41,4	41,9	41,5	2,7
Mestá	38,1	38,7	39,0	39,3	39,7	39,8	39,9	40,4	40,8	41,0	41,5	41,7	3,6
Vidiek	37,1	37,8	37,7	38,1	38,3	39,3	38,8	38,7	39,4	39,6	40,1	41,3	4,2
Slovensko	37,6	38,2	38,4	38,8	39,0	39,3	39,3	39,6	40,1	40,4	40,7	41,2	3,6
<i>Ženy</i>													
Bratislava	36,0	36,7	36,8	37,1	38,3	38,0	38,1	38,6	39,0	39,3	39,6	40,4	4,5
Košice	35,4	35,8	36,1	37,0	36,8	37,6	38,1	38,3	38,9	38,5	39,0	38,9	3,5
Ostatné krajské mestá	35,3	35,6	36,4	36,1	37,1	36,7	37,0	37,7	37,7	38,1	38,6	39,6	4,3
Mestá	35,0	35,5	36,0	36,3	36,6	36,9	36,9	37,4	37,7	38,0	38,3	38,6	3,6
Vidiek	33,9	34,4	34,7	34,9	35,3	36,1	35,9	35,8	36,4	36,7	37,2	37,3	3,4
Slovensko	34,6	35,1	35,5	35,8	36,2	36,6	37,2	36,9	37,2	37,5	37,2	38,0	3,4

Rozdielnosť pováh, názorov a záujmov dominuje medzi príčinami rozvodu

Rozvodovosť podľa príčin má pomerne dlhodobu na Slovensku stabilnú štruktúru. Dominujú predovšetkým rozvody, u ktorých manželia ako hlavný dôvod uvádzajú rozdielnosť pováh, názorov a záujmov. Zastúpenie tejto kategórie sa v priebehu sledovaného obdobia v mestách i na vidieku postupne zvyšovalo a to u oboch pohlaví. V súčasnosti tak celkovo v mestách dosahuje táto kategória takmer 62 % z celkového počtu rozvodov. Na vidieku je jej zastúpenie

o niečo nižšie a tvorí takmer 55 %. U mužov je tento rozdiel výsledkom vyššieho podielu príčin inklinujúcich k asocálnemu správaniu ako alkoholizmus, nevera a u žien v kategórii iné, v nevere a najmä v príčinách, kedy súd nezistil zavinenie.

Uvedené rozdiely musíme interpretovať len veľmi opatrne. Vysoký podiel kategórie rozdielnosť pováh, názorov a záujmov vo svojej podstate nehovorí v mnohých prípadoch o skutočnej príčine rozpadu manželského zväzku. Predstavuje kategóriu, v ktorej sa môže skrývať veľké množstvo rozličných skutočných príčin krachu manželstva. Rozvádzaní manželia ju uvádzajú ako najľahšie východisko bez toho, aby museli skutočne deklarovať, aké problémy priviedli ich manželstvo k rozvodovému konaniu.

Tab. 2.6 Rozvody podľa príčiny v mestách a na vidieku

Príčina	Príčina na strane mužů			Príčina na strane ženy		
	1996-1999	2000-2003	2004-2007	1996-1999	2000-2003	2004-2007
<i>Mestá (v %)</i>						
rozdielnosť pováh, názorov a záujmov	53,2	58,5	61,8	53,2	58,5	61,8
alkoholizmus	11,0	9,5	9,0	0,9	0,9	1,0
nevera	10,8	10,2	10,7	6,6	5,4	5,9
nezáujem o rodinu	9,4	7,9	5,3	3,9	3,3	2,2
neuvážené uzavretie manželstva	4,0	3,2	2,3	4,0	3,2	2,3
iné	8,5	8,0	8,5	9,2	9,3	11,3
súd nezistil zavinenie	3,0	2,7	2,4	22,0	19,4	15,5
<i>Vidiek (v %)</i>						
rozdielnosť pováh, názorov a záujmov	44,1	49,9	54,5	44,1	49,9	54,5
alkoholizmus	15,6	14,4	13,5	1,4	1,1	1,3
nevera	10,8	10,4	12,1	8,6	7,4	7,4
nezáujem o rodinu	11,0	9,2	5,6	5,4	4,2	2,0
neuvážené uzavretie manželstva	4,6	3,7	2,2	4,6	3,7	2,2
iné	9,5	8,6	9,2	10,7	10,2	12,9
súd nezistil zavinenie	4,3	3,7	2,8	25,4	23,6	19,7

ZHRNUTIE

Z pohľadu vývoja rozvodovosti v mestách i na vidieku môžeme konštatovať, že v oboch populáciách dochádza k postupnému rastu jej intenzity. Tento vývoj bol v rokoch 1996–2007 o niečo výraznejší v populácii s trvalým pobytom vo vidieckych obciach Slovenska, čoho výsledkom je určité znižovanie rozdielov medzi mestami a vidiekom. Okrem toho pozorujeme v oboch populáciách rast priemernej dĺžky trvania rozvádžajúceho manželstva a tiež priemerného veku pri rozvode. Potešiteľnou je skutočnosť, že klesá zastúpenie rozvádžajúcich sa manželstiev s maloletými deťmi. Medzi najčastejšími príčinami rozvodu manželstva v mestách i na vidieku čoraz viac prevláda rozdielnosť pováh, názorov a záujmov.

3. PLODNOSŤ

Obdobie po roku 1989 predstavuje počiatok významných zmien v slovenskej spoločnosti. Model skorej a univerzálnej plodnosti, ktorý bol charakteristický pre populáciu Slovenska v podstate až do konca 80. rokov, sa postupne zmenil. Základným znakom vývoja plodnosti sa stal pokles intenzity, jej stabilizácia na veľmi nízkych hodnotách a tiež diverzifikácia plodnosti z pohľadu veku, čo je výsledkom postupnej diferenciacie reprodukčných stratégií (Potančoková, 2004; Potančoková a kol. 2008).

Vo vývoji počtu narodených detí v druhej polovici 90. rokov sa populácie miest a vidieka významne neodlišovali od nastúpených tendencií v celoslovenskej populácii. Po poklese až na minimálne hodnoty v roku 2001 (mestá), respektíve 2002 (vidiek) dochádza k postupnému nárastu. Ten bol prerušený v roku 2005 a 2006, čo bolo pravdepodobne dôsledkom zníženia intenzity sobášnosti slobodných.

Ak porovnáme vývoj počtu živonarodených detí v období rokov 1996 až 2007 v mestách a na vidieku, môžeme pozorovať určité rozdiely v dynamike poklesu ale i následného rastu. Mestská populácia dosiahla najmenší počet živonarodených v roku 2001, čo predstavuje oproti roku 1996 pokles o približne 18 %. Populácia žijúca vo vidieckych obciach svoje minimálne hodnoty počtu živonarodených detí zaznamenala o rok neskôr. Ten predstavoval zníženie o 13 % v porovnaní s východiskovým stavom. V ďalšom vývoji však nastala predovšetkým v mestskom prostredí výrazná dynamická zmena. Oproti minimálnym hodnotám sa do roku 2007 počet živonarodených v mestách zvýšil približne o 11 %, pričom na vidieku to bolo len o necelé 4 %. Príčinou týchto rozdielov medzi mestským a vidieckym prostredím je pravdepodobne odlišné časovanie nástupu prevratných zmien v procese reprodukcie. Kým v mestách (a predovšetkým v Bratislave) odkladanie sobášov a pôrodov do vyššieho veku začalo s určitým predstihom v porovnaní s vidiekom a odložené udalosti sa už postupne realizujú vo vyššom veku, vo vidieckom priestore sme ešte stále vo veľkej miere svedkami len prvotného odkladania udalostí.

Tab. 3.1 Vývoj počtu živonarodených detí podľa trvalého bydliska matky

Populácia	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Bratislava	3416	3468	3275	3240	3400	3139	3201	3454	3672	4012	4141	4317
Košice	2616	2724	2568	2446	2381	2200	2239	2404	2436	2375	2323	2430
Ostatné krajské mestá	4757	4507	4426	4293	4121	3933	3860	3908	4245	4272	4189	4300
Mestá	31857	31105	29911	28838	28343	26106	26321	26798	28399	28816	28411	28970
Vidiek	28266	28006	27671	27385	26808	25030	24520	24915	25348	25614	25493	25454
Slovensko	60123	59111	57582	56223	55151	51136	50841	51713	53747	54430	53904	54424

Z tohto pohľadu je zaujímavý vývoj v meste Bratislava. Ak odhliadneme od výkyvov v druhej polovici 90. rokov, ktoré sú zapríčinené malými počtami udalostí, môžeme od roku 2002 vidieť pomerne výrazný nárast počtu živonarodených detí. V roku 2007 sa v porovnaní

s rokom 2001, kedy populácia Bratislavy dosiahla najnižší počet živonarodených detí, tento ukazovateľ zvýšil o takmer 38 %.

Z hľadiska vývoja plodnosti na Slovensku môžeme obdobie po roku 1989 rozdeliť do troch fáz (Vaňo ed., 2007). Prvá medzi rokmi 1990–1995 predstavuje etapu najvýraznejších zmien, kedy celoslovenská úhrnná plodnosť poklesla z hodnoty 2,09 na úroveň 1,52 dieťaťa na ženu. Ako môžeme vidieť z tab. 3.2, v populácii Bratislavy sa táto hranica posunula dokonca výrazne nižšie. Tento trend platí aj pre ostatné mestské populácie, ktoré dosiahli hodnoty okolo 1,3 dieťaťa na ženu. Narozdiel od mestského prostredia plodnosť žien na vidieku v roku 1996 bola výrazne vyššia. V porovnaní s mestami rozdiel predstavoval viac ako 0,3 dieťaťa na ženu a úhrnná plodnosť na vidieku tak bola o 27 % vyššia. Z tohto pohľadu je zrejmé, že v prvej etape sa najvýraznejšie zmeny v procese plodnosti odohrali predovšetkým v mestskom prostredí, kde najmä populácia Bratislavy vykazovala ich najväčšiu dynamiku.

Druhé obdobie od roku 1996 približne do roku 2002 sa vyznačovalo pokračovaním nastoleného trendu. Úhrnná plodnosť poklesla na historicky minimálne hodnoty, kedy napríklad v Bratislave dosiahla úroveň pod 1 dieťa na ženu a v ostatných krajských mestách sa k tejto hranici priblížila v roku 2002. V porovnaní s predchádzajúcim obdobím však tento pokles nebol už natoľko výrazný. V mestách poklesla úhrnná plodnosť približne o 20 % a na vidieku o viac ako 17 %, pričom rozdiel medzi nimi sa zachoval. V roku 2002 bola úhrnná plodnosť v mestskom prostredí niečo nad hranicou 1 dieťaťa na ženu a na vidieku 1,35. Slovenská populácia sa tak ako celok dostala do kategórie krajín vyznačujúcich sa veľmi nízkou plodnosťou, tzv. lowest-low fertility, ktorú Kohler a Ortega (2002) vymedzujú hranicou 1,3 dieťaťa na ženu.

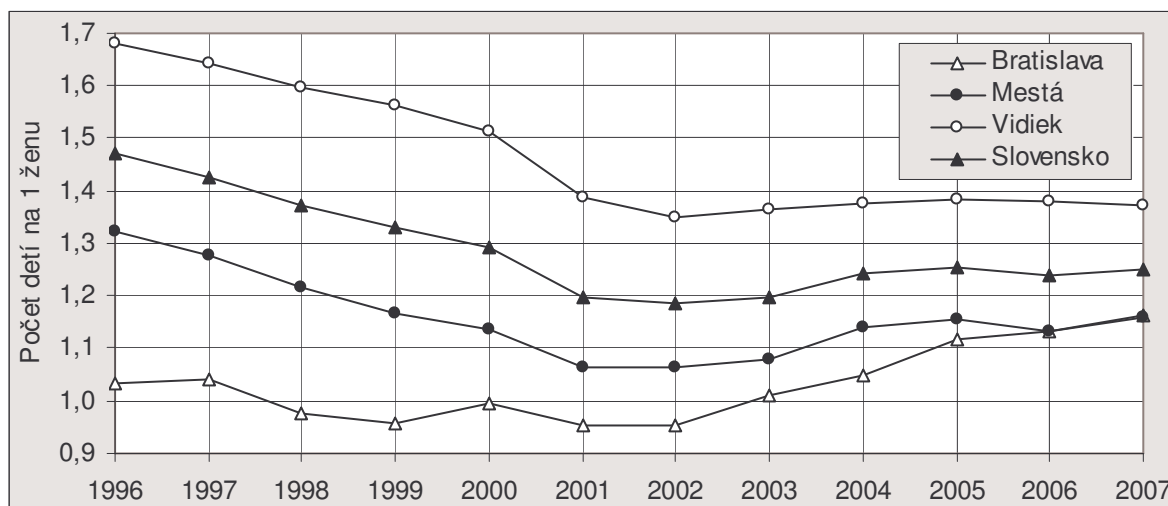
Rast intenzity plodnosti je v súčasnosti väčší v mestách ako na vidieku

V poslednom období od roku 2002 do súčasnosti sledujeme mierny nárast priemerného počtu detí na jednu ženu. Najvýraznejšie sa tento trend prejavil v Bratislave, kde úhrnná plodnosť medzi rokmi 2002 a 2007 vzrástla o 22 % a predstihla aj intenzitu plodnosti v ostatných krajských mestách a vyrovnala sa plodnosti v mestách. Zmena v intenzite plodnosti v populácii Bratislavy je zjavná a jej dynamika sa ešte zvýrazní, ak ju porovnáme s ostatnými subpopuláciami. Nárast úhrnnej plodnosti v mestách predstavoval približne 9 % a na vidieku len 1,6 %.

Tab. 3.2 Úhrnná plodnosť podľa miesta trvalého bydliska

Populácia	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	Index zmeny 2001 / 1996	Index zmeny 2007 / 2002
Bratislava	1,04	1,04	0,98	0,96	1,00	0,95	0,95	1,01	1,05	1,12	1,13	1,16	-7,8	21,7
Košice	1,34	1,38	1,29	1,23	1,18	1,12	1,14	1,22	1,23	1,20	1,17	1,23	-16,2	8,6
Ostatné krajské mestá	1,30	1,22	1,18	1,14	1,08	1,03	1,00	1,01	1,10	1,09	1,07	1,10	-20,6	9,3
Mestá	1,32	1,28	1,22	1,17	1,14	1,06	1,06	1,08	1,14	1,15	1,13	1,16	-19,7	8,8
Vidiek	1,68	1,64	1,60	1,56	1,51	1,39	1,35	1,36	1,38	1,39	1,38	1,37	-17,4	1,6
Slovensko	1,47	1,43	1,37	1,33	1,29	1,20	1,19	1,20	1,24	1,25	1,24	1,25	-18,5	5,6

Graf 3.1 Vývoj úhrnnej plodnosti podľa miesta trvalého bydliska

Proces odkladania rodičovstva do vyššieho veku je intenzívnejší v mestách ako na vidieku

Dôležitým prvkom v zmene reprodukčného správania na Slovensku po roku 1989 je odkladanie rodičovstva do vyššieho veku, ktoré zároveň predstavuje hlavnú príčinu poklesu intenzity plodnosti. Spomínaný trend potvrdzuje rast priemerného veku pri pôrode a najmä priemerného veku matky pri prvom pôrode. Medzi rokmi 1996 až 2007 tento ukazovateľ časovania vzrástol na Slovensku z hodnoty o niečo viac ako 23 rokov na približne 26 rokov. Ešte dynamickejšie rástol priemerný vek pri prvom pôrode v najväčších mestách Slovenska (okrem Košíc). V Bratislave a v ostatných krajských mestách sa zvýšil o 3,8 roku a v mestách spolu o 3,5 roka. V Bratislave tak priemerný vek pri prvom pôrode atakuje v súčasnosti hodnotu 29 rokov.

Tab. 3.3 Priemerný vek žien pri pôrode a pri prvom pôrode podľa miesta trvalého bydliska

Populácia	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	Zmena 2007-1996
Priemerný vek matky pri 1. pôrode													
Bratislava	26,0	26,4	26,7	27,0	27,8	27,8	28,4	28,9	29,3	29,6	29,8	30,1	4,1
Košice	24,1	24,2	24,5	24,7	25,0	25,2	25,7	25,9	26,3	26,5	27,0	26,9	2,8
Ostatné krajské mestá	23,9	24,2	24,6	24,8	25,5	25,5	26,0	26,4	26,8	27,0	27,3	27,7	3,8
Mestá	23,6	23,8	24,1	24,5	24,8	25,1	25,4	25,8	26,1	26,5	26,8	27,1	3,5
Vidiak	22,6	22,8	22,9	23,0	23,3	23,5	23,8	24,0	24,3	24,6	24,8	25,1	2,5
Slovensko	23,2	23,4	23,6	23,8	24,2	24,4	24,7	25,0	25,4	25,7	26,0	26,2	3,0
Priemerný vek matky pri pôrode													
Bratislava	27,1	27,3	27,6	27,8	28,4	28,5	29,0	29,3	29,5	29,9	30,1	30,3	3,2
Košice	26,1	26,4	26,7	27,0	27,0	27,3	27,5	27,7	28,1	28,2	28,7	28,4	2,3
Ostatné krajské mestá	26,3	26,6	26,9	27,2	27,5	27,6	28,0	28,2	28,6	28,7	29,0	29,4	3,1
Mestá	26,1	26,3	26,5	26,8	27,0	27,3	27,5	27,8	28,0	28,3	28,5	28,7	2,7
Vidiak	25,6	25,8	25,9	26,0	26,2	26,4	26,5	26,7	26,8	27,1	27,3	27,5	1,8
Slovensko	25,8	26,0	26,2	26,4	26,6	26,8	27,0	27,3	27,5	27,7	27,9	28,1	2,3

počas dvanástich rokov vo vidieckom prostredí. Medzi rokmi 1996 a 2007 sa zvýšil len o 2,5 roka. Ženy tak na vidieku privádzajú prvé dieťa priemerne vo veku 25,1 roka, čo je v porovnaní s mestami o dva roky skôr.

Môžeme tak povedať, že v mestách a celkovo v mestskom prostredí v porovnaní s vidiekom dochádza s oveľa vyššou intenzitou k nástupu nového modelu reprodukčného správania. Práve zmena časovania plodnosti predstavuje jeden z najdôležitejších a najmarkantnejších rozdielov v procese plodnosti medzi mestským a vidieckym prostredím.

V mestách i na vidieku dochádza k diferenciacii reprodukčných stratégií

Zmena časovania pôrodov a ich odsúvanie do vyššieho veku mala za následok výrazný pokles intenzity plodnosti v najmladších vekových skupinách, ktorý naďalej pokračuje (tab. 3.4). Na druhej strane môžeme vidieť, že v poslednej dobe dochádza k určitému postupnému nárastu plodnosti vo veku nad 30 rokov. Ten však zatiaľ nedokáže v plnej miere kompenzovať pokles intenzity plodnosti v mladších vekových skupinách, a preto sa celková intenzita plodnosti stále drží na veľmi nízkych hodnotách.

Zvyšovanie intenzity plodnosti nad 30 rokov sa dotýka predovšetkým mestského prostredia. Svojím spôsobom špecifikom na Slovensku je z tohto pohľadu populácia žien s trvalým pobytom v Bratislave. Vo veku 30–34 rokov sa intenzita plodnosti zvýšila o 95 %, vo veku 35–39 rokov o 100 % a vo veku 40–44 rokov o 89 % medzi rokmi 1996–2007.

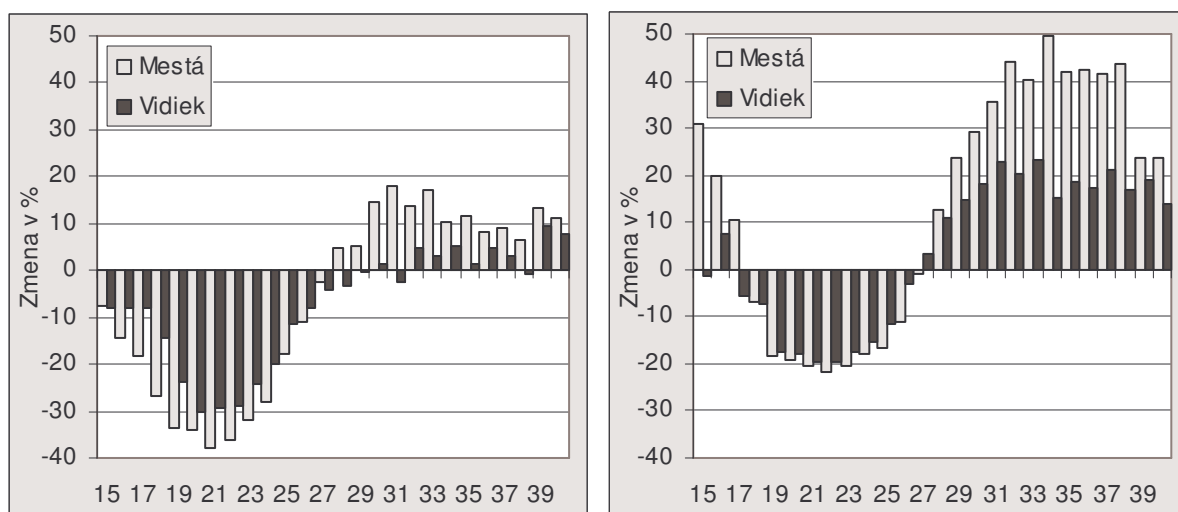
V mestách ako celku nebol tento nárast natoľko markantný, keďže pozorované zmeny vo veku 30–44 rokov sa pohybovali na úrovni 10–16 %. Aj tento pohľad na vývoj plodnosti nás utvrdzuje v tom, že reprodukčné správanie žien Bratislavy je zatiaľ výrazne odlišné od ostatného Slovenska.

Ak sa pozrieme na zmeny v intenzite plodnosti žien žijúcich na vidieku vo veku nad 30 rokov, zistíme, že tieto sú len minimálne (tab. 3.4 a graf 3.2 a 3.3). Okrem toho je tiež možné vidieť, že pokles plodnosti v mladších vekových skupinách nebol tak intenzívny ako v mestách. Je zrejmé, že u žien vo vidieckom prostredí došlo neskôr k odkladaniu plodnosti do vyššieho veku, nebolo tak výrazné ako v mestách a teda môžeme predpokladať, že k následnej rekuperácii tu dôjde o niečo neskôr.

Výsledkom odkladania rodičovstva je zmena v rozložení intenzity plodnosti podľa veku. Kým v období rokov 1996–1999 bola v mestách i na vidieku najvyššia plodnosť vo veku 20–24 rokov, v súčasnosti sa koncentruje do vekovej skupiny 25–29 rokov. Tento trend zreteľne potvrdzujú grafy 3.4 a 3.5.

V mestskom prostredí v rokoch 1996–1999 spadalo maximum plodnosti do intervalu 23–26 rokov (približne 95 detí na 1000 žien). V súčasnosti sa maximálna plodnosť pohybuje v intervale 27–30 rokov, pričom je však významne nižšia (asi 80 detí na 1000 žien).

Graf 3.2 a 3.3 Zmeny úrovně mier plodnosti v mestách a na vidieku medzi obdobím 1996–1999 a 2004–2007

Tab. 3.4 Plodnosť žien v Bratislave, v mestách Slovenska a na vidieku

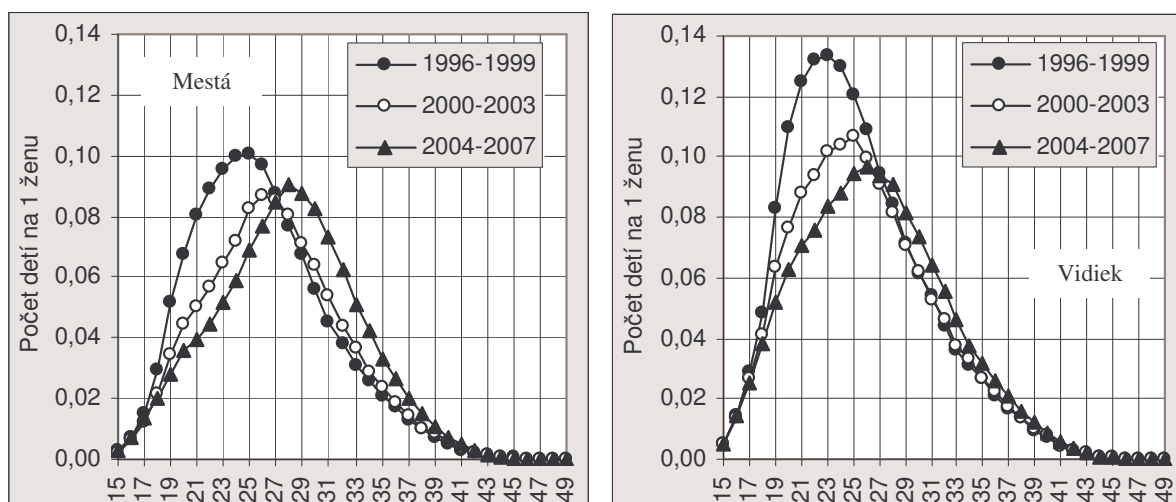
Vek	Špecifické miery plodnosti (na 1000 žien)		Podiel vekových skupín na úhrnnej plodnosti (v %)		Index zmeny (v%) 2004–2007/ 1996–1999
	1996–1999	2004–2007	1996–1999	2004–2007	
<i>Bratislava</i>					
15–19	11,3	5,8	5,6	2,9	–48,6
20–24	55,9	28,4	27,9	14,2	–49,2
25–29	76,7	77,7	38,3	38,8	1,4
30–34	40,0	78,0	19,9	38,9	95,1
35–39	14,0	28,1	7,0	14,0	100,9
40–44	2,5	4,8	1,3	2,4	88,2
<i>Mestá</i>					
15–19	21,2	15,3	10,6	7,6	–27,6
20–24	86,6	57,7	43,2	28,8	–33,4
25–29	85,9	81,1	42,8	40,5	–5,5
30–34	39,3	45,1	19,6	22,5	15,0
35–39	13,7	15,0	6,8	7,5	9,8
40–44	2,4	2,8	1,2	1,4	15,8
<i>Vidiek</i>					
15–19	36,0	29,9	18,0	14,9	–17,1
20–24	125,9	92,8	62,8	46,3	–26,2
25–29	96,0	90,0	47,9	44,9	–6,2
30–34	45,4	46,3	22,7	23,1	1,9
35–39	17,6	18,1	8,8	9,0	3,1
40–44	3,3	3,5	1,7	1,7	4,2

Na vidieku mali ženy na začiatku sledovaného obdobia najvyššiu plodnosť vo veku 22–24 rokov (asi 130 detí na 1000 žien), no v rokoch 2004–2007 sa táto presunula do veku 25–27 pri súčasnom znížení intenzity na približne 94 detí na 1000 žien.

Odlíšnosť Bratislavy sa prejavila aj vo vývoji tohto ukazovateľa. Maximum plodnosti v rokoch 1996–1999 spadalo do veku 25–27 rokov pri intenzite asi 80 detí na 1000 žien, no

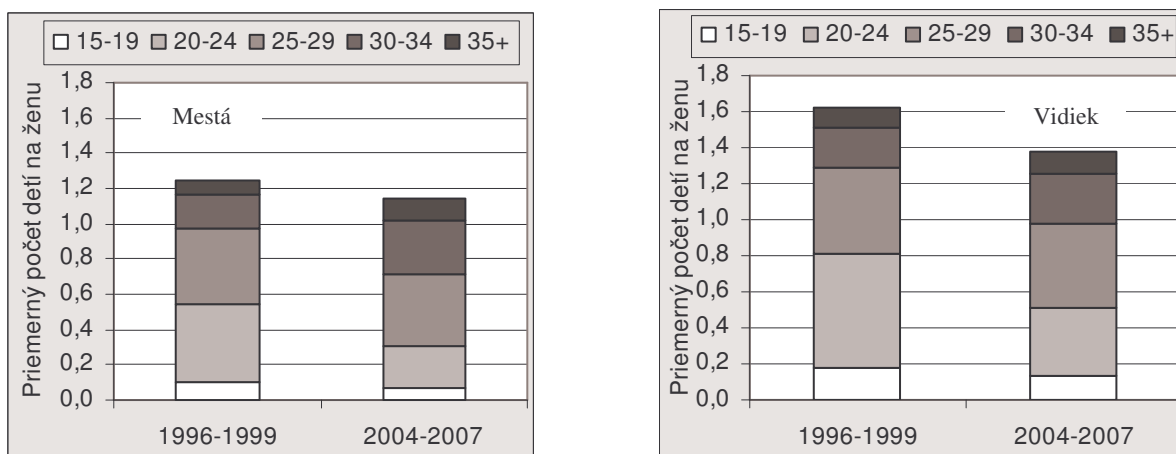
do rokov 2004–2007 došlo nielen k posunu do vekov 28–30 rokov, ale tiež k nárastu intenzity na približne 98 detí na 1000 žien.

Graf 3.4 a 3.5 Miery plodnosti žien v mestách a na vidieku podľa veku

Transformácia rozloženia mier plodnosti v mestách a na vidieku potvrdzuje fakt, že plodnosť sa už nekoncentruje do úzkeho vekového spektra, ale sa rozptyľuje do viacerých vekov. Existujúce odlišnosti v tomto procese medzi mestami a vidiekom sú pravdepodobne výsledkom fungovania viacerých modelov reprodukčných dráh u jednotlivých žien.

Graf 3.6 a 3.7 : Rozklad úhrnnej plodnosti žien v mestách a na vidieku podľa veku

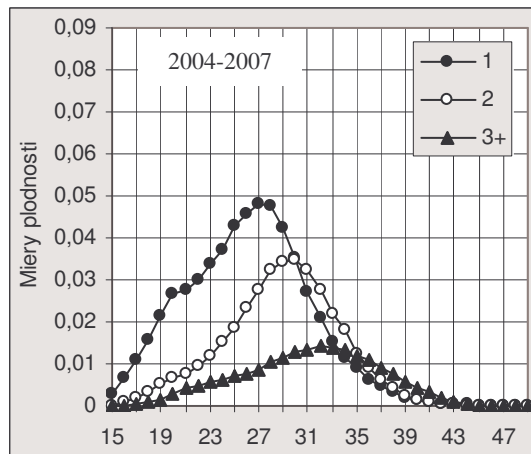
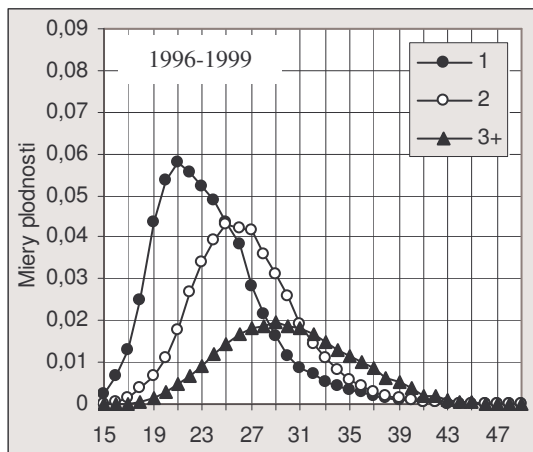

Spomínané rozdiely reprodukčných dráh v mestách a na vidieku sú zjavné pri pohľade na intenzity plodnosti podľa poradia a veku. Od polovice 90. rokov, kedy ženy najčastejšie do rodičovstva vstupovali v mestách i na vidieku v nízkom veku 20–22 rokov, sa do súčasnosti jeho maximum presunulo v mestách do veku 27–28 rokov, pričom na vidieku sa rozšírilo o vekové skupiny 23–25 rokov.

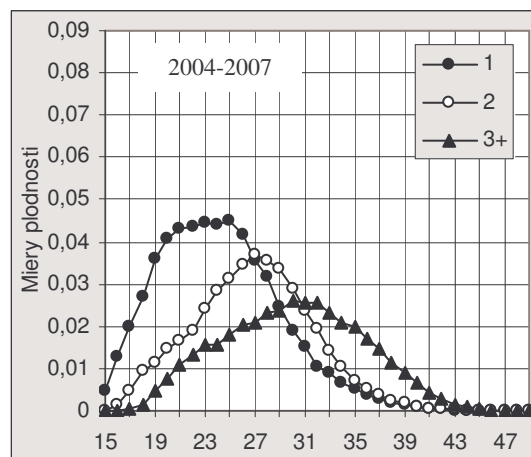
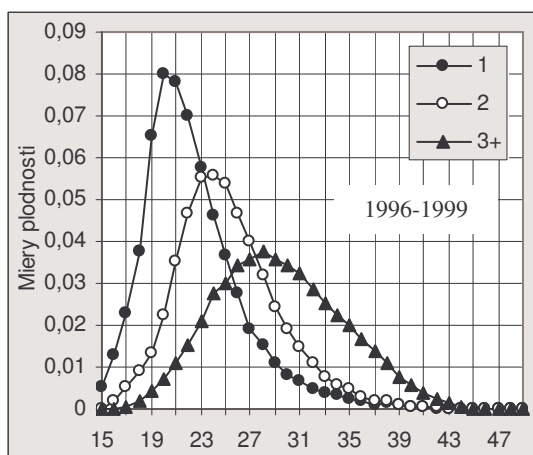
Vo vidieckom prostredí je tak u žien väčšia pravdepodobnosť posúvať materstvo do skoršieho veku. Jednoznačne však treba povedať pri pohľade na graf 3.9, že homogénna situácia nie je ani v mestách. Aj tu žije určitá skupina (-y) žien, pre ktorú (-é) je typické „skoré“ materstvo. Pravdepodobne ide o ženy s väčším príklonom na rodinu, ktoré majú nižšie vzdelanie

a ktorých finančné ohodnotenie je podpriemerné. Náklady spojené s prerušením pracovnej dráhy sú tak u nich nižšie (Hamplová a Řeháková, 2006).

Graf 3.8 a 3.9 Miery plodnosti žien podľa poradia v mestách medzi rokmi 1996–1999 a 2004–2007

Graf 3.10 a 3.11 Miery plodnosti žien podľa poradia na vidieku medzi rokmi 1996–1999 a 2004–2007

Pravdepodobným dôsledkom súčasného vývoja plodnosti v mestách i na vidieku bude rast bezdetnosti a zastúpenia žien s jedným dieťaťom

Odkladanie narodenia prvého dieťaťa logicky vplyva na zmenu v časovaní detí vyššieho poradia a ovplyvňuje tiež do veľkej miery intenzitu a rozloženie mier plodnosti jednotlivých poradií.

Úhrnná plodnosť prvého poradia klesala v mestách do roku 2001 a na vidieku do roku 2002. Od tohto momentu môžeme pozorovať jej postupný nárast s väčšou dynamikou v mestskom prostredí. Z pohľadu plodností vyšších poradií je možné vidieť len minimálny nárast resp. stagnáciu na nízkych hodnotách (tab. 3.7). Tento trend bude mať s najväčšou

pravdepodobnosťou dôsledky v zložení rodín a štruktúre žien podľa počtu detí, pričom sa mierne zvýši bezdetnosť a zastúpenie žien s jedným dieťaťom.

Rapidný rast veku žien pri narodení dieťaťa súvisí s pomerne výrazným procesom odkladania vstupu do manželstva, tehotenstva a samotných pôrodov do vyššieho veku, vďaka čomu môže ukazovateľ úhrnnej plodnosti nadobúdať extrémne nízky až absurdných hodnôt (Sobotka, 2003). Práve zvyšovanie priemerného veku pri pôrode a najmä pri pôrode prvých a druhých detí za súčasnej stagnácie u vyšších poradií je neklamným znakom procesu odkladania materstva.

Tab. 3.5 Časovanie plodnosti podľa miesta trvalého pobytu

Populácia	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	Zmena 2007–1996
<i>Priemerný vek matky pri narodení dieťaťa 1. poradia</i>													
Bratislava	25,1	25,4	25,8	26,0	26,7	26,7	27,4	27,8	28,2	28,5	28,7	28,9	3,8
Mestá	23,6	23,8	24,1	24,5	24,8	25,0	25,4	25,8	26,1	26,5	26,8	27,1	3,5
Vidiek	22,6	22,8	22,9	23,0	23,3	23,5	23,8	24,0	24,3	24,6	24,8	25,1	2,5
<i>Priemerný vek matky pri narodení dieťaťa 2. poradia</i>													
Bratislava	28,2	28,4	28,7	29,0	29,5	29,8	30,3	30,5	30,7	31,1	31,3	31,6	3,4
Mestá	26,7	26,9	27,2	27,5	27,8	28,1	28,3	28,7	28,9	29,2	29,6	29,8	3,1
Vidiek	25,4	25,6	25,8	25,9	26,2	26,3	26,5	26,8	27,0	27,2	27,5	27,8	2,4
<i>Priemerný vek matky pri narodení dieťaťa 3. poradia</i>													
Bratislava	30,8	31,3	31,5	32,2	32,5	32,3	33,1	33,1	33,6	33,2	33,9	33,9	3,1
Mestá	29,2	29,6	30,0	30,3	30,4	30,5	30,7	30,8	31,1	31,2	31,2	31,6	2,4
Vidiek	28,1	28,4	28,5	28,7	28,9	29,1	29,0	29,3	29,2	29,4	29,6	29,8	1,7
<i>Priemerný vek matky pri narodení dieťaťa 4. a vyššieho poradia</i>													
Bratislava	32,9	33,3	33,8	33,5	33,5	34,0	34,5	35,0	35,2	34,8	35,6	34,7	1,8
Mestá	31,2	31,4	31,6	31,6	31,9	32,0	32,2	32,3	32,1	32,2	32,3	32,2	1,0
Vidiek	31,2	31,1	31,4	31,4	31,5	31,5	31,5	31,5	31,5	31,6	31,6	31,8	0,6

Dôvodom nestability ukazovateľa úhrnnej plodnosti pri výrazných zmenách v časovaní plodnosti je vplyv zmeny štruktúry žien podľa počtu narodených detí (Potančoková, 2008).

Hodnoty úhrnnej plodnosti tak po roku 1989 neodrážajú uspokojivo trendy vo vývoji plodnosti, a preto bolo vypracovaných niekoľko alternatívnych ukazovateľov. Pravdepodobne najjednoduchší z nich navrhli Bongaarts a Feeney (1998), v ktorom očisťujú úhrnnú plodnosť od vplyvu zmien časovania. Tento ukazovateľ nazvaný v československom priestore očistená úhrnná plodnosť (Sobotka, 2003; Potančoková, 2008) vyjadruje priemerný počet detí na ženu v reprodukčnom veku v danom kalendárnom období pri zanedbaní zmien časovania.

Pri porovnaní hodnôt úhrnnej plodnosti a očistenej úhrnnej plodnosti vidíme pomerne výrazný rozdiel. Najnižšiu úroveň plodnosti dosiahli populácie miest i vidieku v roku 2001 a Slovenska v roku 2002, no ani v jednom prípade sa tieto nedostali pod hladinu lowest-low fertility, ako to zobrazuje pozorovaná úhrnná plodnosť. V nasledujúcich rokoch dochádza aj podľa očistenej úhrnnej plodnosti k rastu intenzity plodnosti, ktorá ku koncu sledovaného obdobia dosahuje na vidieku úroveň 1,8 dieťaťa na ženu a v mestách 1,6 dieťaťa.

Tab. 3.6 Očistená úhrnná plodnosť² žien na Slovensku, v mestách a na vidieku

Populácia	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Mestá	1,70	1,63	1,53	1,49	1,51	1,58	1,61	1,60
Vidiek	1,90	1,86	1,79	1,72	1,68	1,70	1,75	1,79
Slovensko	1,76	1,70	1,63	1,59	1,58	1,64	1,66	1,67

Tab. 3.7 Úhrnná plodnosť žien podľa poradia narodených

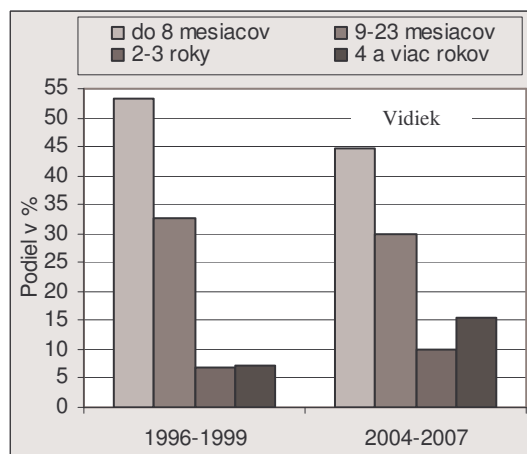
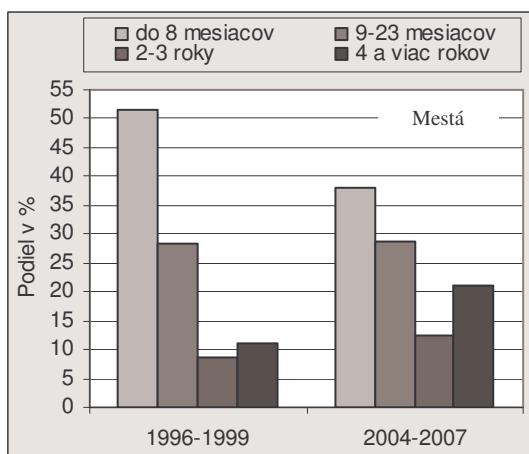
Populácia	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
<i>Úhrnná plodnosť 1. poradia</i>												
Bratislava	0,52	0,56	0,51	0,52	0,55	0,51	0,54	0,58	0,52	0,56	0,51	0,52
Mestá	0,58	0,56	0,55	0,54	0,54	0,50	0,51	0,53	0,58	0,56	0,55	0,54
Vidiek	0,63	0,62	0,62	0,62	0,61	0,54	0,54	0,55	0,63	0,62	0,62	0,62
<i>Úhrnná plodnosť 2. poradia</i>												
Bratislava	0,38	0,36	0,35	0,32	0,32	0,31	0,32	0,32	0,38	0,36	0,35	0,32
Mestá	0,46	0,45	0,42	0,40	0,37	0,36	0,35	0,35	0,46	0,45	0,42	0,40
Vidiek	0,54	0,52	0,51	0,49	0,47	0,44	0,42	0,43	0,54	0,52	0,51	0,49
<i>Úhrnná plodnosť 3. poradia</i>												
Bratislava	0,09	0,09	0,08	0,08	0,09	0,09	0,08	0,08	0,09	0,09	0,08	0,08
Mestá	0,17	0,16	0,14	0,14	0,13	0,12	0,12	0,11	0,17	0,16	0,14	0,14
Vidiek	0,26	0,26	0,25	0,23	0,21	0,20	0,19	0,19	0,26	0,26	0,25	0,23
<i>Úhrnná plodnosť 4. a vyššieho poradia</i>												
Bratislava	0,04	0,04	0,04	0,03	0,04	0,03	0,03	0,03	0,04	0,04	0,04	0,03
Mestá	0,12	0,11	0,10	0,10	0,10	0,09	0,08	0,09	0,12	0,11	0,10	0,10
Vidiek	0,25	0,25	0,23	0,23	0,22	0,22	0,20	0,20	0,25	0,25	0,23	0,23

Odklad manželstva do vyššieho veku nie je jediným faktorom, ktorý ovplyvňuje zvyšovanie priemerného veku materstva a rodičovstva. Významnú úlohu tiež zohráva predĺženie intervalu medzi sobášom a narodením prvého dieťaťa. V mestách i na vidieku vzrástlo medzi rokmi 1996 až 2007 zastúpenie detí narodených po dvoch rokoch manželstva z 18,3 % na 35 % v mestách a z 12,8 % na 28,7 % na vidieku. Extrém v tomto prípade predstavuje populácia Bratislavy, kde deti narodené po dvoch rokoch manželstva predstavujú v súčasnosti až 40 % z celkového počtu živonarodených detí prvého poradia (tab. 3.8).

Okrem tohto javu je potrebné tiež spomenúť pokles podielu predmanželských koncepcií, teda pôrodov detí do 8 mesiacov od uzavretia manželstva z celkového počtu narodených. Kým v roku 1996 predstavovali v mestách takmer 54 % a na vidieku 55 % v súčasnosti sa ich zastúpenie znížilo v mestách na necelých 37 % a na vidieku na 43 %. Najnižší podiel týchto pôrodov dosahuje v roku 2007 populácia Bratislavy.

Graf 3.12 a 3.13 Podiel narodených prvého poradia v manželstve podľa doby od sobáša v mestách a na vidieku v rokoch 1996–1999 a 2004–2007

² Vyrovnaná metódou kľzavých priemerov

Tab. 3.8 Podiel narodených prvého poradia v manželstve podľa doby od sobáša

Doba od sobáša	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Bratislava (v %)												
do 8 mesiacov	51,1	52,1	48,7	47,4	46,6	45,7	38,9	34,7	37,4	32,4	28,5	30,4
9–23 mesiacov	25,6	23,5	25,5	26,2	25,9	25,6	28,9	25,8	27,4	31,6	29,3	29,0
2–3 roky	8,9	9,6	9,4	9,9	10,4	10,9	12,0	14,5	12,6	13,0	14,8	13,9
4+ rokov	14,4	14,8	16,4	16,4	17,1	17,8	20,1	25,0	22,6	23,0	27,4	26,8
Košice (v %)												
do 8 mesiacov	46,6	46,4	44,3	43,0	40,7	38,4	32,6	33,0	33,3	31,5	28,8	35,1
9–23 mesiacov	33,8	33,7	30,2	30,2	31,5	32,8	32,3	30,4	30,2	29,6	28,7	27,1
2–3 roky	9,8	8,2	11,8	11,2	12,6	14,1	12,2	14,0	11,9	12,0	15,0	10,9
4+ rokov	9,8	11,6	13,6	15,6	15,1	14,7	22,9	22,6	24,6	26,9	27,5	26,9
Ostatné krajské mestá (v %)												
do 8 mesiacov	55,5	53,1	50,6	49,5	47,3	45,1	44,1	41,2	39,6	39,3	34,8	36,0
9–23 mesiacov	26,5	27,3	28,9	29,6	30,4	31,2	28,0	30,2	29,5	28,8	28,1	28,1
2–3 roky	8,3	9,0	8,9	9,0	9,3	9,5	12,0	12,1	11,0	11,8	14,2	12,3
4+ rokov	9,8	10,6	11,6	11,8	13,0	14,2	15,9	16,5	19,9	20,0	22,9	23,6
Mestá (v %)												
do 8 mesiacov	53,5	53,0	50,7	49,2	47,8	46,4	43,2	40,8	41,8	38,5	35,3	36,9
9–23 mesiacov	28,2	27,7	28,9	29,3	29,2	29,2	29,5	29,1	28,7	29,1	28,5	28,0
2–3 roky	8,4	8,4	8,9	9,3	9,7	10,2	11,0	12,1	11,3	12,0	13,5	12,4
4+ rokov	9,9	10,8	11,5	12,2	13,2	14,2	16,2	18,0	18,2	20,5	22,7	22,8
Vidiak (v %)												
do 8 mesiacov	54,9	54,1	52,4	51,7	50,4	49,1	47,5	45,6	47,3	45,0	43,4	42,8
9–23 mesiacov	32,3	32,2	33,1	32,8	32,7	32,6	31,0	31,2	30,6	31,0	29,0	28,5
2–3 roky	6,8	6,5	7,1	7,3	7,9	8,5	9,6	9,5	9,2	10,0	10,6	10,2
4+ rokov	6,0	7,1	7,4	8,2	9,0	9,8	11,9	13,7	12,9	14,0	17,0	18,5

Jedným z charakteristických znakov zmien v reprodukčnom správaní populácie Slovenska je nárast podielu detí narodených mimo manželstva. V roku 1990 predstavovali nemanželské deti približne 7,6 % z celkového počtu narodených. V súčasnosti sa tento ukazovateľ pohybuje už na hranici 28 %. Ako môžeme vidieť z tab. 3.8 najväčšie zastúpenie majú deti narodené mimo manželstva v meste Košice. Pravdepodobným vysvetlením tohto javu je, že v meste žije pomerne početná rómska komunita, ktorá sa vyznačuje vyšším zastúpením

nemanželských detí ako je tomu u majoritnej populácie (Šprocha, 2007). Rozdiel medzi mestami a vidiekom je v tomto prípade len minimálny.

Tab. 3.9 Podiel detí narodených mimo manželstva podľa miesta trvalého bydliska

Populácia	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Bratislava	16,9	17,2	17,2	19,2	18,5	19,1	20,2	20,7	23,0	22,6	25,0	24,6
Košice	18,5	20,1	20,4	21,4	24,6	25,3	26,9	28,5	29,9	31,4	30,7	31,6
Ostatné krajské mestá	14,0	12,7	12,9	14,4	15,3	15,9	16,3	17,0	19,1	19,6	22,5	22,9
Mestá	14,9	15,7	16,3	17,6	19,3	20,5	22,3	23,9	25,3	26,3	28,1	29,2
Vidiek	13,0	14,4	14,3	16,1	17,1	19,0	20,8	22,7	24,2	25,6	26,8	28,1
Slovensko	14,0	15,1	15,3	16,9	18,2	19,7	21,6	23,3	24,8	26,0	27,5	28,8

V mestách i na vidieku je najviac detí narodených mimo manželstva medzi prvorođenými deťmi. Ich zastúpenie vzrástlo takmer dvojnásobne. V súčasnosti sa tak viac ako tretina detí prvého poradia rodí mimo manželstva. Okrem toho je vidieť z tabuľky č.3.10, že tento trend sa dotkol aj ďalších poradií. Najmenej detí narodených mimo manželstva pripadá logicky na deti druhého poradia. Vysoký podiel nemanželských detí tretieho a vyššieho poradia, o niečo vyšší v mestách ako na vidieku, svedčí o jave, že v týchto populáciách existuje skupina žien, ktorá dlhodobo preferuje rodenie detí mimo manželstva a ktorá tak pravdepodobne po celý život nevstúpi do manželstva. Nárast podielu detí tretieho a vyššieho poradia približne o 100 % v mestách i na vidieku svedčí o postupnom náraste obľúbenosti dlhodobých kohabitačných vzťahov u niektorých skupín obyvateľstva.

Tab. 3.10 Podiel narodených mimo manželstva na 100 narodených v danom poradí

Poradie	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
<i>Mestá (v %)</i>												
1	18,2	18,9	19,6	21,1	22,2	23,4	25,4	27,9	28,3	30,3	33,0	34,6
2	9,2	10,2	10,6	11,3	12,8	13,6	15,2	15,4	17,4	17,5	18,2	18,7
3+	17,2	17,8	18,2	20,0	23,0	25,0	26,8	28,1	30,9	31,6	32,9	34,3
<i>Vidiek (v %)</i>												
1	15,5	16,8	17,5	19,5	20,6	22,8	25,3	27,9	28,1	30,2	32,3	34,3
2	9,6	10,0	10,4	11,6	12,0	13,5	14,9	16,2	17,7	18,6	18,7	19,6
3+	13,1	15,9	14,0	15,9	17,5	19,8	21,0	22,6	25,5	26,4	27,4	28,6

ZHRNUTIE

Vývoj plodnosti približne do roku 2001 v populácii miest i vidieckych obcí je poznačený výrazným poklesom jej intenzity. Od tohto roku pozorujeme jej mierny nárast, predovšetkým v dôsledku zvyšovania intenzity vo veku nad 25 rokov. Tento proces bol naštartovaný skôr a dosiahol vyššiu úroveň v mestskom prostredí. Vidiecke obce sa zatiaľ v rekuperácii plodnosti oneskorujú.

Hlavnú príčinu poklesu plodnosti je potrebné hľadať predovšetkým v odkladaní rodičovstva do vyššieho veku. Dokazuje to vývoj priemerného veku pri prvom pôrode, ktorý v mestách i na vidieku vzrástol medzi rokmi 1996 až 2007 o 3,5 respektíve 2,5 roka.

Ďalším dôležitým prvkom premeny reprodukčného správania je rast podielu detí narodených mimo manželstva a pokles zastúpenia predmanželských koncepcií z celkového počtu narodených.

Výsledkom jednotlivých zmien je postupná diferenciacia reprodukčných stratégií. Určité skupiny žien vstupujú do rodičovstva skôr, kým ďalšie ženy tento životný krok plánujú do vyššieho veku. Homogénny model reprodukčného správania sa tak z populácií miest i vidieckych obcí postupne vytratil. Výsledkom týchto zmien bude s najväčšou pravdepodobnosťou mierny rast bezdetnosti a zastúpenia žien s jedným dieťaťom.

4. POTRATOVOSŤ

Vývoj potratovosti po roku 1988, kedy dosiahla na Slovensku v dôsledku liberalizácie potratovej legislatívy svoje maximum, môžeme charakterizovať ako pozitívny. Počet aj intenzita potratovosti sa významne znížili. Najväčšiu úlohu na tom mala predovšetkým redukcia umelých prerušení tehotenstva, ktoré dlhodobo tvoria tri štvrtiny zo všetkých potratov.

Obdobie po roku 1990 predstavuje významný predel vo vnímaní úlohy umelého potratu v procese reprodukcie obyvateľstva Slovenska. V dôsledku skorej legalizácie potratov na konci 50. rokov a neskorších liberálnych úprav tohto zákona sa pri nedostupnosti dokonalej hormonálnej antikoncepcie a veľkých predsudkov voči nej vytvorilo špecifické potratové prostredie, kde umelé potraty začali plniť funkciu antikoncepcie ex-post (Stloukal, 1997, 1998). Moderné formy antikoncepcie sa v československom prostredí nepresadili z viacerých dôvodov. Jednak išlo o faktor nedostatočnej informovanosti širokej verejnosti, ktorá do určitej miery bola zámerne nepriamo podporovaná politickým vedením. Dôležitú úlohu tiež zohrával postoj gynekológov, ktorí hormonálnu a vnútromaternicovú antikoncepciu neodporúčali pre bezdetné a mladé ženy. Okrem toho určitý vplyv mala aj ekonomická stránka vecí. Kým umelé prerušenie tehotenstva bolo bez poplatku, užívanie antikoncepcie nepreplácala zdravotná poisťovňa a ženy si ju museli platiť v plnej miere samé (Potančoková, 2007).

V súčasnosti môžeme konštatovať, že umelé prerušenie tehotenstva pre väčšinu žien nepredstavuje bežne rozšírenú a široko aplikovanú metódu regulácie plodnosti, ale vytvára skôr núdzové východisko pri vzniku neželanej životnej situácie. Pokles počtu a intenzity umelej potratovosti je predovšetkým výsledkom zodpovednejšieho prístupu žien i samotných partnerských dvojíc k vlastnej reprodukcii v prostredí, kde je kladený dôraz na prevenciu v podobe používania spoľahlivej a dostupnej antikoncepcie spolu s dostatkom informácií o plánovanom rodičovstve a otázkach týkajúcich sa antikoncepcie a interrupcií.

Pokles intenzity umelej potratovosti bol na vidieku menej intenzívny ako v mestách

Pokles intenzity umelej potratovosti a počtu indukovaných potratov vidíme tiež v mestskom a vidieckom prostredí (tab. 4.1 a 4.2). V priebehu rokov 1996 až 2007 sa najvýraznejšie znížil počet umelých potratov v mestách. Tento trend je pokračovaním predchádzajúceho pozitívneho vývoja. V porovnaní s rokom 1996 sa v súčasnosti uskutočňuje každoročne približne o 50 % menej umelých prerušení tehotenstva. Tento fakt sa v najväčšej miere prejavil v Bratislave, kde počet umelých potratov je takmer o 60 % menší ako v roku 1996. Vo vidieckom prostredí bol tento vývoj menej dynamický, čo pravdepodobne súvisí so zotrvávaním niektorých reprodukčných vzorcov, ktoré do určitej miery počítajú s umelým prerušením tehotenstva ako s metódou regulácie plodnosti. Oproti polovici 90. rokov sa počet umelých potratov znížil len o 30 % a jeho vývoj v poslednej dobe naďalej stagnuje.

Uvedené diferencie medzi mestským a vidieckym prostredím podporuje vývoj hodnôt úhrnej umelej potratovosti. V polovici 90. rokov v Bratislave bola intenzita indukovanej potratovosti takmer dvojnásobná v porovnaní s vidiekom. V súčasnosti sú medzi týmito populáciami len malé rozdiely. Ako je vidieť z tab. 4.2 v mestskom prostredí dynamika poklesu umelej potratovosti bola významne vyššia ako na vidieku.

Tab. 4.1 Vývoj počtu potratov podľa miesta trvalého bydliska

Populácia	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
<i>Umelé potraty</i>												
Bratislava	2886	2497	2289	2052	1817	1691	1628	1396	1358	1180	1129	1125
Košice	1561	1410	1361	1253	1212	1155	1081	1101	967	973	846	758
Ostatné krajské mestá	2483	2106	1914	1792	1689	1527	1499	1354	1251	1276	1209	1067
Mestá	17256	15261	14151	13093	12063	11552	11119	10337	9593	8906	8640	8085
Vidiek	7917	7056	6958	6854	6405	6473	6263	5885	5714	5519	5602	5339
Slovensko	25173	22317	21109	19947	18468	18025	17382	16222	15307	14425	14242	13424
<i>Samovoľné potraty</i>												
Bratislava	310	270	229	247	218	227	226	284	316	341	464	417
Košice	241	259	265	228	207	226	217	246	183	284	255	255
Ostatné krajské mestá	639	501	531	493	481	430	401	409	378	381	358	398
Mestá	3338	3101	3157	3139	2806	2645	2723	2809	2663	2812	2778	2836
Vidiek	2374	2379	2392	2469	2319	2121	2036	2128	2105	2093	2033	2058
Slovensko	5712	5480	5549	5608	5125	4766	4759	4937	4768	4905	4811	4894

Kým v polovici 90. rokov bola v mestách Slovenska pomerne vysoká intenzita potratovosti, vo vidieckom prostredí sa pohybovala na 40–50 % nižšej úrovni. Do konca sledovaného obdobia sa tento rozdiel znížil na minimum. Okrem toho musíme upozorniť ešte na jeden fakt, ktorý bolo možné vidieť už pri porovnaní počtu umelých potratov. Kým v mestách intenzita umelej potratovosti výrazne klesala, na vidieku sme pozorovali skôr trend postupnej stagnácie, ba dokonca až mierneho nárastu úhrnej umelej potratovosti. Rozdiel v dynamike vývoja sledovaného ukazovateľa je potrebné hľadať pravdepodobne v tom, že v mestách bola dlhodobo vyššia úroveň tohto procesu, ktorá tak vytvárala väčší priestor na zlepšenie. Dôležitú úlohu tiež zohráva zotrvávanie určitých vzorcov potratového správania na vidieku u niektorých skupín obyvateľstva.

Okrem výrazného poklesu počtu umelých potratov došlo tiež k zmene v ich štruktúre. S rastúcou dostupnosťou a užívaním efektívnych moderných foriem antikoncepcie klesal počet aj zastúpenie interrupcií vykonaných na žiadosť ženy. Počet potratov zo zdravotných dôvodov viac menej stagnuje, čoho výsledkom je ich proporčný nárast. Tento druh potratov sa v súčasnosti podieľa približne 32 % z celkového počtu umelých potratov na vidieku a asi 31 % v mestách. Oveľa nižšie zastúpenie majú v najväčších slovenských mestách, v Bratislave o niečo viac ako 20 % a v Košiciach asi 22 %. Na druhej strane dlhodobo vysoký podiel je možné vidieť v populácii ostatných krajských miest, kde v roku 2007 ich podiel presiahol 35 % z celkového počtu indukovaných potratov.

Tab. 4.2 Vývoj úhrnnej indukovanej a samovoľnej potratovosti podľa miesta trvalého bydliska

Populácia	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	Zmena 2007/1996 (v %)
<i>Úhrnná umelá potratovosť</i>													
Bratislava	0,83	0,71	0,66	0,59	0,52	0,51	0,49	0,42	0,40	0,35	0,33	0,33	-59,8
Košice	0,80	0,72	0,69	0,64	0,62	0,61	0,57	0,58	0,51	0,52	0,44	0,40	-49,9
Ostatné krajské mestá	0,65	0,55	0,50	0,47	0,44	0,40	0,40	0,36	0,33	0,34	0,32	0,29	-55,9
Mestá	0,70	0,62	0,58	0,53	0,49	0,48	0,46	0,43	0,40	0,37	0,36	0,34	-52,2
Vidiak	0,51	0,44	0,43	0,42	0,39	0,38	0,37	0,34	0,33	0,31	0,31	0,30	-41,4
Slovensko	0,63	0,55	0,52	0,49	0,45	0,44	0,42	0,39	0,37	0,35	0,34	0,32	-49,0
<i>Úhrnná samovoľná potratovosť</i>													
Bratislava	0,09	0,08	0,07	0,07	0,06	0,07	0,07	0,09	0,09	0,10	0,13	0,12	28,9
Košice	0,12	0,13	0,13	0,12	0,10	0,12	0,11	0,13	0,10	0,15	0,13	0,13	6,5
Ostatné krajské mestá	0,17	0,13	0,14	0,13	0,13	0,11	0,11	0,11	0,10	0,10	0,09	0,11	-37,9
Mestá	0,14	0,13	0,13	0,13	0,11	0,11	0,11	0,12	0,11	0,12	0,11	0,12	-15,0
Vidiak	0,14	0,14	0,14	0,15	0,14	0,12	0,12	0,12	0,12	0,12	0,11	0,11	-21,2
Slovensko	0,14	0,13	0,13	0,14	0,12	0,11	0,11	0,12	0,11	0,12	0,11	0,12	-17,8

Tab. 4.3 Podiel potratov zo zdravotných príčin podľa miesta trvalého bydliska (v %)

Populácia	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	Zmena 2007/1996 (v %)
Bratislava	14,3	15,9	14,8	15,1	16,7	19,7	17,9	15,1	20,0	18,8	21,6	23,6	65,0
Košice	22,8	22,6	23,7	25,8	26,6	28,3	26,9	27,7	25,2	24,4	22,3	23,5	3,1
Ostatné krajské mestá	26,9	29,2	29,2	29,5	30,8	31,5	32,1	34,4	35,0	33,2	33,0	35,1	30,5
Mestá	24,6	25,9	24,4	24,1	25,0	25,9	25,9	26,8	29,0	28,9	29,1	30,6	24,4
Vidiak	27,3	27,9	27,2	27,2	26,7	28,0	29,0	30,0	32,1	31,7	31,4	32,4	18,7
Slovensko	25,5	26,5	25,3	25,2	25,2	26,6	27,0	28,0	30,2	30,0	30,0	31,3	23,0

Pokles počtu umelých potratov v sledovaných subpopuláciách je logickým vyústením zlepšujúcej sa informovanosti o formách a možnostiach používania spoľahlivej antikoncepcie, o plánovanom rodičovstve a sexuálnej výchove. Ich aplikáciou do praxe sa znížil počet neželaných tehotenstiev. Určitú úlohu v znižovaní umelých potratov zohráva tiež rast veku ženy pri tehotenstve, kedy sa predovšetkým nad 35. rokom života významne zvyšuje riziko zdravotných komplikácií u ženy i plodu.³

Okrem poklesu intenzity umelej potratovosti došlo v 90. rokoch aj k zmene ďalšej charakteristiky reprodukčného správania, ktorú bolo možné jasne identifikovať takmer počas celého obdobia minulého režimu. Proces plodnosť a umelá potratovosť sa dlhodobo navzájom zrkadlovito ovplyvňovali. V čase zvýšenia úrovne potratovosti celková plodnosť klesala

³ U starších tehotných žien existuje zvýšené riziko, že ich vajíčka nebudú mať správny počet chromozómov. Nasledujú ťažkosti s otehotnením a udržaním tehotenstva. Predpokladá sa, že tehotenstvo takmer polovice žien nad 42 rokov končí spontánnym potratom. Ak má vyše 35 rokov, hrozí jej vysoký krvný tlak alebo cukrovka. Okrem toho tehotné ženy trápia dýchavičnosť, búšenie srdca či nevoľnosť (Katie a Dagmar Mozolová; dostupné na http://povodna.rodinka.sk/user/view_page.php?page_id=384997).

a naopak. V 90. rokoch sa však tento inverzný vývoj postupne stratil, keďže u oboch došlo k výraznému poklesu intenzít. Práve tieto zmeny predstavujú v slovenskej populácii dve základné a najvýraznejšie premeny reprodukčného správania (Vaňo ed., 2007).

Zmeny v časovaní tehotenstiev ovplyvnili aj časovanie umelých potratov

Odkladanie tehotenstiev do vyššieho veku má vplyv aj na vývoj časovania potratovosti. Z pohľadu indukovanej potratovosti došlo medzi rokmi 1996 a 2007 k zvýšeniu priemerného veku ženy s trvalým bydliskom v mestách o 0,9 roku a na vidieku o 0,4 roku. Najväčšiu dynamiku mala zmena časovania u žien v Bratislave, kde sa tento ukazovateľ zvýšil o takmer 1,4 roku a v ostatných krajských mestách, kde došlo k nárastu o 1,5 roku (tab. 4.4).

Tab. 4.4 Ukazovatele časovania potratov podľa miesta trvalého bydliska

Populácia	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	Zmena 2007–1996
<i>Priemerný vek ženy pri potrate</i>													
Bratislava	28,8	29,1	29,2	29,3	29,4	29,8	29,8	29,9	30,3	30,5	31,0	30,6	1,8
Košice	29,1	29,2	29,3	29,2	30,5	29,4	29,5	29,9	30,0	30,4	29,8	30,1	1,0
Ostatné krajské mestá	29,1	29,1	29,4	29,4	29,3	29,7	29,8	30,1	30,1	30,6	30,5	30,8	1,7
Mestá	29,0	29,1	29,1	29,2	29,2	29,4	29,5	29,7	29,8	30,0	30,1	30,2	1,2
Vidiek	29,1	29,2	29,3	29,2	30,5	29,4	29,5	29,9	30,0	30,4	29,8	30,1	1,0
Slovensko	29,0	29,1	29,1	29,2	29,2	29,3	29,5	29,6	29,7	29,9	29,9	30,0	1,0
<i>Priemerný vek ženy pri umelom potrate</i>													
Bratislava	28,8	29,0	29,1	29,2	29,3	29,8	29,7	29,6	30,0	30,1	30,5	30,2	1,4
Košice	29,3	29,3	29,4	29,3	30,8	29,6	29,6	30,0	29,9	30,3	29,6	30,1	0,7
Ostatné krajské mestá	29,3	29,4	29,5	29,6	29,4	29,9	29,9	30,2	30,1	30,8	30,4	30,8	1,5
Mestá	29,2	29,3	29,3	29,4	29,4	29,6	29,6	29,9	29,8	30,0	30,0	30,1	0,9
Vidiek	29,5	29,5	29,5	29,6	29,6	29,4	29,7	29,7	29,9	29,9	29,8	29,9	0,4
Slovensko	29,3	29,4	29,4	29,5	29,5	29,5	29,7	29,8	29,8	30,0	29,9	30,0	0,7
<i>Priemerný vek ženy pri samovoľnom potrate</i>													
Bratislava	28,9	29,1	30,0	30,0	30,0	30,1	30,4	31,3	31,5	31,9	32,3	31,9	3,0
Košice	27,8	28,1	28,5	28,6	28,6	28,4	29,2	29,1	30,4	30,6	30,7	30,3	2,5
Ostatné krajské mestá	28,4	28,2	29,0	28,9	28,9	29,1	29,7	29,8	29,9	30,1	30,8	30,9	2,5
Mestá	27,9	28,1	28,3	28,5	28,6	28,8	29,1	29,3	29,7	30,1	30,6	30,4	2,5
Vidiek	27,2	27,4	27,5	27,6	27,8	28,2	28,4	28,6	28,9	29,1	29,1	29,3	2,1
Slovensko	27,6	27,8	27,9	28,1	28,3	28,5	28,8	29,0	29,4	29,7	29,9	30,0	2,3

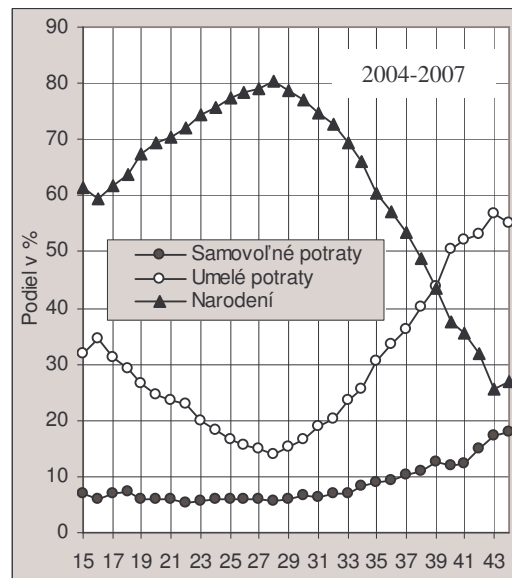
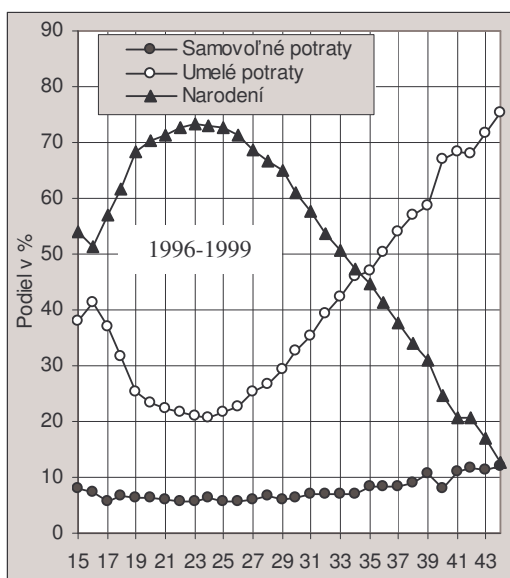
O niečo intenzívnejšie sa v sledovanom období zvýšil priemerný vek pri samovoľnom potrate. Rozdiel predstavuje v mestách 2,5 roku a na vidieku 2,1 roku. Najintenzívnejšie opäť rástol priemerný vek ženy pri samovoľnom potrate v Bratislave, kde sa zvýšil o takmer 3 roky. Aj tento vývoj môžeme pričítať predovšetkým posunu tehotenstiev do vyššieho veku.

Zmeny v časovaní tehotenstva a v intenzite potratovosti sa tiež podpísali pod štruktúru ukončených tehotenstiev v závislosti na veku ženy. Z grafov 4.1 a 4.2 je zrejme, že najnižší podiel interrupcií z celkového počtu ukončených tehotenstiev pripadá na vekové skupiny, v ktorých sa koncentruje najvyššia intenzita plodnosti. V mestách to bolo v rokoch 1996 až

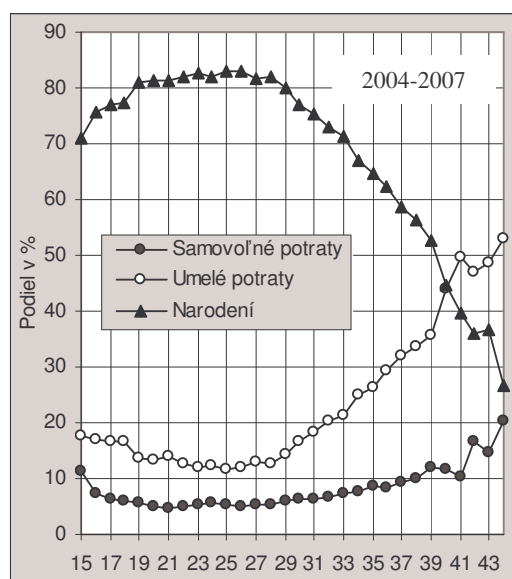
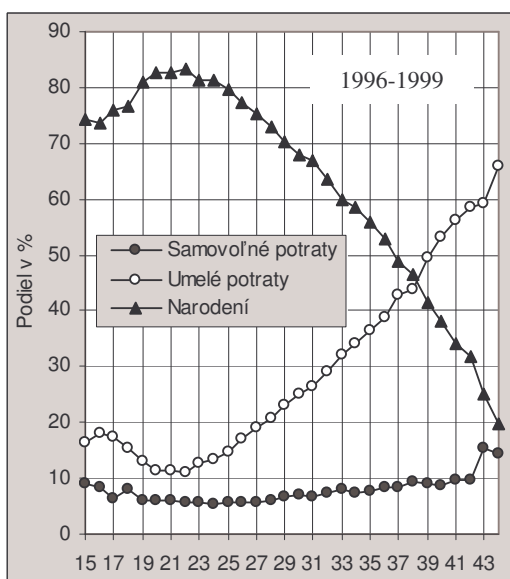

1999 najmä vo veku 20–25 rokov. V súčasnosti sa toto minimum presunulo do veku 25–29 rokov. Na vidieku sa nízka úroveň indukovanej potratovosti udržala najmä vo veku 19–22 rokov. V období 2004–2007 sa tieto minimálne hodnoty rozšírili aj o ďalšie vekové kategórie (v podstate až do veku 28 rokov). Z tohto dôvodu je tak možné vidieť pomerne odlišné zastúpenie indukovaných potratov oproti mestskému prostrediu. Okrem toho môžeme tiež pozorovať posun veku, kedy v štruktúre ukončených tehotenstiev začínajú mať prevahu umelé potraty nad narodenými. Na vidieku to v prvom sledovanom období bolo od 38 rokov a v mestách od 34. V súčasnosti sa táto hranica posunula na vidieku o 2 roky a v mestách o 5 rokov.

Graf 4.1 a 4.2 Zmeny v štruktúre ukončených tehotenstiev žien s trvalým pobytom v mestách v rokoch 1996–1999 a 2004–2007

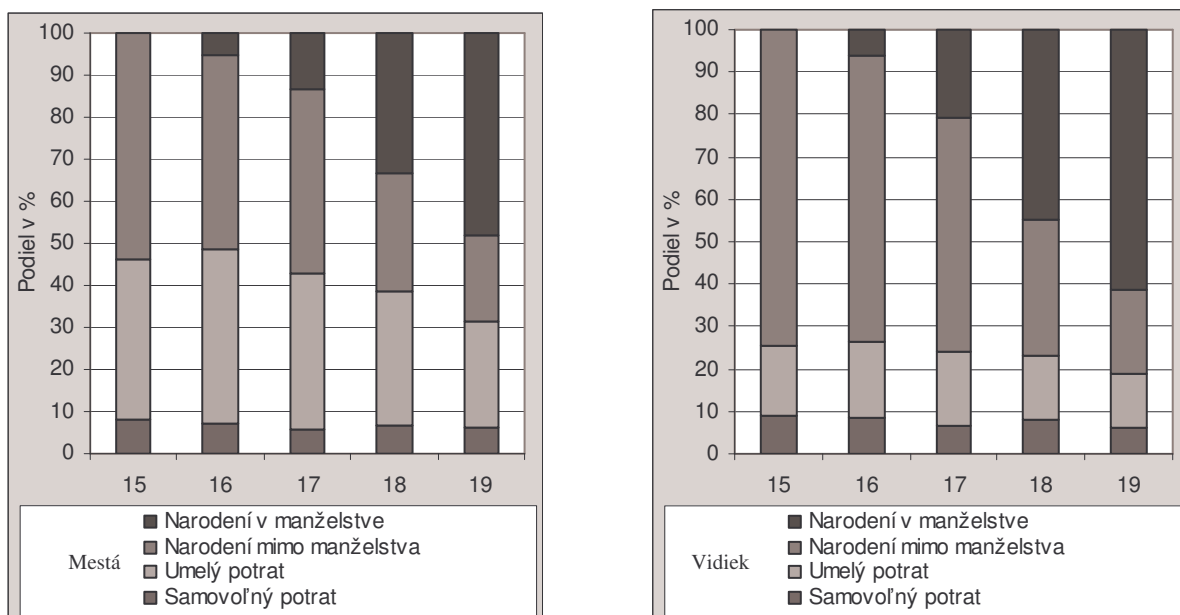

Graf 4.3 a 4.4 Zmeny v štruktúre ukončených tehotenstiev žien s trvalým pobytom na vidieku v rokoch 1996–1999 a 2004–2007

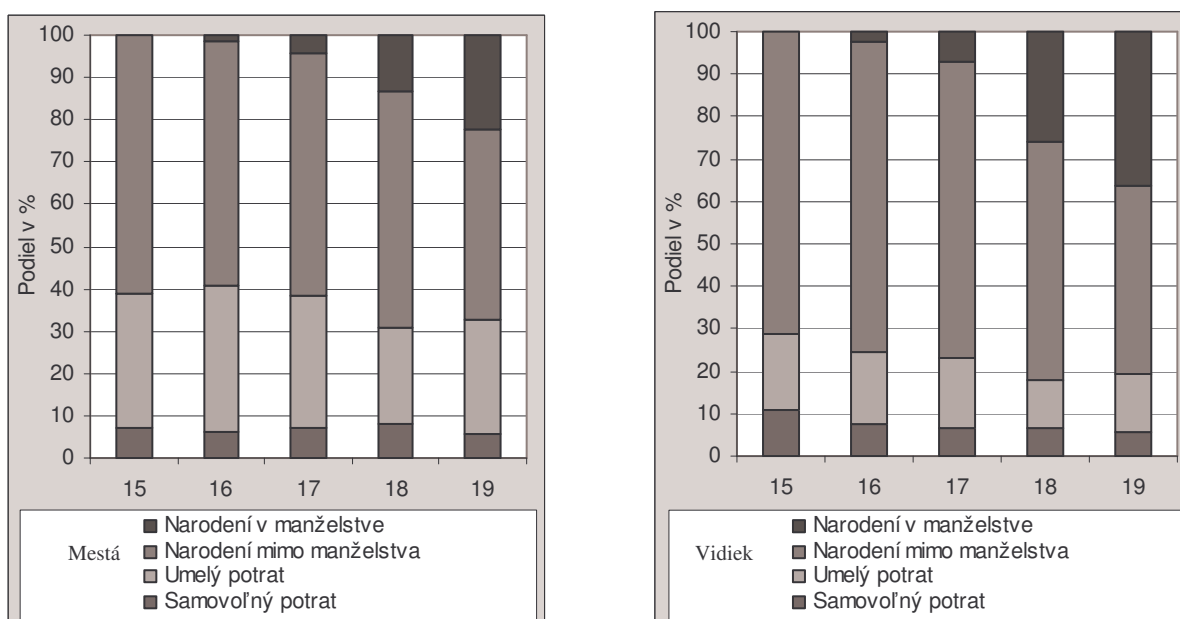

Tehotné dievčatá vo veku 15–19 rokov predstavujú špecifickú skupinu žien, ktoré s reprodukciou začínajú v porovnaní s priemernom populácie Slovenska veľmi skoro. Intenzita tehotenstiev sa v tejto vekovej skupine medzi obdobiami 1996–1999 a 2004–2007 znížila v mestách o 50 % (z hodnoty 0,168 na 0,084 tehotenstva na 1 ženu) a na vidieku o takmer 47 % (z 0,231 na 0,127 tehotenstva na ženu). Rozdiel medzi mestami a vidiekom sa tak zvýšil a v súčasnosti je intenzita tehotenstiev na vidieku vo veku 15–19 rokov približne o 51 % vyššia ako v mestách. Detailný pohľad na odlišnú štruktúru ukončených tehotenstiev v najmladších vekových skupinách poskytuje nasledujúca séria grafov 4.5 až 4.8.

Graf 4.5 a 4.6 Štruktúra ukončených tehotenstiev žien vo veku 15–19 rokov v mestách a na vidieku v rokoch 1996–1999

Graf 4.7 a 4.8 Štruktúra ukončených tehotenstiev žien vo veku 15–19 rokov v mestách a na vidieku v rokoch 2004–2007

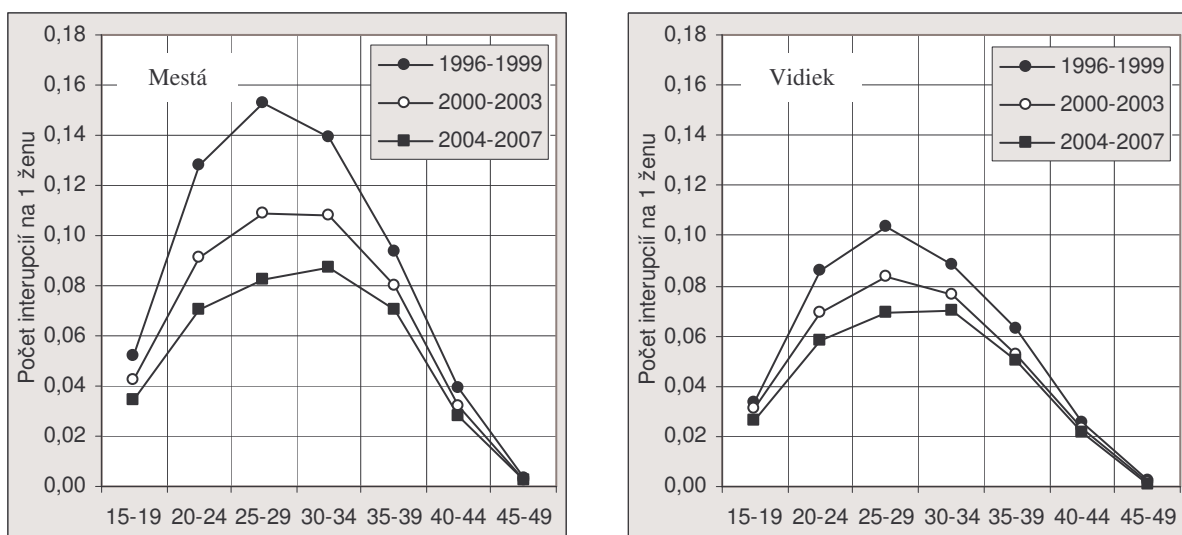
Kým v mestách sa podiel interrupciou ukončených tehotenstiev v rokoch 1996–1999 pohyboval vo veku 15–17 na hranici 40 % a v 18. rokoch nad 30 %, na vidieku výrazne prevažovalo narodenie detí, keďže vo všetkých jednotkách veku predstavovali viac ako 70 % z celkového počtu tehotenstiev. V súčasnosti sa situácia na vidieku výraznejšie nezmenila. Stále prevládajú pôrody nad indukovanými potratmi v približne rovnakom rozsahu. V mestách sa v dôsledku redukcie ukončenia tehotenstiev umelým potratom zvýšilo zastúpenie narodených detí a pohybuje sa v rozpätí 60–70 %.

Väčšina tehotenstiev žien vo veku 15–19 rokov v mestách i na vidieku končí pôrodom nemanželského dieťaťa

Dôležitým znakom vo vývoji štruktúry ukončených tehotenstiev v najmladšej vekovej skupine je pokles zastúpenia narodených detí v manželstve. Tento jav je zjavný predovšetkým vo vidieckom prostredí, kde medzi obdobia 1996–1999 poklesol podiel detí narodených v manželstve vo veku 17 rokov z viac ako 20 % pod 10%, vo veku 18 rokov zo 40 % na niečo viac ako 25 % a v 19 rokoch z viac ako 60 % na necelých 40 %. Tomuto vývoju sa nevyhlo ani mestské prostredie. Najintenzívnejšie zmeny boli predovšetkým vo veku 18 a 19 rokov, kde sa podiel živonarodených manželských detí znížil o 20–30 %. Zmena reprodukčnej stratégie pravdepodobne do veľkej miery súvisí s rastúcou akceptáciou slobodného materstva a zmiernením stigmatizácie nevydatých matiek zo strany verejnosti (Vašková, 2005).

Pokles intenzity umelej potratovosti nastal vo všetkých vekových skupinách. Najväčšie zmeny zaznamenala veková skupina 20–29 ročných, kde sa v mestách znížila intenzita o takmer 50 % a na vidieku o 36 %. Najmenšie zníženie vykázali vekové skupiny 15–19 ročných a vo veku nad 35 rokov.

Graf 4.9 a 4.10 Špecifické miery umelej potratovosti žien v mestách a na vidieku

Samovoľná potratovosť predstavuje v porovnaní s umelými potratmi výrazne odlišný jav. Kým interrupcie závisia predovšetkým od legislatívy, ich celkovej akceptácie v spoločnosti a sú tak ovplyvnené predovšetkým vonkajšími faktormi, samovoľné potraty sú determinované najmä biologicky, a to vekom matky, poradím pôrodu, zdravotným stavom ženy, životným

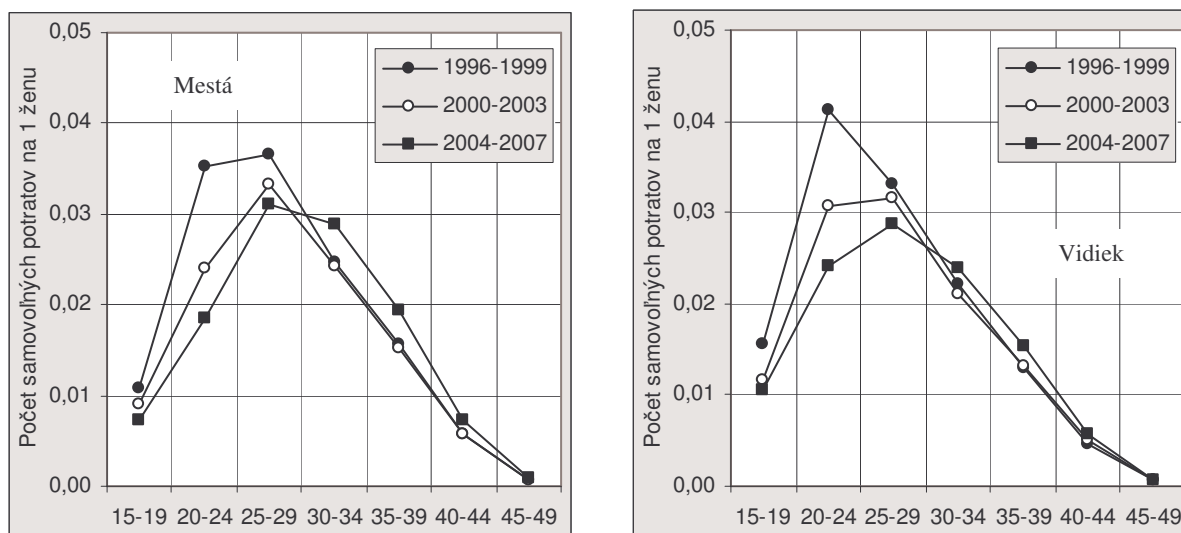
prostredím a životným štýlom tehotnej ženy. Intenzita samovoľnej potratovosti je do veľkej miery ovplyvnená intenzitou plodnosti a jej časovaním.

Tab. 4.5 Vývoj špecifických mier indukovanej potratovosti podľa veku žien v mestách a na vidieku medzi vybranými obdobiami

Vek	Mestá			Vidiek		
	Špecifické miery umelej potratovosti (na 1000 žien)		Index zmeny (v %)	Špecifické miery umelej potratovosti (na 1000 žien)		Index zmeny (v %)
	1996–1999	2004–2007		1996–1999	2004–2007	
15–19	10,3	6,6	–35,9	6,9	5,4	–21,6
20–24	26,0	13,7	–47,5	18,4	11,9	–35,6
25–29	31,0	15,8	–48,9	23,6	14,2	–40,1
30–34	27,4	17,4	–36,7	20,4	14,9	–26,9
35–39	18,5	13,7	–25,9	14,4	10,9	–24,5
40–44	7,8	5,6	–28,7	5,7	4,8	–15,4
45–49	0,6	0,5	–20,7	0,4	0,3	–36,4

Z grafov 4.11 a 4.12 môžeme vidieť mierne znižovanie intenzity samovoľnej potratovosti najmä vo veku 20–24 rokov. Tento vývoj je predovšetkým výsledkom zmeny časovania tehotenstiev, zlepšovania starostlivosti o tehotné ženy, zdravšieho životného štýlu, lepšieho zdravotného stavu a zlepšovania reprodukčného zdravia. Určitý nárast samovoľnej potratovosti vo veku nad 30 rokov, najmä v mestskom prostredí, je potrebné dávať do súvislosti so zvýšenou mierou tehotenstiev, a najmä tehotenstiev prvého poradia v tomto veku, ktoré sú vo väčšej miere rizikové z pohľadu samovoľnej potratovosti a tým viac náchylné na samovoľný potrat.

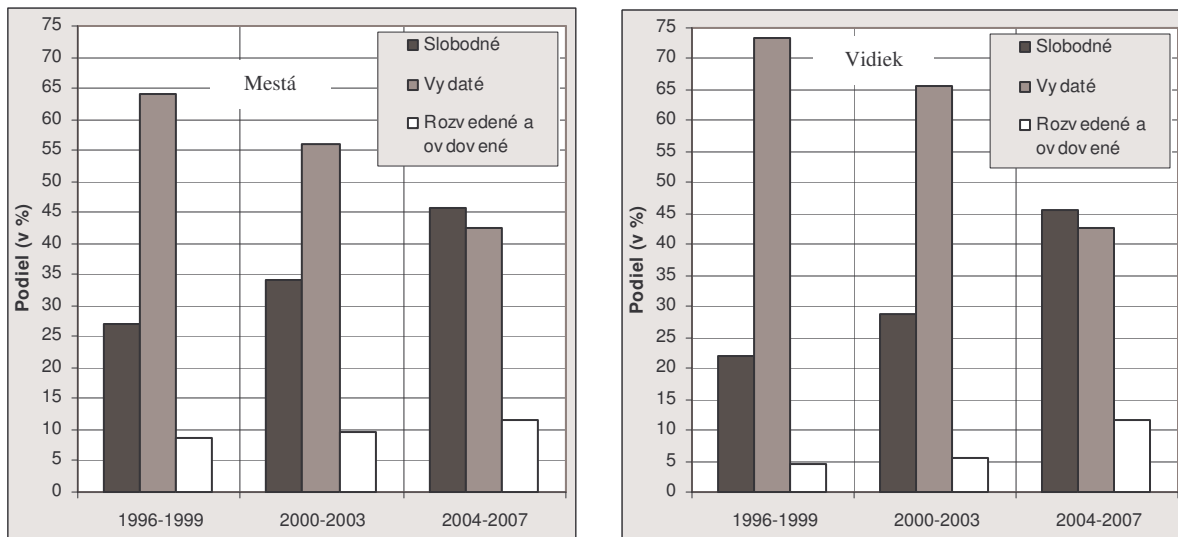
Graf 4.11 a 4.12 Špecifické miery samovoľnej potratovosti žien v mestách a na vidieku

Intenzita umelej potratovosti je do veľkej miery ovplyvnená nielen vekom matky, ale tiež jej rodinným stavom a počtom živonarodených detí. Vo všeobecnosti môžeme povedať, že v populácii Slovenska je nastúpený trend znižovania podielu indukovaných potratov u všetkých skupín žien podľa rodinného stavu (Vaňo ed., 2007). V dôsledku rôzneho tempa tohto poklesu narastá váha slobodných žien a klesá podiel vydatých žien na celkovom počte

interrupcií (Vaňo ed., 2007). Tento jav jasne dokumentujú v mestskom a vidieckom prostredí grafy 4.13 a 4.14

Graf 4.13 a 4.14 Štruktúra umelých prerušení tehotenstva podľa rodinného stavu ženy v mestách a na vidieku

V roku 1996–1999 pripadalo na vydaté ženy v mestách 64 % z celkového počtu umelých potratov a na vidieku až 74 %. Do súčasnosti sa ich zastúpenie znížilo na 51 %, respektíve na vidieku na 60 % (tab. 4.6). Z pohľadu počtu živonarodených detí a rodinného stavu žien dlhodobo najvyššie zastúpenie mali vydaté ženy s dvomi deťmi. V mestách predstavovali umelé potraty v tejto kategórii v rokoch 1996–1999 približne tretinu zo všetkých potratov, na vidieku 35 % a v Bratislave takmer 29 %. Do súčasnosti ich zastúpenie kleslo na 22 % v mestách, na vidieku na 26 % a v Bratislave na necelých 25 %. Na druhej strane môžeme vidieť postupný nárast podielu slobodných bezdetných žien. Tie v meste a najmä v Bratislave v rokoch 2004–2007 už majú miernu prevahu. Na vidieku sa ich zastúpenie zvýšilo približne o 4,5 % (tab. 4.6). Ak budeme brať len kategóriu žien s dvomi deťmi, potom je v Bratislave i v mestách Slovenska „typickou žiadateľkou“ o umelý potrat slobodná žena bez detí. Vo vidieckom prostredí naďalej pretrváva model z minulosti, kde najväčší podiel z počtu umelých potratov dosahujú vydaté ženy s dvomi deťmi. V prípade, že sledovanú kategóriu rozšírime o ženy s tromi a viac deťmi, potom vyššie popísané skutočnosti neplatia úplne. V Bratislave sa v súčasnosti podiel z počtu umelých potratov u slobodných bezdetných a vydatých s dvomi a viac deťmi vyrovnal. V mestách a hlavne na vidieku je však stále vidieť prevahu vydatých žien.

Dôležitou charakteristikou reprodukčného správania je počet podstupených potratov. V rokoch 1996–1999 pripadalo na interrupcie druhého poradia v mestách 25 %, na vidieku takmer 23 % a na interrupciu tretieho a vyššieho poradia 16 % respektíve 13 %. Podiel opakovaných potratov sa do súčasnosti mierne znížil. Z pohľadu rodinného stavu je zjavné, že opakované umelé potraty podstupujú predovšetkým vydaté ženy. Pomalý pokles a pomerne stále vysoké zastúpenie potratov vyšších poradií značí, že časť žien využíva umelé potraty k redukcii počtu živonarodených detí. Pravdepodobne ide o ženy, ktoré majú menej informácií o antikoncepcii a rizikách interrupcie.

Tab. 4.6 Štruktúra interrupcií podľa počtu živonarodených detí a rodinného stavu ženy

Počet živonarodených detí	Vydaté		Nevydaté		Slobodné	
	1996–1999	2004–2007	1996–1999	2004–2007	1996–1999	2004–2007
Mestá						
<i>Podiel z počtu umelých potratov celkom (v %)</i>						
0	2,4	5,1	19,8	25,3	19,5	24,8
1	16,2	15,2	8,4	13,2	5,1	8,9
2	33,1	22,1	5,4	7,6	1,7	3,3
3+	12,4	8,2	2,3	3,4	0,8	1,8
% z úhrnu	64,1	50,6	35,9	49,4	27,1	38,8
Vidiak						
<i>Podiel z počtu umelých potratov celkom (v %)</i>						
0	2,8	4,3	16,0	20,5	15,8	20,3
1	13,8	13,0	5,1	9,0	3,5	6,7
2	35,0	26,2	3,3	6,4	1,6	3,7
3+	22,0	16,5	2,1	4,0	1,0	2,6
% z úhrnu	73,5	60,0	26,5	40,0	22,0	33,2
Bratislava						
<i>Podiel z počtu umelých potratov celkom (v %)</i>						
0	1,9	2,9	25,4	30,7	25,0	30,2
1	17,5	17,1	11,4	13,8	6,9	9,2
2	28,9	24,8	6,2	3,1	2,1	2,6
3+	6,7	5,4	2,0	2,3	0,5	0,9
% z úhrnu	55,0	50,2	45,0	49,8	34,5	42,9

Tab. 4.7 Štruktúra interupcií podľa poradia umelého potratu a rodinného stavu ženy v mestách a na vidieku

Poradie potratu	Vydaté		Nevydaté		Všetky ženy	
	1996–1999	2004–2007	1996–1999	2004–2007	1996–1999	2004–2007
<i>Mestá (v %)</i>						
1	53,5	63,7	68,4	71,3	58,8	67,5
2	28,0	23,3	20,4	19,2	25,3	21,2
3	12,2	8,5	7,2	6,3	10,4	7,4
4+	6,3	4,5	4,0	3,3	5,4	3,9
<i>Vidiak (v %)</i>						
1	59,3	65,9	75,6	75,4	63,6	69,7
2	25,5	21,2	16,5	16,5	23,1	19,3
3	10,1	8,4	5,4	5,5	8,9	7,2
4+	5,0	4,4	2,5	2,6	4,4	3,7

ZHRNUTIE

Počet umelých potratov a intenzita umelej potratovosti majú v mestách i na vidieku klesajúcu tendenciu. Rozdiel medzi nimi je však v úrovni tohto poklesu. Kým v mestách sme svedkami zníženia asi o polovicu, na vidieku pokles predstavuje oproti roku 1996 približne len 42 %. Rozdiel medzi mestami a vidiekom sa tak zmenšil. Tento jav pravdepodobne súvisí so zotrvávaním reprodukčných vzorcov, ktoré do určitej miery počítajú s umelým prerušením tehotenstva ako s metódou regulácie plodnosti u niektorých skupín obyvateľstva. Odkladanie tehotenstiev a pôrodov do vyššieho veku významnou mierou ovplyvňuje rast priemerného veku ženy pri umelom i samovoľnom potrate.

5. ÚMRTNOST'

Úmrtnosť predstavuje jeden zo základných demografických procesov, ktorý priamo ovplyvňuje prirodzený pohyb obyvateľstva. Je neodvratiteľným a zároveň nevyhnutným javom s významným dopadom na formovanie a chod spoločnosti. Úroveň a štruktúra úmrtnosti súčasne zohráva kľúčovú úlohu pri hodnotení zdravotného stavu obyvateľstva, je ukazovateľom kvality a dostupnosti zdravotníckej starostlivosti a v neposlednom rade v sebe odráža vplyv veľkého množstva sociálnych, kultúrnych a ekonomických faktorov.

Na rozdiel od ostatných demografických udalostí je úmrtie špecifickým javom, pretože k nemu, s výnimkou samovrážd, nedochádza v dôsledku vlastného rozhodnutia jedinca. Je to výsledok dlhotrvajúceho pôsobenia špecifických endogénnych a exogénnych podmienok. Práve rozdiely v týchto faktoroch sa do veľkej miery odzrkadľujú do vzniku pomerne významných regionálnych rozdielov v intenzite úmrtnosti na Slovensku (Andrle a kol. 1985; Čtrnást, 1985; Jurčová a kol. 2003; Jurčová a kol. 2006; Kraus, 1990; Šprocha a Tišliar, 2008). Otázkou zostáva, či existujú tiež diferencie medzi mestským a vidieckym obyvateľstvom, a ak áno, akú šírku tieto dosahujú.

Najvýznamnejším znakom vývoja úmrtnosti na Slovensku v 90. rokoch a na začiatku 21. storočia je pomalý postupný a nerovnomerný pokles jej intenzity. Dokazuje to predovšetkým vývoj strednej dĺžky života pri narodení, ktorý medzi rokmi 1990 a 2007 v mužskej zložke vzrástol z hodnoty 66,6 roku na 70,5 roku a v ženskej časti o necelé tri roky zo 75,4 na 78,1. Rozdiel medzi úrovňami strednej dĺžky života pri narodení u mužov a žien sa tak znížil z 8,8 roku na približne 7,6 roku.

Uvedený vývoj tvorí dôležitý prvok v populačnej dynamike Slovenska, pretože predstavuje zvrátenie trendu z predchádzajúceho obdobia. Ide o výsledok spolupôsobenia veľkého množstva faktorov ako sú napríklad zmeny v životnom štýle obyvateľstva, zvyšovanie vplyvu a efektivity zdravotníckej osvetly, dostupnosť širokej palety kvalitných potravín, rast individuálnej starostlivosti o zdravie, zmeny v ekonomickej aktivite, demonopolizácia a liberalizácia zdravotníckeho systému, väčšej ponuky zdravotníckych služieb, zavádzania nových liečiv, skvalitnenie lekárskeho výkonu a tiež zmeny v hospodárskej situácii obyvateľstva (Burcin, 2007).

Hodnota strednej dĺžky života pri narodení sa zvyšuje v mestách i na vidieku

Všeobecný trend zlepšovania úmrtnostných pomerov v populácii Slovenska môžeme tiež pozorovať v rámci jednotlivých subpopulácií. Medzi obdobiami 1996–1999 a 2004–2007 vzrástla stredná dĺžka u mužov s trvalým pobytom v mestách z hodnoty 69,81 roku na 71,45 roku (predĺženie o 1,64 roku) a na vidieku zo 67,60 roku na 69,11 roku (predĺženie o 1,51 roku). U žien bol tento trend rovnaký, no neprebíhal s takou intenzitou, keď sa medzi obdobiami 1996–1999 a 2004–2007 zvýšila stredná dĺžka života v mestách zo 77,20 na 78,47 roku (predĺženie o 1,27 roku) a na vidieku zo 76,71 na 77,85 (predĺženie o 1,14 roku). Ako je

vidieť z tab. 5.1, najvyššie hodnoty strednej dĺžky života pri narodení dosahuje u oboch pohlaví mesto Bratislava. Za ním nasleduje populácia ostatných krajských miest.

Tab. 5.1 Stredná dĺžka života pri narodení podľa miesta trvalého bydliska

Populácia	1996–1999	2000–2003	2004–2007	Nárast strednej dĺžky života pri narodení
<i>Muži</i>				
Bratislava	71,24	72,60	73,07	1,84
Košice	69,92	70,48	71,33	1,41
Ostatné krajské mestá	71,02	71,75	72,76	1,75
Mestá	69,81	70,68	71,45	1,64
Vidiiek	67,60	68,21	69,11	1,51
Slovensko	68,81	69,53	70,35	1,54
<i>Ženy</i>				
Bratislava	78,13	78,77	79,36	1,24
Košice	76,79	77,38	78,32	1,52
Ostatné krajské mestá	78,05	78,89	79,45	1,40
Mestá	77,20	77,88	78,47	1,27
Vidiiek	76,71	77,33	77,85	1,14
Slovensko	76,98	77,64	78,19	1,21

Muži žijúci na vidieku majú o viac ako 2 roky kratšiu strednú dĺžku života pri narodení

Dôležitým zistením je diferencia medzi kategóriami mestá a vidiek. Rozdiel v strednej dĺžke života novorodencov u chlapcov žijúcich v mestách a na vidieku predstavoval v období rokov 2004–2007 približne 2,4 roku a u dievčat 0,6 roku. Ak sa pozrieme na rozdiel medzi oboma pohlaviami zistíme, že ženy na vidieku pri narodení teoreticky mohli prežiť o 9 rokov dlhší život ako muži, pričom v mestách sa tento rozdiel pohybuje na úrovni 7 rokov.

V prevažnej miere je väčšina úmrtí výsledkom dlhodobého zdravia degenerujúceho spôsobu života, nedostatočnej zdravotníckej a individuálnej starostlivosti. Len v ojedinelých prípadoch ide o výsledok vrodených predispozícií. Výsledkom tohto stavu je pomerne vysoká zotrvačnosť vo vývoji intenzity a štruktúry úmrtnosti. Preto je pre pochopenie príčin existujúcich rozdielov a ich úrovni potrebné vychádzať z predchádzajúceho vývoja spoločnosti (Burcin, 2002).

Z pohľadu disproporcií medzi mestami a vidiekom je vysvetlenie existujúcich rozdielov z dlhodobého hľadiska pomerne komplikované v dôsledku nedostatočného dátového podkladu. Určité závery môžeme urobiť na základe vývoja intenzity úmrtnosti v niektorých regiónoch Slovenska. Podľa klasifikácie OECD medzi prevažne vidiecke oblasti patria oblasti južného Slovenska v páse od Dunajskej Stredy až po Sobrance, ďalej okresy severného Slovenska od Čadce až po Medzilaborce (s výnimkou Liptovského Mikuláša a Popradu) a niektoré okresy západného a stredného Slovenska (ako napr. Malacky, Brezno, Turčianske Teplice).⁴ Ak túto klasifikáciu porovnáme s regionálnymi charakteristikami úmrtnosti pre obdobie rokov 1981–1985, 1996–2000 a 2001–2005 zistíme určité paralely. Najhoršie

⁴ http://enviroportal.sk/dpsir/dpsir_kapitola.php?id_kap=579&rod=&id_indik=586

úmrtnostné podmienky majú dlhodobu regióny južného a juhovýchodného Slovenska patriace podľa OECD do kategórie prevažne vidieckych oblastí. Okrem nich je nepriaznivá situácia tiež v niektorých severoslovenských regiónoch. Naopak najlepšie úmrtnostné charakteristiky vykazujú oblasti Považia a Hornej Nitry (Kraus, 1990; Jurčová a kol. 2003; Jurčová a kol. 2006). Uvedené disproporcie poukazujú na pretrvávajúce negatívnych faktorov v niektorých oblastiach Slovenska, pričom môžeme s určitým zovšeobecnením povedať, že ide predovšetkým o oblasti vidieckeho charakteru.

Zaujímavý pohľad na rozdiely v intenzite úmrtnosti prináša tiež tab. 5.2, ktorá zobrazuje strednú dĺžku života vo vekovej skupine 60–64 rokov. Aj v tomto prípade je vidieť nárast u oboch pohlaví, vo všetkých subpopuláciách a tiež rozdiely medzi mestským a vidieckym obyvateľstvom. Kým u mužov s trvalým pobytom v mestách sa stredná dĺžka života vo veku 60–64 rokov pohybovala v období 2004–2007 na úrovni 17,11 roku a oproti obdobiu 1996–1999 vzrástla o 1 rok, u žien na hodnote 21,45 roku a zvýšila sa o 0,9 rokov, na vidieku to bolo u mužov len 15,92 roku pri náraste o 0,43 roku a u žien 21,18 roku pri zvýšení o 0,61 rokov. Ak sa pozrieme na začiatok sledovaného obdobia, zistíme že medzi rokmi 1996–1999 bola stredná dĺžka života u žien v mestskom a vidieckom prostredí takmer rovnaká, pričom u mužov rozdiel dosahoval približne 0,6 roku. V dôsledku rozdielnej intenzity rastu strednej dĺžky života v mestách a na vidieku sa u mužov rozdiel zvýšil na 1,2 roku a u žien na 0,3 roku.

Tab. 5.2 Stredná dĺžka života vo veku 60–64 rokov podľa miesta trvalého bydliska

Populácia	1996–1999	2000–2003	2004–2007	Nárast strednej dĺžky života vo veku 60–64 rokov
<i>Muži</i>				
Bratislava	17,17	17,98	18,21	1,05
Košice	16,38	16,74	17,39	1,01
Ostatné krajské mestá	16,78	17,28	17,83	1,05
Mestá	16,12	16,64	17,11	1,00
Vidiek	15,49	15,59	15,92	0,43
Slovensko	15,81	16,10	16,52	0,71
<i>Ženy</i>				
Bratislava	21,49	21,80	22,09	0,60
Košice	20,46	20,63	21,56	1,10
Ostatné krajské mestá	21,09	21,65	22,09	1,01
Mestá	20,56	20,95	21,45	0,89
Vidiek	20,57	20,81	21,18	0,61
Slovensko	20,56	20,88	21,32	0,76

Nárast strednej dĺžky života pri narodení medzi obdobiami 1996–1999 a 2004–2007 je výsledkom poklesu intenzít úmrtnosti v jednotlivých vekových skupinách. Ako ukazuje tab. 5.3, v mestách i na vidieku došlo k zlepšeniu úmrtnostných pomerov u mužov vo všetkých vekových skupinách do 80 rokov. Najvýraznejšie sa tento jav prejavil v mestách vo veku do 24 rokov (pokles o takmer 30 %) a na vidieku vo vekových skupinách 10–14, 40–44 a 25–34 rokov (rozdiel v rozpätí 25–44 %). U žien v mestách došlo k významnej redukcii intenzity úmrtnosti do 1 roku života, vo veku 5–9, 20–24, 35–39 a najmä vo veku 60–79 rokov (tab. 5.4).

Tab. 5.3 Vývoj pravdepodobností úmrtia mužov v mestách a na vidieku

Veková skupina	Mestá			Vidiak			Index (v %) 2004–2007/ 1996–1999
	1996–1999	2004–2007	Zmena (%)	1996–1999	2004–2007	Zmena (%)	
0	0,00887	0,00670	-24,5	0,01056	0,00828	-21,5	23,7
1–4	0,00172	0,00135	-21,4	0,00255	0,00197	-22,8	45,3
5–9	0,00112	0,00089	-20,2	0,00173	0,00149	-13,6	67,3
10–14	0,00132	0,00094	-28,8	0,00166	0,00093	-44,1	-1,6
15–19	0,00321	0,00229	-28,7	0,00363	0,00336	-7,5	46,6
20–24	0,00593	0,00428	-27,8	0,00566	0,00498	-12,0	16,3
25–29	0,00588	0,00486	-17,3	0,00671	0,00522	-22,2	7,3
30–34	0,00764	0,00663	-13,2	0,00944	0,00737	-21,9	11,2
35–39	0,01091	0,01017	-6,8	0,01573	0,01277	-18,8	25,6
40–44	0,01953	0,01685	-13,7	0,02870	0,02148	-25,1	27,5
45–49	0,03159	0,02897	-8,3	0,04487	0,03946	-12,1	36,2
50–54	0,05203	0,04761	-8,5	0,07001	0,06009	-14,2	26,2
55–59	0,07848	0,06920	-11,8	0,09981	0,08998	-9,9	30,0
60–64	0,12437	0,10578	-14,9	0,14127	0,13002	-8,0	22,9
65–69	0,17933	0,15469	-13,7	0,19635	0,17961	-8,5	16,1
70–74	0,26267	0,22459	-14,5	0,27725	0,25719	-7,2	14,5
75–79	0,34649	0,33292	-3,9	0,36946	0,36368	-1,6	9,2
80–84	0,49943	0,47363	-5,2	0,49980	0,51040	2,1	7,8
85+	0,68443	0,69657	1,8	0,66629	0,71096	6,7	2,1

Tab. 5.4 Vývoj pravdepodobností úmrtia žien v mestách a na vidieku

Veková skupina	Mestá			Vidiak			Index (v %) 2004–2007/ 1996–1999
	1996–1999	2004–2007	Zmena (%)	1996–1999	2004–2007	Zmena (%)	
0	0,00773	0,00512	-33,8	0,00887	0,00705	-20,6	37,7
1–4	0,00132	0,00125	-5,4	0,00191	0,00149	-21,9	19,1
5–9	0,00099	0,00084	-14,7	0,00121	0,00099	-18,7	17,2
10–14	0,00076	0,00067	-11,8	0,00102	0,00063	-38,8	-7,2
15–19	0,00131	0,00131	-0,3	0,00168	0,00109	-35,2	-17,0
20–24	0,00146	0,00124	-15,4	0,00158	0,00136	-14,2	9,7
25–29	0,00149	0,00136	-8,9	0,00217	0,00181	-16,6	33,4
30–34	0,00264	0,00238	-9,8	0,00339	0,00206	-39,3	-13,5
35–39	0,00483	0,00389	-19,6	0,00541	0,00437	-19,3	12,4
40–44	0,00773	0,00674	-12,8	0,00827	0,00796	-3,7	18,2
45–49	0,01246	0,01209	-3,0	0,01491	0,01376	-7,7	13,9
50–54	0,02038	0,01814	-11,0	0,02262	0,02052	-9,3	13,1
55–59	0,03262	0,03010	-7,7	0,03566	0,03081	-13,6	2,3
60–64	0,05400	0,04488	-16,9	0,05412	0,04605	-14,9	2,6
65–69	0,08910	0,07361	-17,4	0,09251	0,07910	-14,5	7,5
70–74	0,14920	0,12785	-14,3	0,14698	0,13353	-9,2	4,4
75–79	0,24969	0,22062	-11,6	0,24770	0,23113	-6,7	4,8
80–84	0,40496	0,37979	-6,2	0,39637	0,38280	-3,4	0,8
85+	0,62825	0,64612	2,8	0,63103	0,64752	2,6	0,2

U žien žijúcich na vidieku medzi obdobiaми 1996–1999 a 2004–2007 intenzita úmrtnosti poklesla predovšetkým v mladších vekových skupinách 0–39 rokov. Okrem toho čiastočné zlepšenie sledujeme tiež vo veku 55–69 rokov (tab. 5.4).

Samotné rozdiely v intenzite úmrtnosti medzi mestami a vidiekom môžeme zhrnúť do niekoľkých poznatkov. V mužskej zložke sú na vidieku vo všetkých vekových skupinách s výnimkou veku 10–14 rokov horšie úmrtnostné pomery ako v mestách. Najvypuklejšie rozdiely sú najmä vo veku 1–9, 15–19 a 35–60 rokov. U žien je to predovšetkým vyššia dojčenská a detská úmrtnosť, ďalej úmrtnosť vo veku 25–29 a 40–44 rokov. Okrem vekových skupín 10–19 a 30–34 tak aj u žien platí, že vidiecka populácia má horšie úmrtnostné charakteristiky ako populácia s trvalým pobytom v mestách.

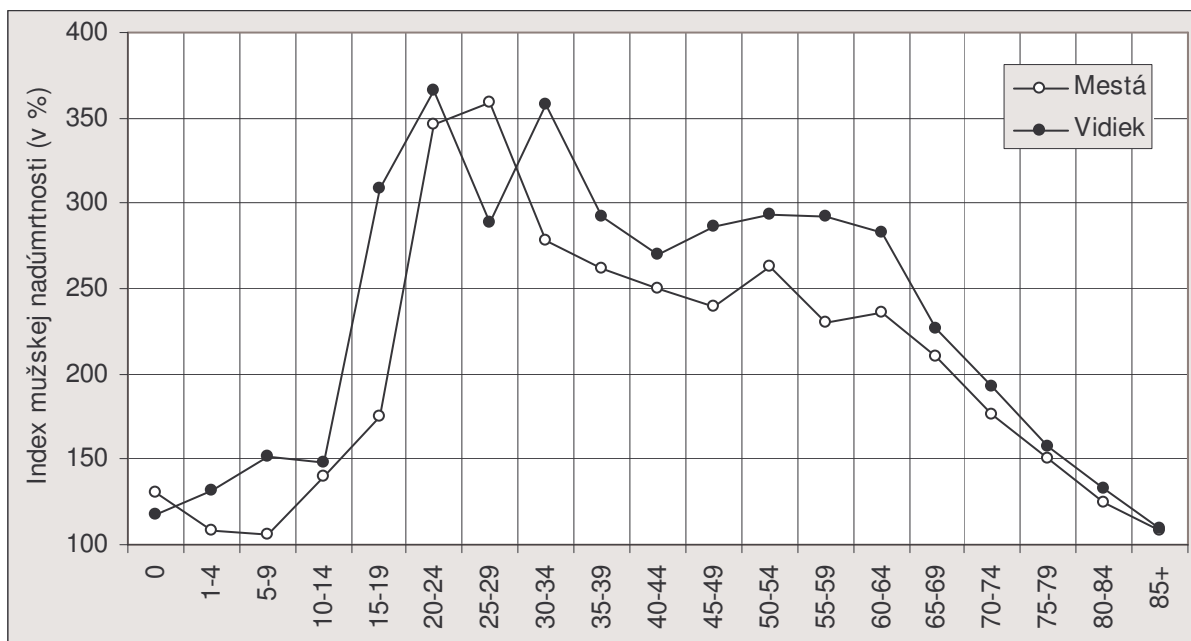
Mužská nadúmrtnosť je výraznejšia na vidieku ako v mestách

Aj napriek tomu, že intenzita úmrtnosti u mužov klesá výraznejšie ako u žien, naďalej môžeme pozorovať vo všetkých vekových skupinách mužskú nadúmrtnosť (graf 5.1).

U mužov s trvalým pobytom v mestskom prostredí je intenzita úmrtnosti v porovnaní so ženskou zložkou najvyššia vo veku 20–29 rokov, kde dosahuje viac ako trojnásobné hodnoty a vo veku 30–69 rokov, kde je 2 až 2,5-krát vyššia. Na vidieku ide predovšetkým o vekovú skupinu 20–34 a 45–64 rokov. Pri porovnaní mužskej nadúmrtnosti v mestách a na vidieku v rokoch 2004–2007 môžeme zreteľne vidieť výraznú prevahu vo vidieckom prostredí, keďže takmer vo všetkých vekových skupinách je jej hodnota vyššia.

Ak porovnáme vývoj tohto ukazovateľa medzi rokmi 1996–1999 a 2004–2007 zistíme, že v mestách sa vo všetkých vekových skupinách mužská nadúmrtnosť znížila (okrem veku nad 75 rokov), pričom na vidieku došlo vo viacerých vekových skupinách skôr k zhoršeniu (najmä vo veku 15–19, 30–34 a 55–69).

Graf 5.1 Index mužskej nadúmrtnosti v rokoch 2004–2007 v mestách a na vidieku

Úroveň dojčenskej úmrtnosti predstavuje dôležitý indikátor socioekonomickej vyspelosti jednotlivých populácií. Z pohľadu intenzity úmrtnosti do jedného roka života môžeme v celom sledovanom období, pozorovať postupný pokles jej hodnôt. Okrem toho však musíme upozorniť aj na existujúce rozdiely, a to nielen v intenzite zmien, ale aj v samotnej úrovni tohto ukazovateľa úmrtnosti. Počas celého sledovaného obdobia najnižšiu dojčenskú úmrtnosť vykazovala populácia Bratislavy. Tá predstavuje tiež populáciu, v ktorej došlo k najvýraznejšiemu poklesu medzi obdobiami 1996–1999 a 2004–2007.

Intenzita dojčenskej úmrtnosti klesá rýchlejšie v mestách ako na vidieku

Z pohľadu komparácie miest a vidieka v rokoch 1996–1999 bola intenzita dojčenskej úmrtnosti na vidieku vyššia približne o 1,4 ‰ a v roku 2004–2007 o 1,8 ‰. Rýchlejší pokles v mestskom prostredí však zapríčinil zväčšenie rozdielu. Nesporne zaujímavým je fakt pomerne vysokej dojčenskej úmrtnosti v meste Košice. Hlavnú úlohu v tomto jave zohráva pravdepodobne vyššia koncentrácia rómskej populácie, ktorá vo všeobecnosti má troj až štvornásobné hodnoty dojčenskej úmrtnosti ako je tomu u majoritnej populácie (Šprocha, 2006).

Tab. 5.5 Dojčenská úmrtnosť podľa miesta trvalého bydliska

Populácia	1996–1999	2000–2003	2004–2007	Zmena (v %) 2004-2007/1996-1999
Bratislava	6,98	4,54	4,04	-42,1
Košice	10,12	9,52	7,65	-24,4
Ostatné krajské mestá	7,20	6,85	4,47	-37,9
Mestá	8,36	6,99	5,83	-30,3
Vidiek	9,72	8,20	7,63	-21,5
Slovensko	9,00	7,57	6,68	-25,8

Rozdiely v intenzite dojčenskej úmrtnosti medzi skúmanými subpopuláciami môžu byť pomerne dôležitým ukazovateľom sociálnych nerovností v dôsledku pôsobenia rozličných príčin založených vo väčšine prípadov na mechanizmoch sociálnej exklúzie. Nedostatočný prístup niektorých skupín obyvateľstva k zdravotnej starostlivosti, k informáciám a všeobecne k normálnemu chodu spoločnosti, môže vytvoriť zhoršené podmienky v zdravotnom stave a úmrtnostných charakteristikách najmladších detí. Samotná intenzita dojčenskej úmrtnosti sa môže líšiť podľa pohlavia narodeného dieťaťa, rodinného stavu matky, úrovne jej vzdelania, ale tiež podľa veku matky, poradia narodeného dieťaťa (Rychtaříková, 1999). Všetky tieto faktory tak môžu byť príčinou existujúcich rozdielov v intenzite dojčenskej úmrtnosti medzi mestami a vidiekom.

Intenzita dojčenskej úmrtnosti nie je rovnomerne rozložená počas celého roka života. Vo všeobecnosti platí, že veľká časť detí zomiera veľmi skoro po narodení a s narastajúcim vekom by sa intenzita úmrtnosti mala znižovať. Táto vlastnosť dojčenskej úmrtnosti si vyžaduje vypracovať jemnejšie ukazovatele, ktoré rozdeľujú prvý rok života na menšie časové úseky a umožňujú ich porovnať z hľadiska intenzity úmrtnosti.

Tab. 5.6 Rozklad dojčenskej úmrtnosti podľa veku zomretých

Populácia	1996–1999	2000–2003	2004–2007	Zmena (v %) 2004–2007/1996–1999
<i>Novorodenecká (do 28 dní)</i>				
Bratislava	4,75	2,80	2,44	–48,6
Košice	5,79	5,12	3,45	–40,4
Ostatné krajské mestá	5,77	4,78	3,11	–46,1
Mestá	5,59	4,47	3,25	–41,9
Vidiiek	5,86	4,90	4,26	–27,3
Slovensko	5,71	4,68	3,73	–34,7
<i>Ponovorodenecká (od 28–365 dní)</i>				
Bratislava	2,24	1,75	1,61	–28,1
Košice	4,35	4,42	4,22	–3,0
Ostatné krajské mestá	1,45	2,08	1,36	–6,2
Mestá	2,78	2,53	2,57	–7,6
Vidiiek	3,88	3,32	3,39	–12,6
Slovensko	3,31	2,91	2,96	–10,6
<i>Perinatálna (do 7 dní + mŕtvonarodení)</i>				
Bratislava	7,03	5,30	4,58	–34,9
Košice	7,25	8,98	6,36	–12,3
Ostatné krajské mestá	8,11	6,18	4,53	–44,1
Mestá	7,83	6,87	5,51	–29,6
Vidiiek	8,62	7,94	7,46	–13,5
Slovensko	8,21	7,39	6,43	–21,7

Rozdiel medzi mestami a vidiekom bol na začiatku sledovaného obdobia predovšetkým v intenzite ponovorodeneckej úmrtnosti. Ten činil hodnotu 1,1 ‰ oproti 0,27 ‰ u novorodeneckej úmrtnosti. V rokoch 2004–2007 sa tieto diferencie približne vyrovnali a u oboch ukazovateľoch sa pohybujú na úrovni 1 ‰ resp. 0,82 ‰. Hodnoty ponovorodeneckej úmrtnosti sú vo všeobecnosti v celom sledovanom období pomerne nízke. Určitý priestor na jej zníženie ešte existuje predovšetkým v populácii Košíc a tiež na vidieku. Ďalšie zlepšovanie neonatálnej starostlivosti najmä v oblasti prevencie vrodených väd podmienilo intenzívnejší pokles novorodeneckej úmrtnosti, ktorá v súčasnosti predstavuje v mestách i na vidieku približne 56 % z celkovej dojčenskej úmrtnosti (v rokoch 1996–1999 to bolo 66 %).

Pri diferenčných analýzach úmrtnosti v prvom roku života môžeme uvažované determinanty rozdeliť do dvoch veľkých skupín. Do prvej skupiny patria biologické alebo endogénne faktory, ku ktorým je možné priradiť najmä vek matky, poradie dieťaťa, dĺžku tehotenstva, pôrodnú hmotnosť dieťaťa. Druhú skupinu tvoria exogénne faktory. K týmto determinantom patria predovšetkým hospodárska úroveň, dostupnosť a kvalita lekárskej starostlivosti, miera a stupeň informovanosti, prevalencia výskytu tzv. rizikového správania (ako napr. fajčenie, požívanie alkoholických nápojov). Kým prvá skupina faktorov ovplyvňuje novorodeneckú úmrtnosť (do 28 dní), druhá skupina faktorov sa prejavuje predovšetkým v postneonatálnom období (Rychtaříková, 1999).

V pozadí úrovne hodnôt strednej dĺžky života sa skrývajú zložité vzťahy. Dôležitým aspektom skúmania procesu úmrtnosti je poznanie príčin smrti. Najvýznamnejšie príčiny nás informujú hlavne o zdravotnom stave populácie. Okrem toho do veľkej miery ovplyvňujú

samotnú intenzitu úmrtnosti a vytvárajú predpoklad pre vznik rozdielov v úmrtnosti medzi jednotlivými populáciami.

Najviac ľudí v mestách i na vidieku zomiera na ochorenia obehovej sústavy a nádorové ochorenia

Určitú predstavu o význame jednotlivých príčin smrti a ich vývoji v mestách a na vidieku podávajú tab. 5.7 a 5.8. Ako je z nich patrné najdôležitejšiu úlohu v procese úmrtnosti zohrávajú predovšetkým ochorenia obehovej sústavy a nádorové ochorenia. Celkovo predstavujú v mestách u mužov viac ako 72 % a u žien takmer 73 % z celkového počtu zomretých. Na vidieku tieto príčiny smrti stoja za približne 73 % úmrtí mužov a 83 % zomretých žien.

Tab. 5.7 Rozdelenie úmrtí podľa príčin smrti

Príčina smrti	Mestá (v %)				Vidiek (v %)			
	1996–1999		2004–2007		1996–1999		2003–2004	
	Muži	Ženy	Muži	Ženy	Muži	Ženy	Muži	Ženy
Obehová sústava	47,7	58,1	41,2	44,9	50,1	65,3	49,1	65,4
Nádorové ochorenia	25,4	21,9	30,6	28,3	24,5	16,9	24,0	17,5
Dýchacia sústava	5,5	5,9	6,1	4,8	6,4	6,1	6,5	5,1
Tráviaca sústava	5,4	3,9	6,4	4,4	5,5	3,1	6,0	3,9
Vonkajšie príčiny	10,3	4,0	8,9	2,7	8,3	2,9	8,3	2,2
Iné	5,6	6,2	6,7	6,4	5,2	5,6	6,1	5,9

Podrobné členenie úmrtí podľa príčin smrti ukazuje, že z celkového počtu zomretých mužov viac ako 20 % predstavujú úmrtia na chronickú ischemickú chorobu srdca. Jej zastúpenie oproti rokom 1996–1999 vzrástlo v mestách i na vidieku približne o 5 %. Za touto príčinou nasleduje akútny infarkt myokardu, ateroskleróza a zhubný nádor priedušiek a pľúc. U žien podrobné triedenie príčin smrti odhaľuje prevahu úmrtí na obdobné ochorenia. Dominancia chronickej ischemickej choroby srdca je však v porovnaní s mužskou časťou o niečo výraznejšia.

Tab. 5.8 Najpočetnejšie príčiny smrti mužov a žien v mestách a na vidieku

Príčina smrti	1996–1999		2004–2007	
	Mestá (v %)	Vidiek (v %)	Mestá (v %)	Vidiek (v %)
Muži				
Chronická ischemická choroba srdca	15,0	15,4	20,4	20,9
Akútny infarkt myokardu	9,1	9,1	6,4	5,3
Ateroskleróza	6,9	7,4	5,1	3,5
Zhubný nádor priedušiek a pľúc	6,1	6,6	3,8	6,6
Ženy				
Chronická ischemická choroba srdca	20,8	22,1	27,1	30,1
Ateroskleróza	9,3	11,7	7,2	8,0
Akútny infarkt myokardu	6,8	7,1	2,8	4,0
Porážka – apoplexia – nešpecifikovaná ako krvácanie alebo infarkt	5,8	5,6	2,3	3,4

Odlišnosť medzi populáciami miest a vidieka predovšetkým vo vekovom zložení neumožňuje z vyššie uvedených zastúpení príčin smrti vytvárať žiadne objektívne závery v zmysle komparácie jednotlivých populácií. Z tohto dôvodu sme museli pristúpiť k štandardizácii. Základné výsledky pre jednotlivé subpopulácie podáva tab. 5.9.

U mužov i žien je možné vidieť pokles intenzity úmrtnosti na ochorenia obehovej sústavy, nádory a vonkajšie príčiny. Na druhej strane tabuľka tiež poukazuje na horšie úmrtnostné pomery na vidieku v porovnaní s mestami.

Tab. 5.9 Vývoj štandardizovaných mier úmrtnosti podľa príčin smrti⁵

Populácia	Obehová sústava	Nádorové ochorenia	Dýchacia sústava	Tráviaca sústava	Vonkajšie príčiny	Iné
MUŽI (na 100 000 obyvateľov)						
1996–1999						
Bratislava	170,9	80,9	12,9	18,3	33,1	38,6
Košice	184,3	86,6	32,3	18,4	35,5	41,4
Ostatné krajské mestá	167,7	86,9	19,7	17,9	28,9	42,8
Mestá	188,5	89,3	24,7	18,9	32,4	43,1
Vidiek	208,4	98,6	31,2	24,0	36,9	48,2
Slovensko	198,1	92,9	27,8	21,1	34,2	45,4
2004–2007						
Bratislava	144,7	73,4	19,8	19,3	24,6	34,0
Košice	164,9	74,4	23,7	20,4	31,4	43,2
Ostatné krajské mestá	149,2	74,4	23,6	17,6	24,0	35,8
Mestá	167,7	78,4	23,0	20,4	27,1	40,0
Vidiek	197,2	88,2	28,6	23,4	32,8	46,3
Slovensko	181,7	82,6	25,6	21,7	29,6	42,9
ŽENY (na 100 000 obyvateľov)						
1996–1999						
Bratislava	113,2	50,9	7,5	8,9	13,1	26,8
Košice	130,2	48,8	21,8	8,7	8,4	36,7
Ostatné krajské mestá	115,3	46,5	14,1	8,4	8,1	33,3
Mestá	127,0	47,5	15,3	9,0	9,9	34,0
Vidiek	138,9	41,0	16,7	8,9	10,0	36,4
Slovensko	132,9	44,1	15,9	8,9	9,9	35,0
2004–2007						
Bratislava	100,9	45,5	8,8	11,4	7,1	26,1
Košice	112,5	41,7	16,3	10,7	10,6	32,2
Ostatné krajské mestá	103,8	42,6	11,0	9,2	5,8	25,0
Mestá	116,5	43,1	12,3	10,3	7,4	28,1
Vidiek	129,2	39,7	13,3	9,8	7,1	32,4
Slovensko	122,7	41,3	12,7	10,0	7,3	30,1

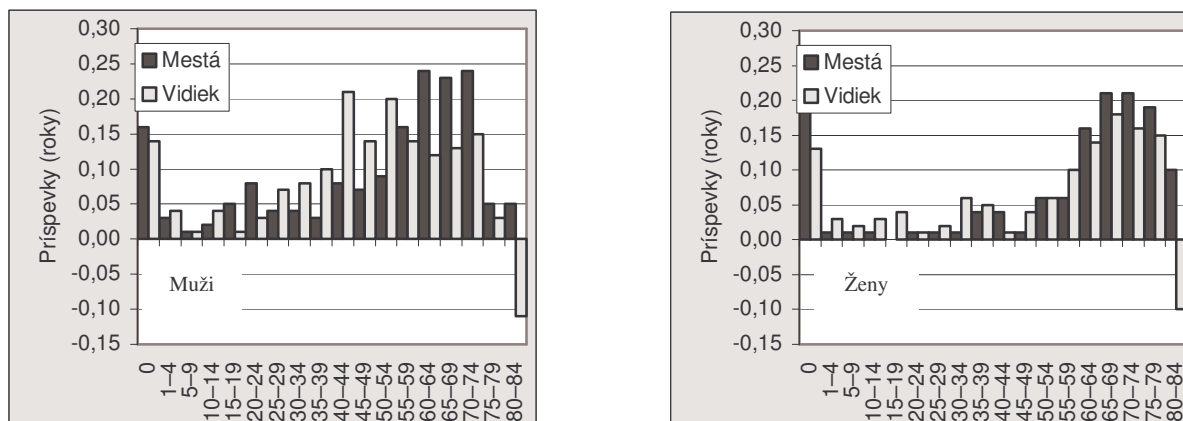
Vývoj strednej dĺžky života je ovplyvnený do veľkej miery zmenami v epidemiologickej situácii, čiže intenzitou úmrtnosti v jednotlivých vekových skupinách podľa príčin smrti. Ako sme si už ukázali vyššie, v sledovanom období došlo postupne k rastu strednej dĺžky života pri narodení. Na tejto zmene sa jednotlivé príčiny smrti podieľali rozdielne. Za účelom popísania tohto vplyvu sme vypočítali vo vybraných obdobiach dekompozíciu zmeny strednej dĺžky života pri narodení podľa príčin smrti, veku a pohlavia.

⁵ Štandard WHO – európsky štandard

Z hľadiska jednotlivých vekových skupín sa na raste strednej dĺžky života medzi rokmi 1996–1999 a 2004–2007 v populácii miest a vidieckych obcí najvýraznejšou mierou podieľali zmeny intenzity úmrtnosti vo vekovej skupine do 1 roku. Okrem toho významné zmeny zasiahli tiež u mužov v mestách vo veku 60–74, na vidieku 40–54 a u oboch populácií v ženskej zložke vo veku 60–80 rokov.

Z grafu 5.2 a 5.3 je možné vidieť zreteľný rozdiel v intenzite zmien úmrtnostných pomerov v niektorých vekových skupinách medzi mestami a vidiekom. U mužov na vidieku sa maximum príspevkov k zmene strednej dĺžky života pri narodení sústreďuje predovšetkým vo vekovej skupine 40–54 rokov a v mestách je to o desať rokov neskôr. Okrem toho sa vyššou mierou na zmene sledovaného ukazovateľa podieľa veková skupina 15–24 ročných. V ženskej časti populácie sú rozdiely medzi mestským a vidieckym prostredím v príspevkoch zjavné vo veku 10–19 a 25–34 rokov, kde je prevaha vidieka a nad 65 rokov, kde dominujú mestá.

Graf 5.2 a 5.3 Príspevky k zmene k strednej dĺžky života pri narodení v mestách a na vidieku medzi rokmi 1996–1999 a 2004–2007

Nárast strednej dĺžky života medzi obdobiami 1996–1999 a 2004–2007 bol u mužov v mestách 1,64 roku a na vidieku 1,38 roku. Na tejto zmene sa v mestách najviac podieľalo zlepšenie úmrtnostných pomerov na choroby obehovej sústavy (predĺženie o 0,85 roku, 52 % zmeny), nádorové ochorenia (o 0,43 roku, 26 % zmeny) a vonkajšie príčiny (o 0,38 roku, 23 % zmeny). Opačne pôsobilo zhoršenie úmrtnostných pomerov na ochorenia tráviacej sústavy, ktoré výslednú hodnotu strednej dĺžky života pri narodení znižovalo približne o 0,06 roku. Na vidieku zohrával kľúčovú úlohu pokles úmrtnosti na choroby obehovej sústavy (o 0,59 roku, 39 % zmeny), ďalej nádorové ochorenia (o 0,48 roku, 28 % zmeny) a vonkajšie príčiny (o 0,27 roku, 18 % zmeny).

V ženskej časti populácie sa v mestách stredná dĺžka života predĺžila medzi rokmi 1996–1999 a 2004–2007 o 1,27 roku a na vidieku o 0,94 roku. Najväčšiu zásluhu na tomto vývoji má pokles intenzity úmrtnosti na choroby obehovej sústavy. V mestách zmena v tejto kategórii predstavovala 57 % z celkového predĺženia strednej dĺžky života a na vidieku dokonca 61 %. Okrem nej v mestách významnú úlohu zohrávalo tiež zníženie intenzity úmrtnosti na nádorové ochorenia (o 0,29 rokov, 23 % zmeny). Výsledkom zmien v ostatných skupinách bolo predĺženie strednej dĺžky života o približne 0,33 rokov, pričom tento ukazovateľ zhoršovala úmrtnosť na ochorenia tráviacej sústavy, ktorá ho znižovala o 0,07 roku.

Na vidieku u žien však bola situácia o niečo odlišná. Zlepšenie úmrtnostných pomerov v nádorových ochoreniach nezohrávalo takú úlohu ako v mestách. Pozitívne sa okrem ochorení obehovej sústavy prejavili najmä kategórie vonkajších príčin smrti a ochorení dýchacej sústavy.

Tab. 5.10 Príspevky vybraných príčin smrti k rozdielom strednej dĺžky života pri narodení medzi obdobiami 1996–1999 a 2004–2007 podľa miesta trvalého bydliska

Populácia	Choroby obehovej sústavy	Nádorové ochorenia	Choroby dýchacej sústavy	Choroby tráviacej sústavy	Vonkajšie príčiny smrti	Iné	Spolu
<i>Muži</i>							
Bratislava	1,07	0,30	-0,20	-0,06	0,68	0,05	1,84
Košice	0,86	0,34	0,13	-0,11	0,31	-0,12	1,41
Ostatné krajské mestá	0,87	0,47	-0,02	0,02	0,33	0,08	1,75
Mestá	0,85	0,43	0,04	-0,06	0,38	0,00	1,64
Vidiek	0,59	0,48	0,08	0,07	0,27	0,02	1,51
Slovensko	0,64	0,41	0,05	0,03	0,35	0,05	1,54
<i>Ženy</i>							
Bratislava	0,79	0,38	-0,03	-0,14	0,37	-0,15	1,24
Košice	0,98	0,40	0,22	-0,08	-0,12	0,12	1,52
Ostatné krajské mestá	0,58	0,24	0,12	-0,01	0,22	0,25	1,40
Mestá	0,73	0,29	0,10	-0,07	0,12	0,11	1,27
Vidiek	0,70	0,10	0,14	-0,06	0,16	0,11	1,14
Slovensko	0,75	0,18	0,10	-0,07	0,13	0,11	1,21

Zhrnutie

Najvýznamnejším znakom vývoja úmrtnosti v mestách i na vidieku medzi rokmi 1996 až 2007 je zlepšovanie úmrtnostných pomerov a rast strednej dĺžky života. U mužov s trvalým pobytom v mestách hodnota tohto syntetického ukazovateľa úmrtnosti vzrástla o 1,64 roku a na vidieku o 1,51 roku. U žien bol tento trend síce rovnaký, no neprebíhal s takou intenzitou. V mestách sa zvýšila stredná dĺžka života o 1,27 roku a na vidieku o 1,14 roku.

V súčasnosti stredná dĺžka života pri narodení u mužov v mestách dosahuje hodnotu takmer 71,5 roka, pričom na vidieku je to len 69,1 roka. Podobne aj u žien je hodnota strednej dĺžky života pri narodení vyššia v mestách ako na vidieku. Rozdiel v strednej dĺžke života novorodencov u chlapcov predstavuje v období rokov 2004–2007 približne 2,4 roku a u dievčat 0,6 roku.

Ak si porovnáme intenzitu úmrtnosti v jednotlivých vekových skupinách, či intenzitu úmrtnosti podľa príčin smrti, zistíme, že vidiecka populácia má vo všeobecnosti horšie úmrtnostné charakteristiky ako je tomu u mestskej populácie.

6. PRÍRASTOK A POČET OBYVATEĽOV

Populácia Slovenska sa do roku 2000 vyznačovala kladnými hodnotami prirodzeného prírastku obyvateľstva. Približne od začiatku 90. rokov sme však svedkami výrazného poklesu populačných ziskov prirodzenou menou. Tento jav napokon vyústil v rokoch 2001 až 2003 do stavu, kedy Slovensko malo prvýkrát v histórii mierny úbytok počtu obyvateľov prirodzeným pohybom. Od tohto obdobia až do roku 2007 zaznamenávame opätovne na Slovensku vyšší počet živonarodených ako zomretých. Celkový rozdiel sa však pohybuje na pomerne nízkych hodnotách (600–1900 osôb). Rozhodujúcou mierou sa tak na raste počtu obyvateľov podpisuje kladné migračné saldo. V posledných rokoch sa jeho výška pohybuje na úrovni 1,4–3,8 tis. osôb a celkový prírastok predstavuje približne 4,4–4,8 tis. osôb (Vaňo ed., 2007). Výsledkom je, že celkový počet obyvateľov na Slovensku rastie len minimálne.

Počet obyvateľov s trvalým pobytom na vidieku klesá prirodzenou menou

Rozdielna úroveň intenzít úmrtnosti a plodnosti medzi obyvateľstvom s trvalým pobytom v mestách a na vidieku sa odráža v hodnotách prirodzeného prírastku a jeho hrubej miere. Ako môžeme vidieť z tab. 6.1, od roku 1998 až do súčasnosti je prirodzený prírastok vo vidieckom prostredí záporný. Naopak počas celého sledovaného obdobia populácia slovenských miest prirodzenou menou obyvateľstvo len získavala.

Tab. 6.1 Prirodzený prírastok podľa miesta trvalého pobytu v rokoch 1996–2007

Populácia	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
<i>Prirodzený prírastok (abs.)</i>												
Bratislava	-542	-500	-697	-745	-689	-724	-655	-510	-302	-104	-18	255
Mestá	7581	6322	4794	4214	3135	1493	1584	1526	3358	2705	2254	2623
Vidiek	1306	665	-368	-393	-708	-2337	-2275	-2043	-1463	-1750	-1651	-2055
Slovensko	8887	6987	4426	3821	2427	-844	-691	-517	1895	955	603	568
<i>Hrubá miera prirodzeného prírastku na 1000 obyvateľov</i>												
Bratislava	-1,2	-1,1	-1,6	-1,7	-1,5	-1,7	-1,5	-1,2	-0,7	-0,2	0,0	0,6
Mestá	2,5	2,1	1,6	1,4	1,0	0,5	0,5	0,5	1,1	0,9	0,8	0,9
Vidiek	0,6	0,3	-0,2	-0,2	-0,3	-1,0	-1,0	-0,9	-0,6	-0,7	-0,7	-0,8
Slovensko	1,7	1,3	0,8	0,7	0,5	-0,2	-0,1	-0,1	0,4	0,2	0,1	0,1

Populácia miest je migračne stratová

Obdobie rokov 1997–2007 charakterizuje sústavný pokles počtu obyvateľov s trvalým pobytom v mestách prostredníctvom migrácie. Migračný úbytok vyvrcholil medzi rokmi 2002 až 2004, kedy mestá každoročne strácali 8,5–9,5 tis. obyvateľov. V súčasnosti sa úbytok pohybuje na úrovni viac ako 6 tis. ľudí ročne.

Opačná situácia je vo vidieckom prostredí. Od začiatku sledovaného obdobia vidiecke obce sú migráciou ziskové, pričom tento trend má stúpajúcu tendenciu. V roku 2007 sa k trvalému pobytu vo vidieckych obciach na Slovensku prihlásilo viac ako 31 tis. ľudí, odhlásilo 13,1 tis. a migračný prírastok tak predstavoval viac ako 13 tis. osôb.

Hlavnou príčinou disproporcií medzi mestami a vidiekom v oblasti migrácie sú pravdepodobne prehlbujúce sa suburbanizačné procesy. Dokazuje to tiež vývoj počtu vysťahovaných obyvateľov z miest do ostatných obcí. Potrebné je však podotknúť, že migračne ziskové sú najmä vidiecke obce v zázemí veľkých miest.

Tab. 6.2 Vývoj migrácie v mestách a na vidieku v rokoch 1996–2007

Rok	Prisťahovaní				Vysťahovaní				Prírastok (úbytok) sťahovaním
	spolu	zo SR	zo zahraničia	z toho z ČR	spolu	do SR	do zahraničia	z toho do ČR	
<i>Mestá</i>									
1996	19938	18257	1681	525	19928	19752	176	71	10
1997	19717	18137	1580	512	21381	20878	503	179	-1664
1998	18493	17041	1452	462	25338	24715	623	208	-6845
1999	17734	16293	1441	533	23921	23375	546	175	-6187
2000	17431	15815	1616	905	23219	22528	691	252	-5788
2001	17869	16502	1367	615	24599	23691	908	345	-6730
2002	20151	18385	1766	492	28721	27465	1256	385	-8570
2003	18997	17123	1874	409	28020	26983	1037	387	-9023
2004	19750	16427	3323	677	29260	27928	1332	525	-9510
2005	21937	18045	3892	766	28971	27389	1582	600	-7034
2006	22611	18482	4129	726	30521	29026	1495	603	-7910
2007	23924	17786	6138	760	30158	28695	1463	618	-6234
<i>Vidiek</i>									
1996	20548	19752	796	468	18303	18257	46	18	2245
1997	21601	20878	723	355	18206	18137	69	33	3395
1998	25315	24715	600	315	17164	17041	123	43	8151
1999	24006	23375	631	323	16365	16293	72	33	7641
2000	23186	22528	658	363	15935	15815	120	58	7251
2001	24347	23691	656	375	16605	16502	103	53	7742
2002	28011	27465	546	257	18540	18385	155	64	9471
2003	27712	26983	729	241	17280	17123	157	61	10432
2004	29065	27928	1137	310	16681	16427	254	137	12384
2005	28773	27389	1384	378	18336	18045	291	134	10437
2006	30486	29026	1460	438	18722	18482	240	103	11764
2007	31181	28695	2486	418	18154	17786	368	157	13027

Celkový počet obyvateľov s trvalým pobytom na vidieku sa zvyšuje

Z pohľadu celkového pohybu obyvateľstva môžeme vidieť, že v období rokov 1996 až 2007 populácia s trvalým pobytom v slovenských mestách v dôsledku migračných strát prišla o približne 34 tisíc obyvateľov. Prírodný pohyb obyvateľstva tak nedokázal vykryť straty spôsobené emigráciou osôb. Naopak vidiecke obce v tomto období aj napriek úbytku osôb prirodzenou menou získali celkovo takmer 91 tisíc osôb.

Výsledkom pôsobenia prirodzeného a migračného (mechanického) pohybu obyvateľstva je zmena počtu obyvateľov. K 31.12.1996 malo v mestách trvalý pobyt 3 076,0 tis. obyvateľov a na vidieku 2 302,8 tis. V mestskom prostredí tak žilo 57,2 % z celkového počtu obyvateľov s trvalým pobytom na Slovensku.

Tab. 6.3 Celkový prírastok (úbytok) obyvateľstva podľa miesta trvalého bydliska v rokoch 1996–2007

Populácia	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
<i>Celkový prírastok (úbytok) obyvateľov (v abs.)</i>												
Bratislava	235	-893	-1848	-1255	-947	-802	-1045	-1516	-378	304	632	836
Mestá	7591	4658	-2051	-1973	-2653	-5237	-6986	-7497	-6152	-4329	-5656	-3611
Vidiiek	3551	4060	7783	7248	6543	5405	7196	8389	10921	8687	10113	10972
Slovensko	11142	8718	5732	5275	3890	168	210	892	4769	4358	4457	7361
<i>Hrubá miera celkového prírastku (úbytku) na 1000 obyvateľov</i>												
Bratislava	0,5	-2,0	-4,1	-2,8	-2,1	-1,9	-2,4	-3,6	-0,9	0,7	1,5	2,0
Mestá	2,5	1,5	-0,7	-0,6	-0,9	-1,7	-2,3	-2,5	-2,1	-1,4	-1,9	-1,2
Vidiiek	1,5	1,8	3,4	3,1	2,8	2,3	3,0	3,5	4,6	3,6	4,2	4,5
Slovensko	2,1	1,6	1,1	1,0	0,7	0,0	0,0	0,2	0,9	0,8	0,8	1,4

Do roku 1999 sa počet obyvateľov v mestách znížil približne o 4,4 tis. a naopak na vidieku vzrástol o viac ako 24 tis. Medzi rokmi 2000 až 2007 došlo k ďalšiemu poklesu počtu obyvateľov v mestskom prostredí, pričom na vidieku pozorujeme jeho nárast. Celkovo tak za osem rokov stratili mestá 87 tis. osôb, pričom počet obyvateľov s trvalým pobytom na vidieku vzrástol o takmer 109 tis. Výsledkom tohto vývoja je tiež posun v rozložení obyvateľstva žijúceho na vidieku a v mestách. V roku 2007 malo trvalý pobyt v mestách o niečo viac ako 55 % obyvateľov Slovenska.

Tab. 6.4 Počet obyvateľov (31.12.) podľa miesta trvalého bydliska

Populácia	1996	1999	2000	2001	2005	2006	2007	Rozdiel 1999–1996	Rozdiel 2007–2000
Bratislava	452288	448292	447345	428094	425459	426091	426927	-3996	-20418
Mestá	3076081	3071665	3069004	3014724	2986802	2985585	2981974	-4416	-87030
Vidiiek	2302851	2326992	2310068	2364227	2402378	2408052	2419024	24141	108956
Slovensko	5378932	5398657	5379072	5378951	5389180	5393637	5400998	19725	21926
<i>Podiel z celkového počtu obyvateľov Slovenska (v %)</i>									
Mestá	57,2	56,9	57,1	56	55,4	55,4	55,2	-0,3	-1,8
Vidiiek	42,8	43,1	42,9	44	44,6	44,6	44,8	0,3	1,8

ZHRNUTIE

Populácia s trvalým pobytom na vidieku sa medzi rokmi 1996–2007 vyznačovala poklesom počtu obyvateľov prirodzenou menou. V mestách sledujeme opačný trend. Rozhodujúcu úlohu však vo vývoji počtu obyvateľov s trvalým pobytom v mestách a na vidieku zohrali migračné pohyby. Kým vidiecke obce sú dlhodobo pomerne výrazne ziskové, v mestách sme svedkami úbytku obyvateľstva. Výsledkom tejto disproporcie je pokles počtu obyvateľov žijúcich v mestách a ich nárast vo vidieckom prostredí.

7. VEKOVÁ ŠTRUKTÚRA

Veková štruktúra predstavuje jednu zo základných demografických štruktúr. Pre samotnú demografickú analýzu je prvotným usporiadaním demografických dát a zároveň je tiež sama výsledkom základných demografických a geodemografických procesov. Štúdium vekovej štruktúry umožňuje sledovať demografickú históriu populácie, pričom jej súčasná podoba sa výraznou mierou podpíše pod demografický vývoj v budúcnosti.

Vekové skupiny vymedzené na základe ekonomickej aktivity a reprodukcie (0–14, 15–44, 45–64, 65 rokov a viac) sa v dôsledku svojho širokého rozpätia menili v histórii populácie Slovenska v krátkom časovom intervale len veľmi pozvoľne (Vaňo ed., 2007). V súčasnosti však pozorujeme výraznú intenzifikáciu tohto procesu. Kým napríklad medzi rokmi 1950 až 1990 (teda za 40 rokov) sa podiel vekovej skupiny 0–14 ročných znížil približne o 4 percentuálne body, tak medzi rokmi 1990 až 2007 (za 17 rokov) poklesol o viac ako 9 percent. Z tab. 7.1 je možné vidieť nielen rozdiely v zastúpení predreprodukčnej zložky medzi mestami a vidiekom, ale tiež v intenzite spomínaného poklesu.

Dlhodobo najnižší podiel vekovej skupiny 0–14 ročných má mesto Bratislava. V roku 2007 to bolo dokonca menej ako 12 %. Zaujímavé je tiež porovnanie vývoja v mestách a na vidieku. Na začiatku sledovaného obdobia bolo zastúpenie predreprodukčnej zložky v mestách o jedno percento vyššie. Intenzívnejší pokles v mestskom prostredí však zapríčinil, že v roku 2007 rozdiel činil už takmer tri percentuálne body v prospech vidieka.

V skupine obyvateľstva vo veku 15–44 rokov sa oproti roku 1996 odohrali minimálne zmeny. V mestskom prostredí došlo k miernemu poklesu a vidiecke obce zaznamenali len mierny nárast. Celkovo tak v mestách tvorí populácia vo veku 15–44 rokov približne 47 %, na vidieku 45 % a v najväčších slovenských mestách podiel prekračuje 50 %.

Úplne odlišný vývoj je vo vekovej skupine 45–64 rokov. Nárast o viac ako 7 % v mestách a necelé 3 % na vidieku sú predovšetkým výsledkom posunu početných povojnových generácií a generácií z 50. rokov. Naopak málo početné generácie zo 60. rokov túto vekovú skupinu ešte neovplyvňujú v takom rozsahu.

Demografické starnutie sa postupne prehľbuje v mestách i na vidieku

Vyššie uvedené skutočnosti poukazujú na určité zrýchlenie starnutia populácie Slovenska, a to na všetkých sledovaných úrovniach. Na druhej strane treba povedať, že počet a podiel osôb starších ako 65 rokov sa zatiaľ výraznejšie nezvyšuje. Dokazuje to vývoj tejto skupiny v mestách a na vidieku medzi rokmi 1996–2007. Kým v mestách došlo k nárastu len o približne 2 percentuálne body, na vidieku sledujeme dokonca mierny pokles o necelé jedno percento.

Tab. 7.1 Základné charakteristiky vekovej štruktúry obyvateľstva podľa miesta trvalého bydliska

Populácia	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	Zmena 2007-1996
Veková skupina 0–14 (v %)													
Bratislava	18,3	17,4	16,5	15,7	14,9	14,2	13,5	12,9	12,5	12,2	12,0	11,9	-6,4
Košice	21,3	20,7	20,0	19,3	18,7	17,9	17,3	16,7	16,2	15,8	15,4	15,0	-6,3
Ostatné krajské mestá	21,8	21,0	20,1	19,1	18,2	17,1	16,3	15,5	14,9	14,3	13,8	13,5	-8,3
Mestá	22,1	21,2	20,4	19,5	18,7	17,8	17,0	16,3	15,8	15,2	14,7	14,4	-7,7
Vidiak	21,1	20,8	20,5	20,2	20,3	19,9	19,5	19,1	18,7	18,3	17,9	17,5	-3,6
Slovensko	21,7	21,0	20,4	19,8	19,4	18,7	18,1	17,6	17,1	16,6	16,1	15,8	-5,9
Veková skupina 15–44 (v %)													
Bratislava	55,6	55,8	55,8	55,8	55,7	55,5	55,1	54,7	54,2	53,7	53,3	52,8	-2,8
Košice	56,4	56,3	56,2	56,1	55,9	55,6	55,4	55,1	54,8	54,4	54,1	53,8	-2,6
Ostatné krajské mestá	56,1	56,3	56,5	56,7	56,7	56,8	56,7	56,4	56,0	55,6	55,1	54,5	-1,6
Mestá	48,8	48,7	48,6	48,5	48,3	48,2	48,0	47,9	47,7	47,5	47,4	47,2	-1,6
Vidiak	43,9	44,0	44,2	44,3	44,3	44,5	44,6	44,7	44,9	45,0	45,2	45,3	1,4
Slovensko	46,7	46,7	46,7	46,7	46,6	46,6	46,5	46,5	46,5	46,4	46,4	46,3	-0,4
Veková skupina 45–64 (v %)													
Bratislava	14,4	14,9	15,6	16,3	17,1	18,0	19,0	19,9	20,7	21,4	21,9	22,3	7,9
Košice	13,9	14,5	15,0	15,6	16,3	17,0	17,7	18,3	18,9	19,3	19,7	20,1	6,2
Ostatné krajské mestá	12,9	13,3	13,9	14,4	15,1	15,9	16,7	17,6	18,4	19,1	19,9	20,6	7,7
Mestá	20,1	20,9	21,7	22,5	23,3	24,2	25,0	25,6	26,2	26,7	27,1	27,4	7,3
Vidiak	21,1	21,3	21,5	21,7	21,9	22,2	22,6	22,9	23,2	23,5	23,8	24,0	2,9
Slovensko	20,5	21,0	21,6	22,1	22,7	23,3	23,9	24,4	24,9	25,2	25,6	25,9	5,4
Veková skupina 65+ (v %)													
Bratislava	11,7	11,9	12,1	12,2	12,3	12,3	12,4	12,5	12,6	12,7	12,8	13,0	1,3
Košice	8,3	8,6	8,8	9,0	9,2	9,5	9,7	9,9	10,1	10,5	10,8	11,1	2,8
Ostatné krajské mestá	9,1	9,4	9,6	9,8	10,0	10,1	10,3	10,5	10,7	10,9	11,2	11,4	2,3
Mestá	9,0	9,2	9,4	9,5	9,7	9,8	10,0	10,2	10,4	10,6	10,8	11,0	2,0
Vidiak	13,9	13,9	13,9	13,9	13,5	13,4	13,3	13,3	13,2	13,2	13,2	13,1	-0,8
Slovensko	11,1	11,2	11,3	11,4	11,3	11,4	11,5	11,5	11,6	11,7	11,9	12,0	0,9

Pokles počtu narodených detí v mestách i na vidieku výrazne ovplyvnil zastúpenie detskej zložky

Najvýraznejšie sa zmeny v demografickom správaní, ktoré boli naštartované po roku 1989, prejavili v zastúpení najmladších vekových skupín. Pokles živonarodených detí postihol v podstate všetky jednorocné vekové skupiny do veku 15 rokov (tab. 7.2) Z tohto dôvodu najvýraznejšie zmeny v porovnaní s rokom 1996 môžeme vidieť vo vekových skupinách 5–9 a 10–14 ročných. Pri porovnaní mestskej a vidieckej populácie je zrejmé, že pokles zastúpenia vekových skupín starších ako 5 rokov bol intenzívnejší v mestách. Na druhej strane môžeme vidieť v mestách tiež vyrovnanie podielu detí vo veku do jedného roka oproti roku 1996. V Bratislave došlo dokonca k miernemu nárastu, ktorý bol podmienený začínajúcou realizáciou odložených pôrodov.⁶

⁶ Okrem zvyšujúceho sa počtu živonarodených detí v Bratislave a v mestách došlo v priebehu rokov 1996 až 2007 tiež k miernemu úbytku v ostatných vekových skupinách, čo sa odzrkadlilo v zastúpení tejto skupiny na celkovom zložení obyvateľstva.

Tab. 7.2 Vývoj vekovej štruktúry obyvateľstva podľa miesta trvalého pobytu vo veku do 15 rokov

Vek	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	Zmena 2007–1996
<i>Podiel na celkovom počte obyvateľov (v %)</i>													
Bratislava													
0	0,8	0,8	0,7	0,7	0,8	0,7	0,8	0,8	0,9	0,9	1,0	1,0	0,3
1–4	3,8	3,5	3,2	3,1	2,9	2,7	2,8	2,9	3,0	3,1	3,3	3,5	–0,3
5–9	6,1	5,8	5,5	5,2	4,9	4,4	4,1	3,7	3,5	3,4	3,4	3,4	–2,7
10–14	7,6	7,3	7,0	6,7	6,3	6,3	5,9	5,5	5,1	4,7	4,3	3,9	–3,6
Mestá													
0	1,0	1,0	1,0	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	1,0	0,9	1,0	0,0
1–4	4,9	4,5	4,2	4,0	3,9	3,7	3,6	3,5	3,5	3,5	3,6	3,7	–1,2
5–9	7,6	7,3	7,0	6,7	6,3	5,8	5,4	5,0	4,8	4,7	4,5	4,4	–3,2
10–14	8,6	8,4	8,2	7,9	7,6	7,5	7,2	6,9	6,5	6,1	5,7	5,3	–3,3
Vidiak													
0	1,2	1,2	1,2	1,2	1,1	1,1	1,0	1,0	1,1	1,1	1,1	1,1	–0,1
1–4	5,3	5,1	4,9	4,8	4,7	4,7	4,6	4,4	4,3	4,2	4,2	4,2	–1,1
5–9	7,0	7,0	7,0	6,9	6,8	6,7	6,5	6,3	6,1	6,0	5,8	5,6	–1,4
10–14	7,6	7,4	7,4	7,2	7,4	7,3	7,4	7,3	7,2	7,0	6,8	6,6	–1,0
Slovensko													
0	1,1	1,1	1,1	1,0	1,0	0,9	0,9	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	–0,1
1–4	5,1	4,8	4,5	4,4	4,3	4,2	4,0	3,9	3,8	3,8	3,9	3,9	–1,1
5–9	7,3	7,2	7,0	6,8	6,5	6,2	5,9	5,6	5,4	5,3	5,1	4,9	–2,4
10–14	8,2	8,0	7,8	7,6	7,6	7,4	7,3	7,1	6,8	6,5	6,2	5,9	–2,3

Demografické starnutie je neodvratiteľný proces zasahujúci populáciu miest i vidieka

Vývoj v poproduktívnej zložke (osoby 65 ročné a staršie) sa odzrkadľuje v postupnom náraste jej podielu v populácii Slovenska. Tento trend však nie je úplne jednoznačný. V niektorých vekových skupinách, ako môžeme vidieť z tab. 7.3, dokonca medzi rokmi 1996 a 2007 došlo k miernemu poklesu. Príčinu treba hľadať predovšetkým v posune málopočetných generácií z 30. rokov 20. storočia. Na druhej strane zastúpenie najstarších vekových skupín podmieňujú početné generácie, ktoré sa narodili v kompenzačnej fáze po prvej svetovej vojne. Celkovo z pohľadu porovnania miest a vidieka je vo všetkých vekových skupinách v súčasnosti možné vidieť určitú prevahu staršieho obyvateľstva vo vidieckom prostredí.

Demografické starnutie, ako výsledok zmien spojených s demografickým prechodom a celkovou zmenou spoločenskej klímy, predstavuje najväčšiu výzvu pre slovenskú spoločnosť v 21. storočí. Ide o nevyhnutný a neodvratiteľný proces, ktorého intenzifikácia sa spája predovšetkým s poslednými dvadsiatimi rokmi. V súčasnosti sa na Slovensku prejavuje predovšetkým tzv. starnutie zdola ako výsledok prudkého poklesu počtu živonarodených detí. Intenzita starnutia vo vrchných partiách vekovej pyramídy prebieha zatiaľ len miernym tempom. V najbližších rokoch však očakávame jeho určité zvýšenie v dôsledku presunu početných generácií narodených po druhej svetovej vojne do poproduktívneho veku.

Tab. 7.3 Vývoj vekovej štruktúry obyvateľstva podľa miesta trvalého bydliska vo veku 65 rokov a viac

Vek	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	Zmena 2007–1996
<i>Podiel na celkovom počte obyvateľov (v %)</i>													
Bratislava													
65–69	4,1	4,1	4,0	3,8	3,7	3,6	3,5	3,5	3,5	3,6	3,8	4,0	–0,1
70–74	3,7	3,6	3,6	3,6	3,6	3,5	3,5	3,5	3,3	3,2	3,1	3,0	–0,7
75–79	2,0	2,4	2,7	2,8	2,9	2,9	2,9	2,9	2,9	2,9	2,9	2,8	0,8
80–84	1,2	1,1	1,0	1,0	1,1	1,4	1,6	1,9	2,0	2,0	2,0	2,0	0,8
85+	0,8	0,8	0,9	1,0	0,9	0,9	0,8	0,8	0,8	0,9	1,0	1,1	0,4
Mestá													
65–69	3,3	3,3	3,3	3,3	3,3	3,3	3,2	3,2	3,3	3,4	3,5	3,6	0,4
70–74	2,7	2,7	2,7	2,7	2,8	2,8	2,9	2,9	2,9	2,9	2,8	2,8	0,1
75–79	1,5	1,7	2,0	2,0	2,1	2,1	2,1	2,1	2,2	2,2	2,2	2,3	0,8
80–84	0,9	0,8	0,7	0,7	0,8	1,0	1,2	1,3	1,4	1,4	1,4	1,5	0,6
85+	0,6	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,6	0,6	0,6	0,7	0,7	0,8	0,2
Vidiak													
65–69	4,7	4,7	4,6	4,5	4,2	4,1	4,0	3,9	3,9	3,9	4,0	4,0	–0,7
70–74	4,2	4,0	3,9	3,9	3,8	3,8	3,8	3,7	3,6	3,5	3,4	3,3	–0,9
75–79	2,4	2,7	3,1	3,1	3,1	3,0	3,0	2,9	2,9	2,9	2,9	2,9	0,5
80–84	1,5	1,3	1,1	1,1	1,2	1,5	1,7	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	0,4
85+	1,1	1,2	1,2	1,3	1,0	1,0	0,9	0,8	0,9	0,9	1,0	1,1	0,0
Slovensko													
65–69	3,9	3,9	3,9	3,8	3,7	3,6	3,6	3,5	3,6	3,6	3,7	3,8	–0,1
70–74	3,3	3,3	3,2	3,2	3,2	3,2	3,3	3,3	3,2	3,2	3,1	3,0	–0,3
75–79	1,9	2,2	2,4	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	0,6
80–84	1,1	1,0	0,9	0,9	1,0	1,2	1,4	1,6	1,6	1,7	1,7	1,6	0,5
85+	0,8	0,9	0,9	1,0	0,8	0,8	0,7	0,7	0,7	0,8	0,9	0,9	0,1

Obyvateľstvo miest je v súčasnosti staršie ako obyvateľstvo na vidieku

Plastický obraz o intenzite tohto procesu podávajú tab. 7.4 a 7.5, ktoré zobrazujú vývoj priemerného veku a indexu starnutia vo vybraných populáciách medzi rokmi 1996 až 2007. Vo všetkých z nich došlo k starnutiu. Najintenzívnejšie sa tento proces prejavil v kategórii ostatné krajské mestá, v meste Košice a u všetkých miest na Slovensku. Intenzita starnutia vo vidieckom prostredí nebola taká výrazná.

Na druhej strane je však treba povedať, že vidiecke obyvateľstvo dosahovalo pomerne vysoké hodnoty oboch ukazovateľov už na začiatku sledovaného obdobia a spolu s Bratislavou patrilo k najstarším populáciám Slovenska. Na základe hodnôt priemerného veku a indexu starnutia môžeme povedať, že obyvateľstvo s trvalým pobytom vo vidieckych obciach patrí v súčasnosti k najmladším. Dynamické zmeny vo vývoji vekových štruktúr dokladá tiež samotné porovnanie miest a vidieka. Kým v roku 1996 bol na vidieku priemerný vek o 2,4 roku vyšší, v súčasnosti je mestské obyvateľstvo staršie o 0,5 roku.

Tab. 7.4 Vývoj priemerného veku podľa miesta trvalého pobytu v rokoch 1996–2007

Populácia	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	Zmena 2007–1996
Bratislava	36,7	37,1	37,5	38,0	38,4	38,7	39,0	39,4	39,7	40,0	40,2	40,5	3,8
Košice	33,9	34,3	34,7	35,1	35,5	36,0	36,4	36,7	37,1	37,5	37,8	38,2	4,3
Ostatné krajské mestá	34,0	34,4	34,9	35,3	35,8	36,2	36,7	37,2	37,6	38,0	38,4	38,8	4,8
Mestá	33,8	34,2	34,6	35,0	35,4	35,9	36,3	36,7	37,1	37,5	37,9	38,2	4,4
Vidiak	36,2	36,4	36,5	36,6	36,4	36,6	36,8	37,0	37,1	37,3	37,5	37,7	1,5
Slovensko	34,8	35,1	35,4	35,7	35,8	36,2	36,5	36,8	37,1	37,4	37,7	38,0	3,2

Tab. 7.5 Vývoj indexu starnutia podľa miesta trvalého pobytu v rokoch 1996–2007

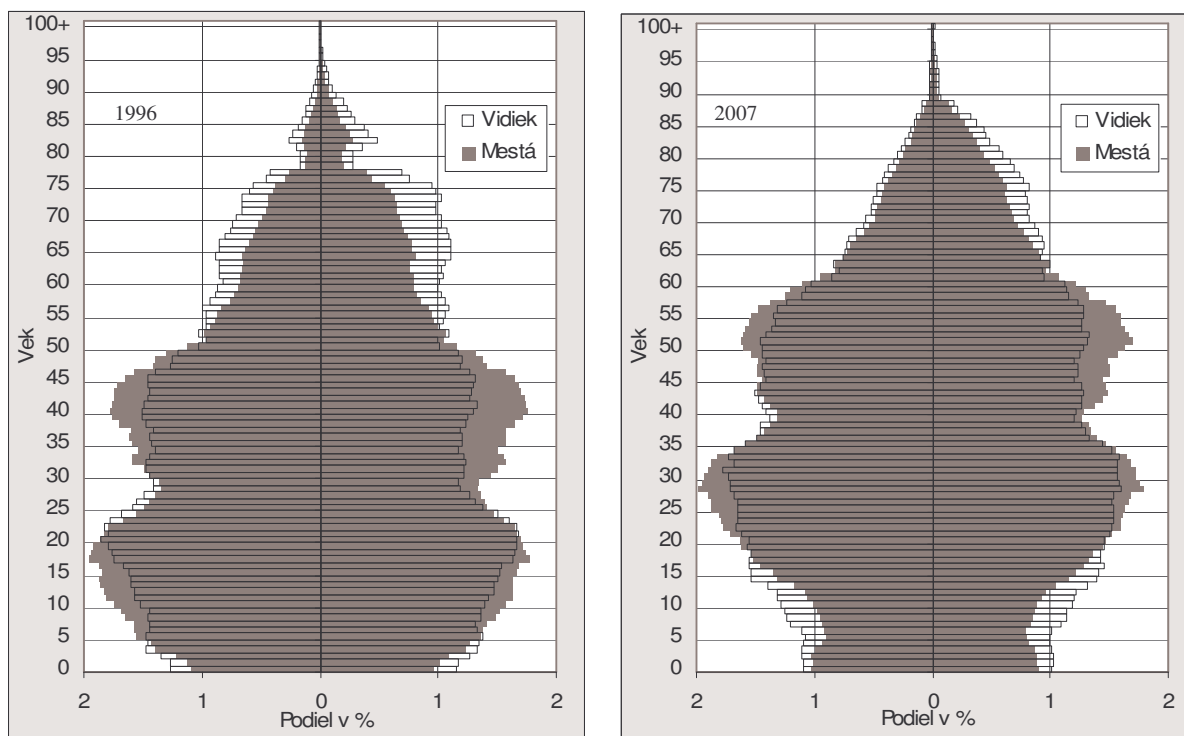
Populácia	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	Zmena 2007/1996 (v %)
Bratislava	64,1	68,8	73,2	77,9	82,6	86,9	91,8	96,3	100,7	104,3	107,4	109,6	71,0
Košice	39,2	41,3	44,0	46,6	49,4	52,9	56,0	59,3	62,4	66,3	70,6	74,2	89,3
Ostatné krajské mestá	41,8	44,6	47,7	51,2	55,0	59,0	63,4	67,9	72,0	76,3	80,7	85,0	103,3
Mestá	40,8	43,3	45,9	48,7	51,7	55,2	58,6	62,2	65,7	69,3	73,1	76,8	88,2
Vidiak	65,7	67,1	67,9	68,8	66,8	67,3	68,3	69,5	70,7	72,2	73,8	75,2	14,5
Slovensko	51,2	53,4	55,4	57,5	58,5	60,8	63,2	65,7	68,1	70,7	73,5	76,0	48,4

Celkové ekonomické zaťaženie obyvateľstva Slovenska má klesajúcu tendenciu (tab. 7.6). Počet osôb do 15 rokov a vo veku 65 a viac rokov na 100 osôb v produktívnom veku sa medzi rokmi 1996 až 2007 znížil vo všetkých sledovaných populáciách. Väčšiu intenzitu tohto procesu sledujeme v mestskom prostredí. Podstatnou mierou sa pod tento vývoj podpisuje trvalý pokles detskej zložky, a to až do takej miery, že dokáže vyvážiť mierny nárast závislosti starých osôb v mestách a zvýrazniť ich pokles na vidieku. Na 100 osôb v produktívnom veku tak v súčasnosti na vidieku pripadá približne 44 osôb v neproduktívnom veku a v mestách približne 34.

Tab. 7.6 Vývoj zaťaženia produktívneho obyvateľstva neproduktívnym podľa miesta trvalého bydliska

Index	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	Zmena 2007/1996 (v %)
<i>Bratislava</i>													
závislosti mladých	26,1	24,6	23,1	21,7	20,4	19,3	18,2	17,3	16,6	16,2	15,9	15,8	-39,4
závislosti starých	16,7	16,9	16,9	16,9	16,9	16,7	16,7	16,7	16,7	16,9	17,1	17,3	3,6
celkového zaťaženia	42,8	41,5	40,0	38,6	37,3	36,0	34,9	34,0	33,4	33,1	33,0	33,1	-22,6
<i>Mestá</i>													
závislosti mladých	32,0	30,5	29,0	27,6	26,1	24,6	23,4	22,2	21,3	20,5	19,8	19,2	-39,9
závislosti starých	13,1	13,2	13,3	13,4	13,5	13,6	13,7	13,8	14,0	14,2	14,5	14,8	12,9
celkového zaťaženia	45,1	43,8	42,4	41,0	39,7	38,2	37,1	36,1	35,3	34,8	34,3	34,0	-24,6
<i>Vidiek</i>													
závislosti mladých	32,4	31,8	31,2	30,5	30,6	29,8	29,0	28,2	27,5	26,7	25,9	25,2	-22,3
závislosti starých	21,3	21,4	21,2	21,0	20,4	20,0	19,8	19,6	19,4	19,3	19,1	19,0	-11,1
celkového zaťaženia	53,8	53,2	52,4	51,6	51,0	49,8	48,8	47,8	46,9	46,0	45,1	44,2	-17,9
<i>Slovensko</i>													
závislosti mladých	32,2	31,1	29,9	28,8	28,0	26,8	25,7	24,8	23,9	23,2	22,4	21,8	-32,3
závislosti starých	16,5	16,6	16,6	16,6	16,4	16,3	16,3	16,3	16,3	16,4	16,5	16,6	0,5
celkového zaťaženia	48,7	47,7	46,5	45,4	44,3	43,1	42,0	41,0	40,2	39,5	38,9	38,4	-21,2

Graf 7.1 a 7.2 Vekové zloženie obyvateľstva s trvalým pobytom v mestách a na vidieku k 31.12. v roku 1996 a 2007

ZHRNUTIE

Demografické starnutie predstavuje jeden z najvýznamnejších demografických problémov, ktorému populácia Slovenska čelí v 21. storočí. V súčasnosti ešte nenaberá rast počtu a podielu osôb v poproduktívnom veku rapídne tempo, no s istotou môžeme povedať, že zmeny vo vekovej štruktúre sa zintenzívňujú.

Proces starnutia pritom prebieha vo všetkých populáciách, nevynímajúc obyvateľstvo s trvalým pobytom na vidieku a v slovenských mestách. Pravdepodobne v dôsledku intenzívnejších zmien v pôrodnosti a plodnosti, ktoré po roku 1989 zaznamenala mestská populácia, je zastúpenie detskej zložky vo vidieckom prostredí v súčasnosti vyššie.

Na druhej strane v mestách spadá väčšia váha na produktívne vekové skupiny 15–44 a 45–64. Podiel osôb vo veku 65 rokov a viac je približne o 2 percentuálne body nižší. Posuny rôznopočetných generácií naprieč spektrom vekovej pyramídy a starnutie obyvateľstva zdola s odlišnou intenzitou zapríčinilo, že v súčasnosti sa v celkovom ponímaní javí populácia s trvalým pobytom na vidieku o niečo mladšia.

Otázkou zostáva, či tento rozdiel sa bude do budúcnosti ešte viac prehĺbovať, alebo budeme svedkami postupného vyrovnávania. Podľa vývoja vo vekových pyramídach (graf 7.1 a 7.2) sa skôr môžeme domnievať, že rozdiely medzi mestami a vidiekom sa ešte zväčšia. S istotou však vieme povedať, že proces starnutia v nich bude prebiehať aj naďalej a to čoraz s väčšou intenzitou.

ZÁVER

Demografická reprodukcia zaznamenala na Slovensku v posledných približne dvadsiatich rokoch pomerne výrazné zmeny. Ich výsledkom je celková premena reprodukčného správania.

Jedným z procesov, ktorý tieto zmeny zasiahli je sobášnosť. Predovšetkým sme boli svedkami poklesu jej intenzity a nárastu priemerného veku pri prvom sobáši. Tento vývoj môžeme sledovať v mestách i na vidieku približne do roku 2001. Treba však povedať, že významnejšie zmeny z tohto pohľadu po roku 1996 prekonalí vidiecke obce. V nasledujúcom období dochádza k postupnému, pomalému a nerovnomernému zvyšovaniu úhrnej sobášnosti pravdepodobne ako dôsledku realizácie odložených sobášov. Pozvoľná rekuperácia však neprebíha v mestách a na vidieku rovnakou intenzitou, pretože rast sobášnosti bol jednoznačne markantnejší v mestskom prostredí.

Pravdepodobne najdôležitejším faktorom poklesu intenzity sobášnosti je odkladanie sobášov do vyššieho veku. Výsledkom toho je rast priemerného veku pri sobáši a najmä pri prvom sobáši. Tento vývoj sa prejavuje v oboch sledovaných populáciách, no opäť platí, že jeho intenzita je vyššia v mestách ako na vidieku. Môžeme tak povedať, že zmeny v časovaní sobášnosti zatiaľ výraznejšie zasiahli mestské prostredie. Výsledkom týchto zmien je pokles rozdielu v intenzite sobášnosti slobodných medzi mestom a vidiekom a naopak zväčšovanie rozdielov v časovaní vstupu do manželstva.

Rozvodovosť sa na rozdiel od ostatných procesov dlhodobo vyznačuje postupným nárastom svojej intenzity. Z pohľadu porovnania miest a vidieka môžeme povedať, že rozdiely ktoré sa vytvorili v predchádzajúcom období, sa postupne medzi rokmi 1996–2007 znižovali. Dôvodom tohto procesu bola vyššia intenzita s akou rástla úroveň rozvodovosti vo vidieckom priestore.

Základným znakom vývoja plodnosti je pokles intenzity a jej stabilizácia na veľmi nízkych hodnotách predovšetkým ako dôsledok odkladania rodenia detí do vyššieho veku. Aj napriek tomu, že hodnoty úhrnej plodnosti v mestách sú pod hodnotou 1,3 dieťaťa na ženu a v porovnaní s vidiekom je tak úhrnná plodnosť stále nižšia, práve v mestskom prostredí sme svedkami výraznejšieho zvyšovania intenzity plodnosti vo vekových skupinách nad 30 rokov. Rozdiely medzi mestami a vidiekom sú tak predovšetkým v dôsledku vyššej intenzity plodnosti žien do 24 rokov vo vidieckych obciach. Výsledkom toho sú rozdiely v časovaní pôrodov prvého a druhého poradia a v ich vývoji medzi rokmi 1996–2007. V súčasnosti sa deti prvého poradia rodia na vidieku približne o dva roky skôr, pričom intenzita ich odkladania do vyššieho veku zatiaľ výraznejšie zasiahla mestské prostredie.

Vývoj intenzity umelej potratovosti po roku 1988, kedy dosiahla na Slovensku svoje maximum, môžeme jednoznačne hodnotiť ako pozitívny. Jej pokles však bol intenzívnejší

v mestách ako na vidieku, kde v posledných rokoch dokonca dochádza k určitej stagnácii v tomto vývoji.

Disproporcie v úmrtnostných pomeroch medzi mestami a vidiekom sú výsledkom dlhodobého pôsobenia celého súboru faktorov. Tie tak spôsobujú vysokú zotrvačnosť vo vývoji intenzity a štruktúr úmrtnosti. Pri porovnaní úmrtnosti v mestách a na vidieku je zrejmé, že vidiecka populácia má vo všeobecnosti horšie úmrtnostné charakteristiky, a to takmer vo všetkých vekových skupinách u oboch pohlaví.

Výsledkom pôsobenia jednotlivých demografických procesov sú zmeny vo vývoji počtu obyvateľov prostredníctvom prirodzeného a mechanického pohybu. Z hľadiska prirodzenej meny sa ukazuje, že predovšetkým horšie úmrtnostné charakteristiky a čiastočne tiež oneskorená rekuperácia v procese pôrodnosti a plodnosti sú príčinami poklesu počtu obyvateľov na vidieku. Na druhej strane je z tohto hľadiska obyvateľstvo s trvalým pobytom v mestách ziskové.

Najvýznamnejším faktorom ovplyvňujúcim celkový počet obyvateľov vo vidieckych obciach a v mestách Slovenska je v období rokov 1996–2007 migrácia. Práve v dôsledku migračných úbytkov mestá dlhodobo celkovo strácajú obyvateľov, kým naopak vidiecke obce sú pomerne ziskové.

Zloženie obyvateľstva podľa veku sa postupne stáva jedným z najdôležitejších determinantov spoločenského vývoja. Proces starnutia, ktorý prebieha v mestách i na vidieku, je síce momentálne výsledkom najmä poklesu pôrodnosti a nie je taký markantný, no postupný nárast počtu a podielu seniorov spôsobí, že naberie na intenzite a stane sa tak jednou z najväčších výziev Slovenska v 21. storočí. Z pohľadu porovnania mestskej a vidieckej populácie môžeme povedať, že v dôsledku intenzívnejších zmien v pôrodnosti a plodnosti, ktoré po roku 1989 zaznamenala mestská populácia, je zastúpenie detskej zložky vo vidieckom prostredí v súčasnosti vyššie. Posuny rôznopočetných generácií naprieč spektrom vekovej pyramídy a starnutie obyvateľstva zdola s odlišnou intenzitou zapríčinilo, že v súčasnosti sa v celkovom ponímaní javí populácia s trvalým pobytom na vidieku o niečo mladšia.

Populácie s trvalým pobytom v mestách i vo vidieckych obciach zaznamenali po roku 1989 výrazné zmeny v reprodukčnom správaní. Rýchlosť a intenzita s akou sa prejavili, však bola rozdielna. Ako prvé sa prejavili vo veľkých mestách odkiaľ sa difúzne šírili do ich zázemí a následne ďalej od týchto centier. Príčinu tohto javu je pravdepodobne treba hľadať predovšetkým v spôsobe šírenia týchto zmien a v hĺbke ich prijímania danou populáciou.

Predložená publikácia predstavuje len jeden z možných alternatívnych pohľadov na diferenciáciu reprodukčného správania populácie Slovenska. Uvedomujeme si, že takto nastavené dichotomické rozdelenie nie je úplne ideálne pre vyššie uvedené ciele, preto sa v budúcnosti pokúsime o sofistikovanejší prístup k tejto problematike, napríklad použitím kombinácie regionálneho pohľadu s úrovňou urbanizácie.

LITERATÚRA

- Andrle, A., V. Srb, a M. Franclová. 1985. „Úmrtnost obyvateľstva v ČSSR 1980/1981 podle okresů“. Demografie 27 (1): 44–52.
- Čtrnáct, P. 1985. „Regionální rozdíly v úrovni úmrtnosti v letech 1980-1981“. Demografie 27 (2): 120–131.
- Bongaarts, J. a G. Feeney. 1998. „On the quantum and tempo of fertility“. Population and Development Review 24: 271–291.
- Burcin, B. 2002. „Úmrtnost“. In: Pavlík, Z., Kučera, M. (eds.) Populační vývoj České republiky 1990–2002. Praha: Katedra demografie a geodemografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy.
- Burcin, B. 2008. „Úmrtnost“. In: Populační vývoj České republiky 2001–2006. Praha: Katedra demografie a geodemografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy.
- Hamplová, H. a Řeháková, B. 2006. „Mimomanželská plodnost: individuální charakteristiky žen a vliv regionu“. In: Hamplová (ed.) Mimomanželská plodnost v České republice po roce 1989: sociální a ekonomické souvislosti. Sociologické studie 06:5, Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Jurčová, D. (ed.) 2003. „Populačný vývoj v regiónoch Slovenskej republiky“. Bratislava, INFOSTAT.
- Jurčová, D. (ed.) 2006. „Populačný vývoj v okresoch Slovenskej republiky“. Bratislava, INFOSTAT.
- Kohler, H., –P., F. C. Billari a J. A. Ortega. 2002. „The emergence of lowest–low fertility in Europe during the 1990s“. Population and Development Review 25 (4): 641–680.
- Kraus, J. 1990. „Zkrácené úmrtnostní tabulky za okresy ČSFR 1981–1985“. Demografie 32 (4): 308–323.
- Mozolová, K. a D. Mozolová. 2008. „Tehotná po tridsaťpäťke“. [dostupné na : http://povodna.rodinka.sk/user/view_page.php?page_id=384997; stiahnuté 12.9.2008]
- Pilinská, V. (ed.) 2005. „Demografická charakteristika rodiny na Slovensku“. Bratislava, INFOSTAT.
- Potančoková, M. 2004. „Zmena prokreatívneho správania slovenských žien po roku 1990 v transverzálnom a longitudinálnom pohľade“. Demografie 46 (3): 177–185.
- Potančoková, M. 2007. „Konštrukcia plánovaného rodičovstva v období štátneho socializmu v bývalom Československu“. Gender – rovné príležitosti – výzkum 8(2)[dostupné na: <http://www.gendersonline.cz/view.php?cislocianku=2008012706>; stiahnuté 20.5.2008].
- Potančoková, M. 2008. „Intenzita a časovanie plodnosti na Slovensku: štandardné a očistené ukazovatele plodnosti“ [dostupné na: http://www.infostat.sk/cevavstat/demografia/prispevky/Potancokova_prispevok.pdf; stiahnuté 30.7. 2008].
- Potančoková, M., B. Vaňo, V. Pilinská, D. Jurčová. 2008. „Slovakia: fertility between tradition and modernity“. In: Frejka, T., I. Hoem, T. Sobotka, L. Toulemon. Childbearing trends and policies in Europe. Demographic Research, Volume 19. 973–1018
- Rychtaříková, J. 1999. „Sociální a biologické faktory kojenecké úmrtnosti“. Demografie 41 (2): 95–104.
- Sobotka, T. 2003. „Změny v časování mateřství a pokles plodnosti v České republice v 90. letech“. Demografie 45 (2): 77–87.
- Stloukal, L. 1997. „Potratovost“. In: Pavlík, Z., Kučera, M. (eds.) Populační vývoj České republiky 1996. Praha: Katedra demografie a geodemografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy.

- Stloukal, L. 1998. „Umělá potratovost v České republice v kohortním pohledu“. *Demografie* 40 (2): 81–92.
- Šprocha, B. 2006. „Populačný vývoj rómskeho obyvateľstva na Slovensku“. Diplomová práca. Katedra demografie a demogeografie. Praha: Univerzita Karlova.
- Šprocha, B. 2008a. „Plodnosť Rómov na Slovensku“. *Demografie* 49 (3): 191–201.
- Šprocha, B. 2008b. „Tabuľky sobášnosti slobodných a tabuľky rozvodovosti podľa dĺžky trvania manželstva na Slovensku v rokoch 1996–2007“. Bratislava, INFOSTAT.
- Šprocha, B. a P. Tišliar. 2008. „Vývoj úmrtnosti na Slovensku v rokoch 1919–1937“. Bratislava, STIMUL.
- Šprocha, B. a P. Tišliar. 2008. „Náčrt vývoja sobášnosti na Slovensku v rokoch 1919–1937“. Bratislava, STIMUL.
- Vaňo, B. (ed.) 2001. „Obyvateľstvo Slovenska 1945–2000“. Bratislava, INFOSTAT.
- Vaňo, B. (ed.) 2007. „Populačný vývoj v Slovenskej republike 2006“. Bratislava, INFOSTAT.
- Vašková, R. 2005. „Bariéry a predpoklady vzniku novej rodiny jako samostatné jednotky u náctiletých matek“. *Demografie* 47(4): 251–264

Vydal: **Inštitút informatiky a štatistiky**
Dúbravská cesta 3, 845 24 Bratislava

Vydanie: **Prvé**

V edícií: **Akty**

Pod číslom: **8**

Počet strán: **72**

Počet výlačkov: **50**

Tlač: **INFOSTAT**

ISBN **978-8089398-01-0**

EAN **9788089398010**

20-2008-A/8